

1996

PAKKASESTA PARATIISIIN

- suomalaismatkailijan lomakokemuksia Balilla

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
etnologian laitoksella
4.10.1999

Sari Niinijärvi

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos
HUMANISTINEN	ETNOLOGIA
Tekijä	
SARI NIINIJÄRVI	
Työn nimi	
PAKKA SESTA PARATIISIIN _ suomalaismatkailijan lomakokemuksia Balilla	
Oppiaine	Työn laji
kulttuuriantropologia	pro gradu
Aika	Sivumäärä
4.10.1999	98 + liitteet 8 sivua
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Työ kuvaa suomalaismatkailijan lomakokemuksia Balilla, se selvittää, kuinka lomakokemus muodostuu ja mitkä seikat siihen vaikuttavat. Työ selvittää matkailijoiden matkustusmotiveja, ennakko-odotuksia sekä niiden suhdetta todelliseen lomakokemukseen.</p> <p>Matkailijan ja matkaoppaan välinen vuorovaikutus, sen vaikutus lomakokemukseen sekä oppaan rooli loman aikana jäsentävät matkakokemusta. Tutkimuksessa käy ilmi, mitä pidetään matkaoppaan tärkeimpänä tehtävänä - oppaan informatiivisuus koetaan tärkeänä. Lomakokemusta ei kuitenkaan jäsennetä oppaan jakaman tiedon avulla - tietoa arvostetaan, mutta käytännön järjestelyjen toimimisella on lomatytytyväisyyden kannalta suurempi merkitys.</p> <p>Työn alkuperäisaineiston muodostavat Singapore-Bali -lomayhdistelmän matkailijoille talvikaudella 98/99 jaetut kyselylomakkeet, joissa matkailijoita pyydetään kirjoittamaan kertomus lomastaan Balilla. Teoreettinen viitekehys on kognitiivinen antropologia sekä avainsanojen analyysi. Matkailijoiden kertomuksista on avainsanojen avulla muodostettu perusrunko, joka kuvaa matkailijoille Balista välittyntä kuvaa.</p> <p>Matkakokemus on positiivinen, mikäli matkan ennakko-odotukset ovat täyttyneet. Liian suuret ennakko-odotukset aiheuttavat pettymyksiä. Matkalla koetut negatiiviset kokemukset eivät pilaa lomaa, mikäli ne eivät ole ristiriidassa ennakko-odotusten kanssa.</p> <p>Balin nykyinen imago on tietoisien imagonrakennuksen tulos. Ennakkoon muodostuneissa mielikuviissa Balia pidetään paratiisimaisen kauniina saarena, jossa lämpötila hipoo hellelukemia, aurinko paistaa ja ihmiset ovat ystävällisiä. Balille lähdetään hakemaan eksotiikkaa ja uusia kokemuksia, matkustusmotiveissa statusarvot nousevat tärkeimmiksi. Ennakko-odotukset toteutuvat pääosin, pettymyksiä aiheuttavat saaren kehittymätön infrastruktuuri sekä liiankin lämmin ilmasto. Matkailijan lomakokemus muodostuu itse nähtyjen ja koettujen tapahtumien kautta - uutta tietoa saadaan oppaältä, sitä arvostetaan mutta varsinainen uuden kokemuksen jäsentäminen tapahtuu oman kokemuksen kautta.</p>	
Asiasanat	
kognitiivinen antropologia, opas, matkailija, mielikuva, Bali	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO:

<u>JOHDANTO</u>	<u>3</u>
TODELLISUUTTA JA KYSYMYKSIÄ	3
AIKAISEMPI TUTKIMUS	5
<i>Turismin antropologia</i>	5
<i>Aikaisempi Balia koskeva tutkimus</i>	6
AINEISTO JA METODIT	8
TEOREETTINEN VIITEKEHYS	12
TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	16
<i>Opas</i>	16
<i>Turisti, matkailija</i>	18
<u>BALI</u>	<u>20</u>
ORJAMARKKINOILTA PARATIISIRANNOILLE - BALIN IMAGON KEHITTYMINEN	
LÄNSIMAISESTA NÄKÖKULMASTA KATSOTTUNA	21
TURISMIN KEHITTYMINEN BALILLA	25
BALIN TURISTIALUEET	29
<i>Kuta</i>	30
<i>Sanur</i>	31
<i>Nusa Dua</i>	31
<i>Ubud</i>	32
<i>Turistikartan ulkopuoliset alueet</i>	33
NYKYPÄIVÄN BALI -	
KULTTUURIEN KOHTAAMISTILANTEITA	34
<i>Taidetta, matkamuuistoja, veistoksia, maalauksia...</i>	35
<i>Uskonto, uhriahjat ja uskonnolliset symbolit</i>	36
<i>Uskonnolliset seremoniat</i>	38
<i>Tanssiesityksiä</i>	40
<u>OPPAAN JA MATKAILIJOIDEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS</u>	<u>45</u>
OPPAAN ROOLI	45
CASE: SINGAPORE - BALI	49
<i>Lomamatkan rakenne</i>	49
<i>Tallennettujen kysymysten analysointi</i>	51
<i>Kyselylomakkeiden maininnat oppaasta</i>	57

<i>Retket ja Aurinkomatkojen toiminta loman aikana</i>	59
<i>Opas merkitsijänä</i>	61
<u>BALI SUOMALAISEN MATKAILIJAN SILMIN</u>	<u>63</u>
TYYPILLINEN MATKAILIJA	64
MATKUSTUSMOTIIIVIT	66
MIELIKUVA BALISTA ENNEN MATKALLE LÄHTÖÄ	70
BALI SUOMALAISEN MATKAILIJAN SILMIN	74
<i>Luonto</i>	75
<i>Uskonto ja kulttuuri</i>	76
<i>Positiiviset lomakokemukset</i>	79
<u>Matkan mieleenpainuvvin elämys</u>	79
<u>Matkan tapahtumat</u>	80
<u>Paikalliset ihmiset</u>	81
<u>Yleistä</u>	82
<i>Negatiiviset lomakokemukset</i>	83
<u>Infrastruktuuri</u>	84
<u>Katukauppiat</u>	85
<u>Hotellin hintataso</u>	86
<u>Yleistä</u>	87
<u>POHDINTAA</u>	<u>88</u>
MATKAKUMPPANEIDEN VAIKUTUS LOMAKOKEMUKSEEN	89
<i>Ryhmä</i>	89
<i>Opas</i>	91
<u>LÄHTEET</u>	<u>93</u>
<u>LIITTEET</u>	
1. KYSYMYSTEN ANALYSOINNISSA KÄYTETYT PÄÄLUOKAT	
2. ENSIMMÄINEN KYSELYLOMAKE	
3. TOINEN, VARSINAINEN KYSELYLOMAKE	
4. BALIN KARTTA	

JOHDANTO

TODELLISUUTTA JA KYSYMYKSIÄ

Rakkaalla lapsella on monta nimeä, Balia on aikojen saatossa kutsuttu niin jumalten kuin paholaisten saareksi vain muutamia mainitakseni. Nykyisin Balia kutsutaan usein "paratiisisaareksi", sen maine on levinnyt ympäri maailmaa mutta vain harva tietää, että saaren nykyinen imago on vuosisatojen imagomuokkauksen tulosta. Yli kolmen vuosisadan ajan Länsi on rakentanut saaresta monimutkaista ja upeata mielikuvaa, joka tänä päivänä on tunkeutunut jopa balilaiseen ajattelutapaan (Vickers 1989, 2). Sana on kiertänyt suusta suuhun, tieto on kumuloitunut siten, että uutta sanottavaa on vaikea löytää. Kokemusten täytyy sopia kumuloituneen tiedon myötä syntyneisiin odotuksiin siitä, millainen Balin tulisi olla. Balin romanttinen imago on syntynyt pikkuhiljaa, kerros kerrokselta. Sen syntymiseen ovat vaikuttaneet useat avainhahmot, esimerkiksi Margaret Mead, presidentti Sukarno, Walter Spies sekä Sir Thomas Stamford Raffles, joista jokainen on tuonut palasen itse kokemaansa Balia maailmanlaajuiseen tietoisuuteen. (Vickers 1989, 5.)

Saavuin itse Balille ensimmäistä kertaa lokakuussa 1996. Ensimmäinen kerta ei suinkaan jäänyt viimeiseksi, lokakuun 1996 sekä maaliskuun 1997 välillä vierailin Balilla kaiken kaikkiaan 9 kertaa viipyen joka kerta 9 päivää. Seuraavana talvena marraskuun 1997 sekä maaliskuun 1998 välillä tein samanmittaisen matkan 10 kertaa. Talvikaudella 1998/1999 marraskuun ja maaliskuun välisenä aikana tein saman matkan jälleen 9 kertaa. Näiden talvien aikana olen työskennellyt Aurinkomatkojen oppaana Singapore-Bali -lomayhdistelmän vetäjänä. Maaliskuussa 1999 palasin kauden jo päätyttyä Balille, tällä kertaa yksinäni, ensimmäistä kertaa olin Balilla "turistina" 8 päivän ajan.

Saapuessani Balille ensimmäistä kertaa en tiennyt koko paikasta yhtään mitään. Ensikohtaamistani ei voi luonnehtia positiiviseen sävyyn, sillä paratiisisaari näytti itsestään huonoimmat puolensa heti kättelyssä:

Kuuma, kostea ilma iski vasten kasvojani. Tunsin astuneeni haaleaan saunaan vaatteet päällä eikä tunnetta todellakaan voinut kutsua miellyttäväksi. Katselin uteliaasti ympärilleni, halusin luoda ensisilmäyksen paikkaan, jossa tulisin

seuraavien viiden kuukauden ajan viettämään suurimman osan ajastani. Tämä oli kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty, ympärilläni vallitseva tropiikin pimeys katkaisi tutkailevat silmäykseni heti alkuunsa. [...] Totuutta ei kuitenkaan käynyt kiistäminen, seisoin passintarkastusjonossa ja jonon pituudesta sekä etenemisnopeudesta päätellen seisoisin siinä koko seuraavan tunnin. Hyvästi singaporelainen tehokkuus! [...] Ojensin käteni tarttuakseni laukkuuni kun aivan kuin tyhjästä viereeni ilmestyi kaksi hymyilevää miekkosta, jotka tarjoutuivat kantamaan laukkuni. Yhtä hymyillen ilmoitin kantavani sen itse ja laahustin kohti tullitarkastusta. Yritin näyttää siltä, kuin 15-kiloinen laukkuni olisi kevyt kuin höyhen, sillä miehet seurasivat edelleen perässäni apuaan tarjoten. Taistelin tieni lentoaseman ulko-oville vain huomatakseni joutuneeni ojasta allikkoon. "Transpor, transpor". Melu oli huumaava, kymmenet hymyilevät kasvot kumartuivat puoleeni tarjoutuen viemään minut minne tahansa maan ja taivaan välillä, kauemmaksikin mikäli hinnasta sovitaan... Yritin olla kiinnostunut ohi vilisevästä maisemasta mutta luovuin pian. Maisemassa ei ollut paljon ihasteltavaa. [...] Hämähäkin verkkoja lampuissa, ulkona terassilla juoksivat gekkoliskot, sade valui virtanaan ja vesi valui pitkin parvekkeen lasiovia. Kaaduin sänkyyn viimeisenä ajatuksenani miettiä asioita paremmin huomenna. (27.10.1996)

Seuraavana päivänä mietin todella asioita uudemman kerran eikä alkujärkytykseni kestänyt pitkään. Ihastuin Baliin, sen kauniiseen luontoon, elävään kulttuuriin ja ystävällisiin ihmisiin jo ensimmäisten yhdeksän päivän aikana. Luin paljon Balista kertovaa kirjallisuutta, otin asioista selvää, kyselin ja katselin voidakseni välittää omat tunteeni myös suomalaisille matkailijoille. Keskustellessani kerran paikallisoppaani ja hyvän ystäväni Dedy'n kanssa, mainitsin, kuinka haluaisin saada kaikki suomalaiset ymmärtämään Balin monivivahteista kulttuuria. Ystäväni kysyi, olinko varma siitä, että välitin matkailijoille objektiivista tietoa Balista, joka puolestaan auttaisi heitä ymmärtämään tätä meille vierasta kulttuuria? Ehkä välitinkin heille vain oman näkemykseni Balista estäen heitä kokemasta Balia omalla tavallaan?

Yllämainittu kysymys on oikeastaan syy tutkimukseeni. Millainen on tyypillinen, Baliille matkustava suomalaisturisti? Miksi hän on valinnut matkakohteekseen juuri Balin? Millaisia ennakko-odotuksia suomalaisturistilla on matkaa varatessaan, täyttyvätkö nuo ennakko-odotukset vai onko matkakokemus jotain aivan muuta? Millainen on matkailijan ja oppaan välinen vuorovaikutus ja kuinka tämä muokkaa matkailijan lomakokemusta? Näihin kysymyksiin etsin tutkimuksessani vastauksia.

AIKAISEMPI TUTKIMUS

Turismin antropologia

Turismin antropologian raja sosiologiaan on häilyvä (Nash 1996, 12). Tieteenala on vielä nuori, 1970 -luvun loppupuolella antropologit kamppailivat vakiinnuttaakseen turismin aseman akateemisena tutkimuskohteena ja luodakseen sille oman tutkimusstrategian. Reilun parinkymmenen vuoden aikana turismin antropologia on käynyt läpi useita käsitteellisiä muutoksia: 1) 1970 -luvulle saakka antropologia ei kiinnittänyt turismin tutkimukseen juurikaan huomiota, 2) kasvava tietoisuus turismin sopivuudesta tutkimuskohteeksi, 3) yrityksiä määritellä turismi, 4) tutkimuksia turismin sosiaalisista, taloudellisista ja kulttuurisista vaikutuksista isäntäkulttuuriin, 5) turismin tutkimus pyhiinvaelluksena, 6) antropologisen tutkimuksen luonteen kyseenalaistaminen sekä 7) postmodernismin kritiikki. (Wilson 1993, 35.)

Ensimmäinen antropologien tekemä, pelkästään turismia käsittelevä julkaisu on vuonna 1977 ilmestynyt Valene Smithin toimittama *Hosts and Guests - The Anthropology of Tourism (1989)*. Se keskittyy käsittelemään matkailun sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia vaikutuksia isäntäkulttuuriin. Aluksi vaikutukset nähtiin pelkästään negatiivisina, myöhemmin tiedon karttuessa näkökulma muuttui myönteisemmäksi. (Selänniemi 1994, 36-37.)

1980 -luvun turismin antropologian keskeisenä käsitteenä oli turismin näkeminen pyhiinvaelluksena, rituaalina tai leikkinä (Wilson 1993, 34). Tämä turismin muuttaminen rituaaliksi on tulosta uskontoon liitetyn paradigman omaksumisesta turismin tutkimukseen. Siirtymäriiteistä puhui ensimmäisenä Van Gennep 1900-luvun alussa, myöhemmin teoriaan toi syvyyttä Victor Turner. Turnerin tutkimukset käsitelivät rituaalisia prosesseja, joihin hän myöhemmin sisällytti pyhiinvaelluksen käsitteen. (Nash 1996, 40-43.)

Suomalaisen etelänmatkailun ensimmäisiä tutkijoita olivat Soile Veijola ja Eeva Jokinen. Soile Veijolan vuonna 1988 ilmestynyt tutkimus *Turismin näyttämöt ja kulissit: huomioita suomalaisesta seuramatkaetiketistä* sekä Soile Veijolan ja Eeva Jokisen *Oman elämänsä turistit (1990)* valottivat suomalaisten matkailijoiden käyttäytymistä etelän aurinkorannoilla. Suomalaisen antropologisen turismintutkimuksen tämän hetken tunnetuin nimi on Tom Selänniemi, joka ensimmäisessä teoksessaan *Pakettimatka pyhään paikkaan - suomalaisturistit Ateenassa (1994)* käsittelee turismia pyhiinvaelluksena ja pohtii erityisesti turistin ja nähtävyyden välistä suhdetta.

Omassa tutkimuksessani keskityn paitsi matkailijan kohteesta ennakkoon muodostamaan mielikuvaan ja todelliseen lomakokemukseen myös matkailijan ja oppaan väliseen vuorovaikutukseen. Matkailijan ja oppaan välinen vuorovaikutus on suhteellisen vähän tutkittu alue, suomalaisen matkaoppaan ja matkailijan välisestä vuorovaikutuksesta ei ole ilmestynyt tutkimuksia.

Aikaisempi Balia koskeva tutkimus

Eräs varhaisimpia Balin tutkijoita oli Wolter Robert Baron van Hoëvell (1812-1879), hollantilainen aristokraatti, joka organisoii useita tieteellisiä tutkimusretkiä alueelle ja julkaisi lukuisia artikkeleita toimittamassaan sanomalehdessä, *Journal of the Netherlands Indies*. Van Hoëvellin tieteellinen kiinnostus oli luonteeltaan humanitaarista, hän osoitti Kaakkois-Aasian kulttuurien olevan tasavertaisia Euroopan kulttuurien kanssa. Van Hoëvellin tärkeimpiä apulaisia Balilla oli saksalainen oppinut nimeltään Friederich, joka romantiikan hengessä pyrki yhdistämään vanhat sanskritinkieliset tekstit indoeurooppalaiseen traditioon. (Vickers 1989, 78-80.)

Van Hoëvellin ja Friederichin artikkeleiden ansiosta Balia alettiin pitää kulttuurin ja oppineiden saarena - ainakin papiston ja yläluokan osalta. 1800-luvun lopun uuden sukupolven tutkijat, erityisesti hollantilaiset H. N. van der Tuuk ja F. A. Liefrinck, veivät ajatusta eteenpäin luokitellen Balin yhdeksi alueen tärkeimmistä kulttuureista. (Vickers 1989, 82-83.) Näiden kahden tiedemiehen mukaan syntyi kaksi suuntausta: Liefrinckin jälkiä seuraavat traditionaalisen lain tutkijat sekä van der Tuukin oppeja seuraavat filologisen koulun kannattajat. (Vickers 1989, 93-94.)

W.O.J. Nieuwenkamp ja Gregor Krause julkaisivat 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä Balin kauneutta ylistäviä valokuvateoksia. Näiden valokuvien ansiosta Balille saapuivat muiden muassa meksikolainen taiteilija Miguel Covarrubias, itävaltalainen kirjailija Vicki Baum sekä saksalainen taiteilija Walter Spies. Taiteilijoiden jälkeen saapuivat antropologit. 1930-luvulla Balilla vierailleet antropologit olivat amerikkalaisen kulttuuri- ja persoonallisuus-koulukunnan edustajia, heistä kuuluisimpia olivat Jane Belo, Gregory Bateson ja Margaret Mead. (Picard 1996, 28-33.)

1950-luvulla entisen vaimonsa Hildred Geertzin kanssa Balilla kenttätöitä tehnyt amerikkalainen antropologi Clifford Geertz on julkaissut useita Balia koskevia teoksia. Monet hänen tärkeimmistä tutkimuksistaan balilaisesta valtiosta, kukkotappelusta tai balilaisesta persoonallisuudesta aloittavat siitä, mihin Bateson ja Mead jäivät. Geertzin tutkimuksissa Bali on esimerkki, jonka eri piirteitä hän vertaa muihin yhteiskuntiin. (Vickers 1989, 189-190.) Clifford Geertziä voidaan pitää uuden antropologisen ajattelutavan, tulkitsevan antropologian edelläkävijänä. Tulkitseva antropologia keskittyy tutkimaan mitä instituutiot, toiminnot, mielikuvat, tapahtumat ja tavat merkitsevät ihmisille, jotka ovat ne luoneet. (Geertz 1987, 520.)

Michel Picard (1996) sekä Adrian Vickers (1989) ovat tutkineet Balin kulttuuria suhteessa turismiin sekä Balista länsimailla luotuun mielikuvaan. Molemmat tutkimukset avartavat Balista aikaisemmin luotua mielikuvaa liittämällä sen nyky maailman ilmiöihin.

AINEISTO JA METODIT

Patton kirjoittaa monimenetelmäisestä tutkimusotteesta käyttämällä termiä "triangulation"; useiden menetelmien käytöllä saman ilmiön tutkimisessa saadaan erilaisia näkökulmia asiaan. Kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä voidaan myös yhdistellä. (Patton 1991, 187 -8.) Myös Neuman (1991, 138) käyttää termiä "triangulation" puhuessaan erilaisten mittaustyyppien tai erilaisten aineistonkeräystapojen käytöstä saman muuttujan tutkimuksessa. Perusoletuksena on, että mittaustulos paranee, kun käytetään erilaisia indikaattoreita. Tutkimuksessani olen pyrkinyt monimenetelmäisyyteen keräämällä aineistoa sekä havainnoimalla että kyselylomakkeiden avulla.

Tutkimukseni havaintoihin perustuvan aineiston olen kerännyt talvikausien 96/97 (lokakuu-maaliskuu), 97/98 (marraskuu-maaliskuu) sekä 98/99 (marraskuu-maaliskuu) aikana. Ensimmäisen kauden aikana aineistoa ei juurikaan kertynyt, vasta toisen kauden aikana ryhdyin tekemään havaintomuistiinpanoja. Pääpaino tällä kaudella keskittyi "turistina olemiseen" - vapaa-ajallani koetin irrottautua oppaan roolistani ja tehdä asioita, joita turistit tekevät. Kävin turistikohteissa sekä turistitapahtumissa, joita tähän saakka olin lähinnä vältellyt, vietin jopa useita päiviä rannalla aurinkoa ottaen ja uiden, mitä en normaalisti useinkaan tee. Talvikaudella 97/98 ryhdyin myös tallentamaan asiakkaiden minulle esittämiä kysymyksiä, sillä niistä käy selvästi ilmi se, mihin oppaan ja matkailijan välinen vuorovaikutus perustuu, millaisia rooleja oppaalla on. Talvikaudella 98/99 tutkimukseni pääpaino lepäsi kyselylomakkeiden ja osallistuvan havainnoinnin avulla kerätyssä aineistossa, pyrin pureutumaan tutkimukseni pääongelmaan eli siihen, millaisena suomalaiset matkailijat näkevät ja kokevat ympärillään levittäytyvän kulttuurin.

Grönfors (1982, 71) mainitsee, että erityisesti nuoria tutkittaessa tutkijan ikä ja sukupuoli saattavat olla ratkaisevia. Osallistuvalla havainnoinnilla kerättyyn materiaaliin on myös syytä suhtautua lähdekriittisesti, sillä mikäli tutkittavat tietävät, että heidän joukossaan on tutkija, ei tilanne enää ole samanlainen kuin ilman tutkijaa (Selänniemi 1994, 5). Tämä piti omassa tutkimuksessani kirjaimellisesti paikkansa ja niinpä kysymyksiä tallentaessani turvauduin salattuun havainnointiin (Patton 1991, 209). Jos olisin kertonut etukäteen tallentavani kaikki minulle esitettävät kysymykset, olisin luultavasti saanut

istuskella yksin pöytäni ääressä. Työni luonteesta johtuen on hyvin mahdollista, että osa kysymyksistä jäi sittenkin tallentamatta - uskon kuitenkin kysymysten selvittävän mahdollisimman hyvin oppaan roolia Singapore-Bali lomayhdistelmässä.

Kysymykset on tallennettu 27.1.1998-7.3.1998. Kaikkiaan niitä kertyi 508 kappaletta. Kysymysten kertoman tarinan tulkitsemisessa olen käyttänyt apunani sisällönanalyysiä. Pietilän (1976, 112 -114) esittämien periaatteiden mukaisesti olen käyttänyt havaintoyksikkönä yhtä kysymystä. Laadullisen luokittelun periaatteiden mukaisesti olen kirjannut jokaisen kysymyksen siihen luokkaan, jonka alkioita se sisältää. Pääluokat sekä alkiot, jotka olen katsonut niihin sisältyvän, käyvät ilmi liitteestä nro 1. Pääluokat on laadittu siten, että yksi kysymys voi kuulua ainoastaan yhteen pääluokkaan. Todellisuudessa kysymyksen luokitteluun vaikuttaa myös konteksti, mutta koska oli mahdotonta muistaa jokaisen kysymyksen esittämistilanne, olen käyttänyt tässä tilanteessa tutkijan vapauttani ja luokitellut kaikki kysymykset samojen periaatteiden mukaisesti, kontekstista välittämättä. Sisällönanalyysi ei sinällään tuota valmista tutkimusta (Grönfors 1982, 161). Se tuottaa raaka-aineet pohdintaan, joka tapahtuu tutkijan järjellisen ajattelun keinoin. Omassa työssäni olen käyttänyt oppaalle esitettyjen kysymysten sisällönanalyysin tuottamia tuloksia lähinnä tutkimukseni oikeutuksena, astinlautana ylöspäin, sillä loppujen lopuksi kysymyksistä käy ilmi se, että asiakkaat tarvitsevat opastaan johonkin.

Kenttätyötä tekevä tutkija omaksuu itselleen erilaisia rooleja. Joskus kenttätutkija voi valita itselleen jo olemassaolevan roolin, joka tarjoaa hänelle pääsyn tutkittavien piiriin. Roolien omaksumisella on kuitenkin rajansa, esimerkiksi sukupuoltaan ei yksikään tutkija pysty vaihtamaan. (Neuman 1991, 349-350.) Omassa tutkimuksessani tutkijan roolihahmossa ei ollut paljon valinnanvaraa, jo ensikosketukseni matkailijoihin näiden saapuessa Singaporen lentokentälle pudotti minut lopullisesti oppaan rooliin. Roolini oli Neumania (1991, 351) mukaillen täydellinen osallistuja; tutkija toimii ryhmän täysjäsenenä ja jakaa ryhmän sisäpiirin jäsenille kuuluvan tiedon, sillä ryhmän jäsenet eivät tiedä tutkijan olemassaolosta.

Tutkijan läsnäolo on tosiasia, jota ei voi kvalitaativista tutkimusta tehtäessä unohtaa. Tutkija voi käyttää hyväkseen omia tunteitaan sekä omaa maailmankatsomustaan, mutta hänen on myös oltava tietoinen omista

arvoistaan ja oletuksistaan. (Neuman 1991, 328.) Tutkijan täytyy olla tietoinen omasta sosiaalisesta taustastaan, siitä, millä tavalla ja miksi hän sidoksissa kyseiseen turistiseen prosessiin sekä siitä, mikä on hänen paikkansa prosessissa. Tällä tavalla kertynyttä tietoa voidaan käyttää hyväksi antropologista tutkimusta tehtäessä. (Nash 1996, 14.) Omassa tutkimuksessani ongelmani oli nimenomaan oma roolini oppaana. Kuinka kerätä tietoa nimenomaan siitä, millaisena suomalaiset matkailijat näkevät balilaisen kulttuurin sekä siitä, millainen rooli minulla itselläni on tässä prosessissa? Vaarana oli jatkuvasti se, että tahtomattani heijastaisin omia näkemyksiäni matkailijoiden vastauksiin. Singapore-Balilla oppaan ja matkailijan välinen suhde on hyvin läheinen mikäli tilannetta verrataan esimerkiksi kohteisiin, joissa matkailijoita saapuu viikoittain satoja. Vastasin jatkuvasti matkailijoiden minulle esittämiin kysymyksiin, jaoin heidän kanssaan kaiken, minkä Balista ja sen kulttuurista tiedän, varsinkin retkille osallistuneet saivat runsaasti informaatiota. Kaiken tämän voi olettaa jonkin verran muokkaavan matkailijan lomakokemusta. Mikäli matkailijat ovat olleet oppaan toimintaan tyytyväisiä, he saattavat antaa tutkijan roolissa toimivalle oppaalle tämän haluaman vastauksen. Kovinkaan moni ei pysty sanomaan esimerkiksi haastattelutilanteessa, ettei kyseisen henkilön toiminnalle ole ollut heille juurikaan merkitystä - moni saattaa kiitellä oppaan toimintaa pelkästä kohteliaisuudesta.

Omasta roolistani johtuen en ole perustanut tutkimustani haastatteluiden varaan, vaan pyrin keräämään tarvitsemani aineiston kyselylomakkeiden avulla. Kyselylomaketta laatiessani olin tietoinen jo aikaisemmin hahmottelemista ongelmista ja siksi tein lomakkeesta hyvin vapaamuotoisen. Strukturoidussa lomakkeessa voisin jälleen jo pelkästään kysymysten aihepiirin valinnalla muovata matkailijoiden vastauksia. Lähdin hakemaan vastausta kysymyksiini teemakirjoittamisen avulla, jolloin informantit vastaavat suhteellisen väljiin kysymyksiin tuottaen "laveasti" kirjoitettua tietoa aiheesta. Kirjoittamalla kertominen tuo usein tutkijan näkyviin tiedottajan omat, tutkijan suhteellisen vähän vaikuttamat kognitiiviset jäsennykset tutkimuskohteesta. (Apo 1993, 12-13.) Grönfors (1982) kritisoi teemakirjoittamista, hänen mukaansa pääongelma on vastaajien edustavuus; koko aineisto saattaa koostua muutaman tuotteliaan informantin kirjoituksista. Henkilöt, jotka ovat halukkaita panemaan muistelmiaan paperille, eivät välttämättä ole niitä, joiden tieto on käyttökelpoisinta. Henkilöt saattavat myös värittää kirjoituksiaan palkinnon toivossa, joka usein esimerkiksi kirjoituskilpailujen yhteydessä

luvataan. (Apo 1993, 12.) Mielestäni omassa tutkimuksessani teemakirjoittamisesta on enemmän hyötyä kuin haittaa, vastaajien edustavuus ei ole ongelma, sillä jaan kyselylomakkeen kaikille matkalle osallistuneille. Palkintoa ei ole tiedossa, joten tämä tuskin ohjaa vastauksien muotoutumista.

Kyselylomakkeet olen kerännyt talvikaudella 1998/1999 marras-helmikuun välisenä aikana. Marras-helmikuun välisenä aikana jaoin kyselylomakkeen kaikkiaan seitsemälle matkailijaryhmälle, jaettuja lomakkeita oli yhteensä 174 kappaletta. Lomakkeista palautui 75%, 130 kappaletta. Lomake on jaettu lähes kaikille matkailijoille, heitä oli kaikkiaan 195 kappaletta mutta ihan kaikki eivät halunneet omaa lomaketta vaan täyttivät sen mieluummin yhdessä matkakumppaninsa kanssa. Ensimmäiselle ryhmälle jaettu nelisivuinen lomake oli liian pitkä, matkailijat vastasivat ainoastaan lyhyisiin kysymyksiin ja jättivät kertomuksen matkastansa kirjoittamatta. Tämän jälkeen jaoin matkailijoille ainoastaan kaksisivuisen lomakkeen, jossa lyhyet taustakysymykset oli karsittu minimiin. Asiakkaat valittivat hieman tehtävän vaikeutta, mutta kirjoittivat silti kertomuksen lomastaan - lyhyt lomake täytti tehtävänsä huomattavasti paremmin kuin pidempi versio. Kyselylomakkeiden molemmat versiot ovat liitteinä työn lopussa.

Michael Quinn Pattonin (1991,44) mukaan induktiivinen analyysi ja logiikka ovat kvalitatiiviselle menetelmälle ominaisia. Omassa tutkimuksessani tutkimusotteeni ei voinut olla puhtaasti induktiivinen, sillä tutkimustani ohjasivat alusta pitäen kaksi johtoajatusta: 1) kaikki suomalaiset matkailijat kokevat Balin kulttuurinsa luomien raamien kautta, ja 2) matkailuoppaan toiminnalla on merkitystä. Sen sijaan sitä, millaisena suomalaiset matkailijat Balin näkevät ja kokevat en uskaltanut edes arvailla, joten tutkimukseni eteni Grönforsin (1985, 33-7) termin abduktiivisen logiikan tietä. Tutkimukseni on puhtaasti tapaustutkimus, case study.

Omassa tutkimuksessani keskityn avainsanojen tutkimukseen. Matkailijoiden täyttämien kyselylomakkeiden perusteella pyrin löytämään avainsanat, jotka he liittävät lomakokemuksiinsa ja näin paljastamaan, millaisena suomalaiset matkailijat näkevät balilaisen kulttuurin. Kyselylomakkeen kysymyksiensä kautta pyrin myös löytämään mainintoja matkailuoppaan toiminnasta ja roolista. Liittämällä avainsanat kontekstiin, pyrin löytämään tietoa siitä, missä merkityksessä informantit avainsanoja käyttävät.

Viitatessani tutkimukseni primaariaineistoon käytän havaintomuistiinpanoihin viitatessani koodina päivämäärää, esimerkiksi 13.12.1997. Kyselylomakkeet olen koodannut sukupuolen, iän, matkailijaryhmän ja järjestysnumeron avulla, esimerkiksi M453-29 tarkoittaa miespuolista 45-vuotiasta henkilöä kolmannessa matkailijaryhmässä, kyselylomakkeen järjestysluku on 29.

TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Millaisena matkailijat näkevät ja kokevat Balin? Millainen osa oppaalla on tässä prosessissa? Vastausta kysymyksiin lähdän etsimään kognitiivisen antropologian keinoin.

Kognitiivinen antropologia syntyi 1950 -luvulla. Uusi suuntaus pyrki ymmärtämään kulttuureita alkuperäisasukkaiden näkökulmasta tarkasteltuna, jopa niin, että tutkijoiden luomat kategoriat pyrittiin eliminoimaan täysin. Tutkimussuuntaus keskittyi luomaan uusia kategorioita, jotka pohjautuivat alkuperäisasukkaiden kieleen. Vertailevan tutkimuksen kautta tutkijat uskoivat löytävänsä tietoa kognitiivisista prosesseista, joiden he uskoivat olevan universaaleja. Kognitiivinen antropologia keskittyi tutkimaan käyttäytymistä ohjaavia sääntöjä, ei niinkään käyttäytymistä itseään. (Applebaum 1987, 405 - 409).

Kognitiivinen antropologia määrittelee kulttuurin henkiseksi ilmiöksi, joka täytyy ottaa huomioon ihmisten käyttäytymistä tulkittaessa. Yksilöt jakavat kulttuurin, joka on symbolinen systeemi. Tällä symbolisella järjestelmällä on selviä yhteyksiä kieleen. Kognitiivisen antropologian alkuaikoina kieltä pidettiin parhaana avaimena kognitiivisiin prosesseihin, joiden avulla ihmiset hahmottavat maailmaa. Kieli sisältää käsitteellisiä kategorioita, ihmiset nimeävät asioita, jotka ovat heille tärkeitä. Käsitteelliset kategoriat, niiden väliset suhteet sekä niiden käyttöä ja tulkitsemista koskevat säännöt muodostavat pitkälti kulttuurin käsitteen. Tästä perspektiivistä nähtynä yksilö voidaan nähdä oppilaana; hän oppii ja esittää itselleen tiettyjä kulttuurin osasia koko elämänsä ajan, yksilö ja kulttuurisysteemi ovat siis toisistaan riippuvaisia. Kokemuksen ja vuorovaikutuksen kautta yksilö käsitteellistää maailman ja kehittää kulttuurin representaation. Samaan aikaan yksilö alkaa käyttäytyä tämän kulttuurisen järjestyksen koodien mukaisesti. Yksilöt esittävät ymmärtämänsä kokemukset monen muotoisena kulttuurisena

tietona, tätä tietoa sovelletaan tuleviin tapahtumiin kontekstista riippuen. (Dougherty 1985, 6-8.)

Kulttuurinen tieto hankitaan suurelta osin sosiaalisen kokemuksen kautta. Yksilöt tulkitsevat näitä kokemuksia aikaisemmin hankitun tiedon pohjalta. Jokaisessa tilanteessa kokemuksen tunnistaminen tapahtuu kulttuurisen tietopohjan kautta ja on siis eräänlaista hypoteesien testaamista. Yksilö, tapahtuma ja tilaisuus ohjaavat kokemuksen käsitteellistämistä. Ristiriitaisuudet, jotka antavat tilaa variaatiolle, johtuvat toisaalta kulttuurisen tiedon velvoitteista ja toisaalta uuden käsitteellistämisen mahdollisuudesta. (Dougherty 1985, 111-112.)

Ihmiset eivät sovelle kaikkea keräämäänsä tietoa yksittäisessä tilanteessa. Tieto on järjestetty skeemoihin, tietorakenteisiin ja kehyksiin, jotka suuntaavat ihmisen huomion tiettyyn objektiryhmään sekä niiden välisiin suhteisiin rajoittaen sitä, mitä missäkin tilanteessa huomioidaan. (Holland 1985, 391.) Ihmiset oppivat monimutkaisia kulttuurisia skeemoja, tietorakenteita kielen kautta. Oppimalla kielen sanaston ihminen oppii väkisinkin merkityserot, jotka sisältyvät sanaston semanttisiin piirteisiin. Analysoimalla toisiinsa liittyvien termien semanttisten osien sisältöä ja järjestäytymistä voidaan paljastaa kulttuurisia malleja, jotka ovat saman kielen puhujien yhteistä omaisuutta. Nämä mallit ovat saman kielen puhujien kesken jaettuja, tiedetään, että toisella on sanalle sama merkitys. (D'Andrade 1985, 321.)

Saman kulttuurin sisällä tapahtuu myös kognitioiden variaatiota, kaikki kulttuurin jäsenet eivät tulkitse maailmaa identtisten mallien mukaisesti. Kognitiivisen antropologian täytyy ottaa huomioon luokittelevien termien ilmi- sekä piilomerkitykset, jotta se pystyisi ymmärtämään, kuinka ihmiset sijoittavat termit eri kategorioihin. Symbolismin tulisi olla tärkeää. Luonnolliset objektit voidaan luokitella paitsi luonnollisten ominaisuuksien mukaisesti myös keinotekkoisten, kulttuurikeskeisten sääntöjen avulla. (Brown 1985, 373-374.)

Kun antropologit alkoivat nähdä kulttuurin symbolien, merkitysten, ja arvojen järjestelmänä, tieteenalan sisällä kehittyi uusia suuntauksia, jotka keskittyivät nimenomaan tähän näkökulmaan. Semioottinen ja symbolinen antropologia syntyivät. Symbolinen antropologia näkee ihmisen merkkien ja symbolien monimutkaisen järjestelmän kantajana ja tuottajana, yhtäaikaan subjektina ja objektina. Suurin osa ihmisten tiedosta, ajatuksista, tunteista ja havainnoista

on kääritty kieleen, joka itsessään on symbolinen järjestelmä. Sanat sisältävät tarkoituksen tai nimen sekä luokittelevat esineitä ja ajatuksia, ne ovat siis käsitteellisiä havaintoja ympäröivästä maailmasta. Sanat, kieli, ovat sidonnaisia tietyssä ajassa ja paikassa olemassaolevaan yhteiskuntaan. (Applebaum 1987, 478-479).

Symboliset systeemit edustavat yhteisen historiallisen tradition omaavien ihmisyyhteisöjen kehittämää tietoa sekä kommunikaation keinoja. Kun symboliset systeemit ovat oppaita toimintaan, ne toimivat aina sosiaalisen kontekstin sisällä, tämä antaa symbolille sen erityisen merkityksen, sillä sama symboli saattaa eri yhteiskunnissa tarkoittaa eri asiaa. Merkit ja symbolit ovat vihjeitä, jotka laittavat ihmiset liikkeeseen. Merkkien, symbolien ja kontekstin yhdistelmä antavat merkityksen ja tulkinnan ihmisen toimille ja käytökselle. (Applebaum 1987, 480-481). Ihminen tarkastelee siis maailmaa oman kulttuurinsa merkkien ja symbolien kautta. Tältä kannalta asiaa tarkastellen voisi siis olettaa, että suomalaiset matkailijat kokevat balilaisen kulttuurin jokseenkin samalla tavalla, sillä he kaikki toimivat samojen symbolisten järjestelmien pohjalta. Lévi-Straussin (Applebaum 1987, 402) mukaan ihmisillä on perustavaa laatua oleva tarve luokitella asioita, asioiden nimeäminen on eräs keino luokitella kokemuksia ja havaintoja sekä välittää niitä eteenpäin. Tieto varastoidaan ja välitetään tällaisten systematisaatioiden kautta. Ihmiset, jotka jakavat saman luokittelusysteemin ovat saman kulttuurin jäseniä.

Avainsana on lingvistinen ankkuri takana olevien merkitysten maailmaan. Avainsanojen avulla voidaan selvittää, millaisten skeemojen avulla kulttuurin jäsenet ymmärtävät maailmaa. Avainsanojen analyysi haastattelun luomassa kontekstissa syventää tietoa sen analyttisistä merkityksistä (Agar 1987, 430). Avainsanoja kognitiivisessa tutkimuksessa on käyttänyt esimerkiksi Naomi Quinn (1985, 291-293) tutkiessaan amerikkalaista avioliittoa. Quinn lähtee olettamuksesta, että kulttuurinen tieto jaetaan oppimalla yhteinen kieli. Avainsanojen, "scenario word", avulla voidaan tutkia tiedon järjestäytymistä. Tutkimus tehtiin haastatteleamalla pientä määrää informanteja, noin 15-16 tuntia kutakin. Haastattelut olivat hyvin vapaamuotoisia, ne muistuttivat enemmänkin ystävien välistä juttelua, informantit saivat kertoa kaiken, mitä he omasta avioliitostaan halusivat sanoa. Quinn analysoi haastatteluissa usein toistuvia sanoja, avainsanoja, niiden kontekstissa, tästä käy ilmi missä merkityksissä informantit sanoja käyttävät.

Sosiaalista käyttäytymistä tulkitaan kulttuurisen tiedon pohjalta. Tämä tieto on usein tiedostamatonta, siitä ei puhuta. Kiinnittämällä huomiota siihen, mistä puhutaan, saadaan selville, millainen sosiaalinen käyttäytyminen herättää huomiota ja aiheuttaa huolestumista. Kieli itsessään voi heijastaa näitä kulttuurisia huolenaiheita sanojen ja fraasien avulla, joilla kyseisistä aiheista puhutaan. Suurin osa sosiaalisesta toiminnasta tapahtuu ilman kommenttia tai reaktiota, totutuista normeista poikkeaminen herättää keskustelua ja selitysyrityksiä. (White 1985, 345.)

Geoffrey Whiten (1985, 346) tutkimus käsittelee sosiaalista käyttäytymistä tällaisten lingvististen muotojen pohjalta. Tutkimuksen kohderyhmä ovat A'aarat Santa Isabel -saarella, Solomon saarilla. White keskittyy ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Selvitettyään ensiksi ihmisten välistä vuorovaikutusta kuvaavat verbit A'aarojen kielessä, hän ryhtyy selvittämään niiden sisältämää merkitysrakennetta pyytämällä informantteja määrittelemään verbien merkityksen ja antamalla esimerkkejä niiden käytöstä. Informantteja pyydettiin myös ryhmittelemään verbejä viiden verbin ryhmiin, näin saatiin selville, mitkä verbit kuuluivat yhteen. Avainsanojen käsitteellinen analyysi sekä niiden liittäminen sosiaalisiin mielikuviin täydentävät kuvaa sosiaalisesta havainnollistamisesta.

Ihmisellä täytyy olla jonkinlainen käsitys maailmasta, jossa hän elää voidakseen toimia järkevästi. Kotona ollessaan ihmisellä on yleensä melkoisen pysyvä käsitys kulttuurista, jonka jäsen hän on. Matkalla itsestäänselvä käsitys saattaa murtua, ihmisen ryhtyy kyseenalaistamaan sekä maailmankatsomustaan että itseään sen jäsenenä. Monet seikat vaikuttavat siihen, kuinka matkailija sopeutuu ympäristönvaihdoksen mukanaan tuomaan stressiin, kanssamatkustajilla tai matkailuoppaalla saattaa olla tässä prosessissa tärkeä osa. (Nash 1996, 79.)

TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Vapaa-ajallaan matkustava matkailija (turisti) voidaan nähdä pääasiallisena toimijana turistikissa draamassa. Draama sisältää myös muita näyttelijöitä; monenlaisia isäntiä (hotellin henkilökunta, kaupanmyyjät, sukulaiset), henkilöitä, jotka kuljettavat ja ohjaavat turistia (lentäjät, bussinkuljettajat, oppaat) sekä henkilöitä, jotka ylipäättään tekevät matkustamisen mahdolliseksi (matkatoimistojen henkilökunta, ystävät, sukulaiset). Turistisen draaman näyttelijät esittävät universaalin turistikisen prosessin rooleja. Mikä tahansa näistä turistikisistä rooleista voi olla turistikin tutkimuksen kohde. (Nash 1996, 10-11.) Tutkimukseni suomalaisista matkailijoista Balilla keskittyy toimijoista nimenomaan turistiin ja oppaaseen sekä heidän väliseensä suhteeseen ja vuorovaikutukseen.

Opas

Matkaopas tarkoittaa kirjaa ja **matkailuopas** ihmistä - arkikielessä matkailuopas on harvemmin käytetty sana ja matkaopas liitetään usein sekä kirjaan että ihmiseen. Työssäni käytän useimmiten termiä **opas**, jolla viitataan matkailuoppaaseen, matkailijoiden kanssa työskentelevään ihmiseen enkä suinkaan matkaopaskirjaan.

Nykypäivän oppaan rooli juontaa juurensa 1600-1700 -lukujen *Grand Tourin* ajoilta sekä 1800 -luvulla alkaneesta modernista matkailusta (Cohen 1985, 6). 1600 -luvulle tultaessa *Grand Tour* oli vakiinnuttanut asemansa osana aatelisten ja yläluokkaan kuuluvien nuorten miesten kasvatusta, 1700 -luvun lopulla sen suosio oli levinnyt myös keskiluokan piiriin. Tämän aikakauden aikana suureen matkaan suhtautuminen muuttui; alunperin matkan tarkoitus oli opettaa, sen jälkeen matkan tehnyt henkilö pystyi osallistumaan aiheesta käytyihin keskusteluihin. Myöhemmin painotus siirtyi havainnointiin, silminnäkijöiden kertomuksiin. Myös matkan luonne muuttui; emotionaalisesti neutraalista havainnoinnista siirryttiin 1800 -luvulla "romanttiseen matkailuun", maisemamatkailu syntyi. (Urry 1990, 4.)

"Opastaminen" on monimutkainen käsite, on olemassa monia tapoja opastaa. Opas voi olla polunlöytäjä, *pathfinder*, tai henkinen opastaja, *mentor*. Rooleilla on historiallinen taustansa, nykypäivän oppaan rooli heijastaa näitä molempia. Nykypäivän oppaan roolia edeltävä polunlöytäjän tai maantieteellisen oppaan rooli kehittyi löytöretkeilijöiden aikaan, jolloin maapallolla oli lukemattomia tutkimattomia alueita. Polunlöytäjä -oppaan tarkoitus oli johtaa matkalaiset tutkimattomille seuduille, toimia välittäjänä usein vihamielisten alkuasukkaiden ja matkailijoiden välillä sekä huolehtia siitä, että matkalaisten fyysiset tarpeet tulivat tyydytettyä. Kun tutkimattomat alueet kartoitettiin, polunlöytäjää ei enää tarvittu. Tänä päivänä maantieteelliset oppaat, polunlöytäjät, ovat suuressa määrin erikoistuneita tiettyyn erityisalaan, metsästysoppaat, kalastusoppaat, safarioppaat sekä vuoristo-oppaat ovat ainoastaan joitakin esimerkkejä. (Cohen 1985, 6-8.)

Henkisen oppaan, *mentor*, roolin alkuperä on paljon vaikeampi selvittää. Rooli on kehittynein uskonnollisissa yhteyksissä, joissa "guru" opastaa noviisia kohti sisäistä valaistusta. Henkisen opastajan rooli on esillä useissa vertauskuvallisissa pyhiinvaellusmatkoissa, joissa pyhiinvaellus kuvataan kuvitteelliseksi maantieteelliseksi matkaksi, jonka aikana henkisen opastajan rooli on verrannollinen maantieteellisen oppaan rooliin - esimerkkinä mainittakoon Virgil ja Beatrice Danten jumalaisessa komediassa, *Divine Comedy*. *Grand Tourin* aikaan henkinen opas eli opettaja seurasi nuoria miehiä matkalla, näiden opettajien tehtävänä oli toimia opettajana ja oppaana, tarkkailla nuorten miesten moraalaa ja uskontoa. Nykypäivän oppaan rooli sisältää elementtejä sekä polunlöytäjän että henkisen oppaan rooleista. (Cohen 1985, 8-9.)

Se, mitä turisti saa matkastaan irti, riippuu monista sekä itse matkailuun että paikallisten asukkaiden kohtaamiseen liittyvistä seikoista. Huomioon on otettava, matkustaako turisti yksin vai ryhmässä, onko läsnä opasta, isäntäkulttuurin luonne sekä turistin suhde siihen, turistin oman kulttuurin luonne sekä hänen suhteensa siihen sekä se, kuinka voimakkaasti isäntäkulttuuri on aikaisemmin altistunut samankaltaisille turisteille. Marginaalialueilla turisteilla on usein vähän suoraa kontakteja paikallisiin asukkaisiin, sillä opas saattaa usein toimia välittäjänä. (Nash 1996, 87.)

Turisti, matkailija

Puhuessani matkailijoista tai asiakkaista tarkoitan suomalaisia matkailijoita, jotka talvikausina 96/97, 97/98 sekä 98/99 matkustivat Aurinkomatkojen lomayhdistelmälle Singapore-Bali. Matkailijat saapuivat maanantai-iltana Singaporeen, josta matka jatkui Baliille perjantaina. Baliilla matkailijat viettivät yhdeksän päivää palaten seuraavan viikon sunnuntaina Singaporeen ja sieltä seuraavana päivänä takaisin Suomeen. Aineistossani oppaalle esitetyt kysymykset on tallennettu talvikaudella 97/98, kyselylomakkeet olen kerännyt talvikaudella 98/99.

Turisti onkin jo hieman vaikeammin määriteltävä käsite. Nash (1996, 90-91) viittaa siihen, mitä turismi on: turismi käsittää sosiaalisia kontakteja eri kulttuureista tulevien ihmisten välillä. Kulttuurien väliset kontaktit tapahtuvat vapaa-ajallaan matkustavan turistin sekä häntä palvelevien ihmisten välillä sisältäen lukuisia sosiaalisia vuorovaikutustilanteita. Sosiaaliset suhteet jättävät jälkensä sekä yksilöihin että näiden kulttuureihin. Nashin (1996, 39) mukaan turisti on siis matkailija tai vierailija, joka matkansa aikana luo kulttuurikontakteja. Turistit ja heihin samaistetut ihmiset ovat kulttuuritapahtuman toimivia agentteja.

John Urry (1990, 2-4) määrittelee turismin vapaa-ajan toiminnaksi, joka edellyttää vastakohtaansa, kontrolloitua ja organisoitua työtä. Turismi on ihmisten liikkumista ja viipymistä eri kohteissa, tämä sisältää väistämättä liikkumista eli matkan sekä tietyn ajan, jonka ihminen viettää uudessa paikassa. Matka ja viipyminen tapahtuvat normaalin työn ja kodin ulkopuolelle, ne ovat luonteeltaan lyhytaikaisia ja sisältävät aikomuksen palata kotiin suhteellisen lyhyen ajan kuluttua. International Union of Travel Organizations (IUOTO 1963:14) määrittelee turistin tilapäiseksi vierailijaksi (Nash 1990, 39).

Valene Smith (1989, 1) määrittelee turistin tilapäisesti vapaa-ajalla olevaksi henkilöksi, joka vapaaehtoisesti matkustaa pois kotoa kokeakseen vaihtelua. Turismin perusta lepää kolmen perusedellytyksen varassa; ihmisellä täytyy olla kylliksi vapaa-aikaa sekä riittävästi rahaa, lisäksi yhteiskunnan täytyy ilmentää positiivisia sanktioita matkustusta kohtaan. Matkustamisen täytyy siis olla sosiaalisesti hyväksyttävää. Vasta kun kaikki kolme perusedellytystä täyttyvät, turismi on mahdollista.

Valene Smithin (1989, 4-6) mukaan turismia on viittä eri tyyppiä. Etninen turisti on kiinnostunut eksoottisista kansoista, kulttuurituristi taas häviävästä elämäntyylistä, jonka hän mielessään mieltää "vanhaksi, hyväksi ajaksi". Historiallinen turisti kiertää museoita kun taas ympäristöturisti tallustaa tutkimattomia polkuja vaikeasti saavutettavissa, tuntemattomissa kohteissa. Virkistystä hakeva turisti viettää lomansa valkeilla hiekkarannoilla aurinkoa ottaen ja uiden. Jokaisella turistityypillä on erilainen vaikutus isäntäkulttuuriin.

Neil Leiperin (1990, 371-372) termein turisti on matkailijan alalaji. Termiä "turisti" käytetään erilaisissa yhteyksissä, yleisimmin seuraavissa konteksteissa; kansankielessä, teknisenä määritelmänä tai akateemisen tutkimuksen sekä liike-elämän palveluksessa. Viimeksi mainitussa kontekstissa Leiper määrittelee turistin henkilöksi, joka on poissa kotoa ja jonka käyttäytymistä säätelevät mielihyvähakuiset tekijät. Turismi voidaan kytkeä vapaa-aikaan siten, että turismi nähdään mielihyvääntäyteisen vapaa-ajan etsintänä poissa kotoa, prosessina, johon vaikuttavat henkilön henkiset ja ei-henkiset attribuutit (esimerkiksi matkustusmotiivi). Turisti etsii matkallaan kulttuurin ydinelementtejä (nähtävyyksiä) kokeakseen jotakin henkilökohtaista. Erilaiset merkitsijät ovat avainasemassa turistin ja näiden ydinelementtien välillä. Prosessi ei ole aina tuottava, myös pettymyksiä ja tyytymättömyyttä esiintyy usein.

BALI

Indonesia on maailman neljänneksi väkirikkain valtio, sen luonnonvarat ovat maailman kolmanneksi suurimmat. Indonesian valtion alue käsittää 6 miljoonaa neliökilometriä vettä ja maata ja se laajenee koko ajan. Alueella on noin 400 tulivuorta, joista 25% on aktiivisia. Bali on yksi Indonesian 13 000 saaresta, sen erottaa Jaavasta 3 km levyinen salmi. Bali on yksi Indonesian pienimmistä saarista, saaren pinta-ala on vain 5620 neliökilometriä. Se sijaitsee 8 astetta päiväntasaajan eteläpuolella, joten ilmasto on trooppinen ja tasaisen lämmin ympäri vuoden. Tulivuoriketju jakaa saaren kahtia, saaren pohjoisosa tuottaa karjaa, kahvia ja kopraa, jotka ovat Balin tärkeimpiä vientituotteita. Väkirikkainta aluetta ovat Balin keskiosan hedelmälliset tasangot, länsiosa on lähes kokonaan asumaton. Saaren eteläkärki on kallioista ja harvaan asuttua. Balin pääuskonto on bali-hindulaisuus, jonka tunnustajia on väestöstä n. 95%. Muu osa Indonesiaa on islaminuskoista, joten Bali on hindulaisuuden viimeinen tyysija. (APA Insight Guide 1995, 31-32.)

Tiukan asiallista tekstiä... Aurinkomatkojen lomaoppaassa (1998) Balia kuvaillaan hieman eri sävyyn:

... Vähintään yhtä kiehtova on Bali. Täällä nautit tasokkaan hotellin monipuolisista palveluista, rentoudut upealla hiekkarannalla ja ennen kaikkea tutustut kauniin vehreään saareen sekä hindulaisiin perinteisiin. Balilaiseen elämänmenoon kuuluvat niin värikkäät sadonkorjuujuhlat kuin polttohautajaisetkin. Kiihkeä musiikki ja intensiivinen tempelitanssi kertovat sinulle tarinaa saaren ja saarelaisten mytologiasta. (Aurinkomatkojen lomaopas syksy-talvi-kevät 98/99, 122.)

Bali on edelleenkin Indonesian tunnetuin matkailukohde - show window of Indonesia. Se ei kuitenkaan ole Indonesian valtion ainoa turistikohde, jo vuonna 1978 *Directorate General of Tourism* julisti 10 osavaltiota "turistikohteiksi". Iskulauseet muistuttivat, ettei Bali ole se ainoa oikea vaihtoehto: "*Bali plus Nine*" sekä "*Bali and Beyond*" olivat ajan kantavia teemoja. (Picard 1996, 55.) Tänä päivänä Bali on yksi Indonesian valtion alueellisista kulttuureista. Alueellisten kulttuurien odotetaan edesauttavan kansallisen kulttuurin luomista - kulttuuriset erot, jotka saattaisivat vaikeuttaa kansallisen kulttuurin kehittymistä on kielletty. Balin asema on ainutlaatuinen,

sillä saaren nimi tarkoittaa sekä etnistä, maantieteellistä että hallinnollista kokonaisuutta, lisäksi se sattuu olemaan valtion tunnetuin matkailukohde. (Picard 1996, 173-174.) Balin imago turistikohteena on kehittynyt pikkuhiljaa vuosisatojen myötä nykyiseen muotoonsa, mutta harva saarella vieraileva matkailija tietää jotakin kyseisestä prosessista, sillä tarina ei kokonaisuudessaan ole sadunhohtoinen - enemmänkin se muistuttaa televisiofilmejä, vauhtia ja vaarallisia tilanteita ei matkan varrelta puutu.

ORJAMARKKINOILTA PARATIISIRANNOILLE - BALIN IMAGON KEHITYMINEN LÄNSIMAISESTA NÄKÖKULMASTA KATSOTTUNA

Balista on kehittynyt matkailukohteena eksoottisista eksoottisiin, paikka, jossa yhdistyvät idän ihmeet ja Tyynenmeren alueen trooppinen kauneus. Bali ei kuitenkaan aina ole ollut tällainen "paratiisisaari", 1800 -luvulla saari ei hurmannut länsimaisia matkailijoita vaan pikemminkin se koettiin uhkaavana paikkana. Balilaisia pidettiin vaarallisina ja heidän kerrottiin harjoittavan barbaarisia tapoja, muun muassa leskien polttoa. 1800 -luvun matkailijat pitivät Balia osana maailmaa, jossa alkuasukkaat olivat laiskoja, sivistyksen taso huonompi kuin Euroopassa ja josta kunnollinen hallinto puuttui täysin. (Vickers 1989, 2-3.) 1500 -luvun lopulta 1900 -luvun alkuun Bali oli paikka, jonne eurooppalaiset eivät mielellään menneet. Balia luonnehti sen sotaisia imago, joka karkotti tehokkaasti uteliaat matkalaiset. Sotaisia imago johtui lähinnä 1600 -luvun puolessa välissä alkaneesta orjakaupasta - varsinkin miespuoliset orjat olivat vaarallisen temperamenttisia. (Vickers 1989, 11.)

Bali löydettiin 1500 -luvun lopulla, aikana, jolloin uskon sodat raivosivat Euroopassa. Saaren löysivät hollantilaiset, jotka muiden eurooppalaisten tavoin tulkitsivat kaikki konfliktit uskonnollisin termein. Balin ensimmäinen imago oli pitkälti näistä eurooppalaisista käsitteistä johtuva. Saaren löytäjä, Cornelis de Houtman, oli protestantti, katolisen uskon kiivas vastustaja, joka näki islaminuskon kristinuskon suurena vihollisena. Islaminuskon lujittaessa asemiaan alueella Bali oli säilynyt pienenä hindulaisena saarekkeena, josta Cornelis de Houtman toivoi liittolaista taistelussa islamilaisuuden leviämistä vastaan. (Vickers 1989, 12.)

Hindulaisuus oli saapunut Balille jo 1000 -luvun lopulle tultaessa, 1300 -luvulla Balin valloittivat hindu-jaavalaisen kuningaskunnan Majapahitin armeijat, jotka perustivat hovinsa saaren kaakkoisosaan, Gelgeliin. Majapahit -kuningaskunnan tuhouduttua 1500 -luvun alussa, sen prinssit, papit, taiteilijat ja tiedemiehet muuttivat sankoin joukoin Balille tuoden tullessaan hindulaisen perintönsä. (Picard 1996, 17.) Balia hallitsivat kuninkaat, jotka hindulaisten käsitysten mukaan olivat jumala-kuninkaita, heidän palatsinsa edustivat taivasten valtakuntaa maan päällä (APA Insight Guides 1995, 35). Hollantilaiset todistivat polttohautauksia ja leskien polttoja vakuuttuen hindulaisuuden voimasta. Bali oli hindulainen saareke islaminuskon meressä, eksoottinen, vauras, sivistynyt - sopiva liittolainen taistelussa islaminuskon leviämistä vastaan. (Vickers 1989, 14.)

Hollantilaisilla oli siis suuria odotuksia, jotka eivät kuitenkaan toteutuneet - Bali ei suostunut taistelemaan hollantilaisten rinnalla islaminuskoa vastaan. Pikkuhiljaa Balin pääosin positiivinen, joskin villi imago vaihtui negatiiviseksi mielikuvaksi. 1650 -luvulla sekä hollantilainen että balilainen talouselämä koki nousukauttaan, Hollanti kansainvälisen kaupan ja Bali lisääntyvän orjakaupan ansiosta. Orjista tuli Balin tärkein vientituote, hollantilaisten silmissä tämä merkitsi hindulaisen sivilisaation taantumista orjakaupalla eläväksi despoottien valtioksi. Bali tuli tunnetuksi saarena, jossa väkivalta kukoisti, talonpojat myytiin kuninkaiden ja kauppiaiden käskystä tai he joutuivat pakenemaan alati raivoavien sotien tieltä. (Vickers 1989, 14-15.)

Seuraavien parin vuosisadan ajan Euroopassa kuultiin vähän uutisia Balista, lähinnä siksi, ettei saarella kasvanut tuohon aikaan niin arvostettuja mausteita eikä sen maaperä suosinut suurien plantaasiviljelmien perustamista. Kaupankäynti hollantilaisten kanssa rajoittui orjien myyntiin. Vuonna 1602 perustettu United East India Company (VOC) levittäytyi 1600- ja 1700 -luvuilla Bataviasta, Jaavalta käsin pikkuhiljaa laajemmalle vahvistaen hollantilaista vaikutusta alueella, vuonna 1800 Hollanti otti lopulta koko saariston haltuunsa. Napoleonin sotien jälkeen Hollanti alkoi pelätä englantilaisten levittäytymistä idän kauppamaille, Balin sijainti aivan Jaavan kupeessa antoi sille uutta strategista arvoa. Hollantilaiset onnistuivat luomaan diplomaattiset suhteet Balin kuninkaisiin, sopimuksiakin allekirjoitettiin mutta Balin kuninkaat eivät juurikaan papereita kunnioittaneet. Pikkuhiljaa hollantilaiset vakuutuivat siitä, että väkivalta on ainoa keino valloittaa saari kokonaan. Hollantilaisilta vaadittiin seitsemän yritystä ennen kuin Balin saari lepäsi heidän käsissään -

hinta oli kuitenkin ollut korkea. Taistelut päättyivät useissa kuningaskunnissa siihen, että kuninkaat johtivat hovinsa suoraan hollantilaisten aseiden eteen. Kyseinen *puputan* -rituaali oli rituaalinen uhraus, kyky säilyttää kasvonsa tappion uhatessa, tapa kuolla kunniakkaasti. Viimeinen kuningas, Klungkungin *raja*, kuoli hovinsa kera vuonna 1908. Balin saari oli viimeisiä alueita Indonesian saaristossa, jotka antautuivat hollantilaisille. (Picard 1996, 19-20.)

Bali "kesyyntyi" vasta kolonialismin myötä. Saarta kesyttäessään uudet isännät olivat oppineet kunnioittamaan sen kulttuuria. Hollantilaiset näkivät Balin uudessa valossa, se oli heille Jaavan muinaisen kulttuurin elävä museo, jonka tavallisten talonpoikienkin elämästä voitiin oppia uutta. (Vickers 1989, 2-3.) Toisaalta Balin uusi imago voidaan nähdä toisenlaisessa valossa - hollantilaiset olivat häpeissään valloituksen verisestä lopusta, Balin ylimysten itsemurharituaalit saivat osakseen maailmanlaajuista huomiota. Häivyttääkseen väkivaltaisen alueelle tunkeutumisensa muiston he koettivat kehittää kolonialistiselle politiikalleen hieman arvostetumman imagon, joka perustui Balin kulttuurin säilyttämiseen ja sen edistämiseen turismin keinoin. (Picard 1996, 20.)

1930 -luvulla Euroopan rikkaat ja kuuluisat matkustivat Balille. Nuorille, homoseksuaaleille miehille se muodosti pakopaikan Euroopan tiukasta normistosta. Jo 1930 -luvulla matkailijat olivat tietoisia siitä, että turistiset kliseet olivat löytäneet tiensä Balille, kuitenkin vasta 1950 -luvulla Balin imago paratiisisaarena viimein vakiintui. Amerikkalainen filmitoimisto löysi 1930 -luvun Balin, järjesti sen elementit uudestaan ja toi Balin valkokankaalle. Filmeistä kenties kuuluisin oli 1950 -luvulla ilmestynyt *South Pacific*, jossa Hollywood yhdisti Balin saaren kaikki Etelämeren saariin aikaisemmin liitetyt paratiisimaiset elementit. 1950 -luvulla Bali löydettiin uudestaan, ei enää pelkästään eurooppalaisten toimesta. Intian pääministeri Pandit Nehru nimitti Balia maailman aamuksi, "*the morning of the world*", myös Indonesian valtio presidentti Sukarnon johdolla ryhtyi vahvistamaan Balin mainetta maanpäällisenä paratiisina. (Vickers 1989, 3-4.) Villistä Balista hollantilaiset sekä saarella vierailevat eurooppalaiset siirtyivät naispuoliseen Baliin (hymyilevien, paljasrintaisten naisten kansoittama saari) ja myöhemmin kulttuuri-Baliin (saari, jossa jokainen on taiteilija). Paratiisisaari oli syntynyt. (Vickers 1989, 78.)

Japanilaisten joukkojen rantautuminen Sanuriin vuonna 1942 katkaisi turismin kehityksen Balilla. Sota ei kuitenkaan tuhonnut turismia ilmiönä, sillä Balista tuli japanilaisten upseerien lomaviettäpaikka. (Picard 1996, 40.) Jo vuosisadan vaihteessa syntynyt kansallisuusaate valmistautui japanilaisvallan alla kohtaamaan suuremman ongelman; sodanjälkeisen kolonialismin paluun. Japanilaisia pidettiin ainoastaan tilapäisinä valloittajina. (Wolf 1948, vii-viii.) Kun japanilaisten tilanne sodassa heikkeni, kansallisuusliikkeen kannattajien voima kasvoi. Syyskuussa 1944 kansallisen puolueen ja huonontuneen sotatilanteen painostamana japanilaiset antoivat ensimmäisen kerran lupauksen Indonesian itsenäisyydestä. Heinäkuussa 1945 USA:n joukot lähestyivät japanilaisten valloittamia alueita, Tokion johto antoi ohjeen keskustella itsenäisyydestä Indonesian kansallisen puolueen johtajien kanssa. Itsenäisyys tuli myöntää heti, kun Venäjä liittyisi sotaan, uudesta Indonesian valtiosta odotettiin liittolaista japanilaisille taistelussa Venäjää vastaan. Elokuun alussa samana vuonna kansallisen puolueen johtajat Sukarno ja Hatta kutsuttiin Saigoniin neuvotteluihin, sieltä palattuaan he antoivat 17.8.1945 Indonesian valtion itsenäisyysjulistuksen. (Wolf 1948, 7-9.)

Japanilaisten antautumisen ja Indonesian valtion itsenäisyysjulistuksen jälkeen Balilla raivosivat taistelut nationalistien ja Balin autonomian kannattajien välillä - jälkimmäiset olivat lojaaleja hollantilaisille. Hollantilaiset halusivat miehittää Balin niin nopeasti kuin mahdollista, sillä poliittisen kuohunnan tällä kansainvälisesti tunnetulla saarella pelättiin herättävän huomiota, joka olisi hollantilaisten kannalta katsottuna häpeällistä. Toisaalta, Balin nopea valtaaminen vahvistaisi hollantilaisten asemia koko saaristossa. Hollantilaiset valtasivat Balin uudestaan maaliskuussa 1946. Ryhtyessään palauttamaan järjestystä hollantilaiset olivat kiinnostuneempia kulttuuriin ja perinteisiin liittyvistä kysymyksistä kuin varsinaisesti hallinnollisista tai sotilaallisista ongelmista, sillä heidän mielestään saaren kulttuurinen alamäki oli syyppää moniin tuon ajan ongelmiin. (Picard 1996, 40.)

Joulukuussa 1949 hollantilaiset joutuivat YK:n ja USA:n painostuksesta tunnustamaan entisen siirtomaan itsenäisyyden, virallisesti Indonesian Tasavalta perustettiin 17.8.1950. Balista tuli Indonesian osavaltio vuonna 1958, vuonna 1960 hallinnollinen pääkaupunki siirrettiin Singarajasta Denpasariin. (Picard 1996, 40.) Balilainen yhteiskunta jakaantui kahtia feodalismiin ja modernin kannattajien välille. Hollantilaisten luoma kuva harmonisesta yhteiskunnasta osoittautui pelkäksi kuoreksi. Vuosien 1942 ja

1965 välillä "kulttuuri" ja "traditio" vakiintuivat osaksi Balin virallista imagoa - useimmissa taisteluissa tärkein kysymys oli, mitä balilainen kulttuuri tarkoitti sekä kuka oli oikeutettu kontrolloimaan sen kehitystä. Vuosien 1950 ja 1965 välillä kulttuurin ympärillä raivoava taistelu kääntyi Indonesian poliittisten puolueiden väliseksi taisteluksi huipentuen vuonna 1965 kansallisen puolueen ja kommunistisen puolueen kannattajien välisiin taisteluihin, joissa kommunistinen puolue tuhottiin ja tuhannet sen kannattajat saivat surmansa. Pelkästään Balilla surmattiin noin 100 000 kommunistisen puolueen kannattajaa. (Vickers 1989, 155-162.)

1960 -luvun lopulla Indonesian kommunistisen puolueen tuho ja presidentti Suharton hallituksen synnyn myötä Balin turismin kehitys kääntyi uuteen suuntaan. Ensimmäisenä saapuivat "Aasian valtatiellä" toista lapsuuttaan kokevat hipit, joille Bali merkitsi "hyviä aaltoja", silloin tällöin hallusinogeeneilla avustettuna. Turistien määrä lisääntyi ja suunnittelua kaivattiin. Indonesian valtion viisivuotissuunnitelmat loivat puitteet Balin turismin kehittymiselle, Balista tuli keskus, josta Indonesian valtion turismin kehitys alkoi. Turismiteollisuus käytti vanhaa, 1950 -luvulla muotoutunutta paratiisisaaren imagoa - matkanjärjestäjien kielessä tästä tuli "real Bali". (Vickers 1989, 4.)

TURISMIN KEHITTYMINEN BALILLA

Ensimmäiset turistit saapuivat Balille ainoastaan kuusi vuotta Klungkungin hovin kukistumisen jälkeen eli vuonna 1914. Hollantilainen höyrylaivalinja, KPM, oli liikennöinyt pohjois-Balille jo 1800-luvun lopulla, mutta linjan tarkoitus ei ollut ollut kuljettaa matkustajia. Yleensä laivan lastina oli sikoja, kopraa ja kahvia, jotka olivat Balin tärkeimpiä vientituotteita. Vuonna 1914 KPM julkaisi ensimmäisen matkaesitteen, jonka tarkoitus oli kuvailla Balin tärkeimpiä piirteitä:

Bali

You leave this
 island with a
 sigh of regret
 and as long
 as you live
 you can never
 forget this
 Garden of Eden

Saarella asuvat hollantilaiset virkamiehet eivät tienneet mitä ajatella tästä uudesta turismista; he tunsivat hollantilaisten olevan "kunniavelassa" Baliille aikaisempien puputan-rituaalien vuoksi, he olivat omistaneet elämänsä Balin kulttuurin säilyttämiselle. Toisaalta tämä alkuperäinen kulttuuri veti saarelle turisteja, toisaalta liiallisten länsimaisten vaikutteiden katsottiin olevan pahasta tälle samaiselle kulttuurille. (Vickers 1989, 91-92.)

Vuonna 1928 KPM avasi Bali Hotel -hotellin Denpaserin keskustaan. Seuraavaksi Kintamanin kylän majatalo remontoitiin, jotta matkailijat pääsisivät nauttimaan Batur -tulivuoren maisemista. Padang Bayn satamaa parannettiin, jotta se pystyisi ottamaan vastaan risteilyaluksia. Laivaliikenne lisääntyi siten, että 1920 -luvun lopulla saarelle saapui keskimäärin neljä alusta viikossa. Vuonna 1934 päivittäinen lauttayhteys yhdisti Gilimanukin sataman Balin länsikärjessä Jaavan itäiseen satamaan, Banyuwangiin. Vuonna 1933 aloitettiin säännölliset lennot Surabayasta Baliin, Tubanin lentokentän avaamisen myötä 1938 Baliin lennettiin jo kolme kertaa viikossa. Balin turistitoimisto julkaisi jatkuvasti uusia matkaesitteitä, jotka vasta 1930 -luvulle tultaessa tarjosivat hieman realistista informaatiota Balin oloista. 1930 -luvun aikana julkaisujen määrä kasvoi jatkuvasti. (Picard 1996, 24-25.)

Balin matkailutoimiston julkaisut suosittelivat matkailijoille kolmen päivän ohjelmapakettia, sillä suurin osa matkailijoista saapui perjantaina saapuvalla laivalla ja lähti kotiin samalla laivalla sunnuntaina. Ohjelma sisälsi muun muassa perinteisiä tansseja ja vierailuja pyhillä paikoilla. Tarkkoja tietoja siitä, paljonko Baliin tuolloin vieraili matkailijoita ei ole saatavilla, ensimmäiset julkaistut tilastot kertovat matkailijoiden määräksi vuonna 1924 213 kappaletta, vuonna 1929 määrä oli noussut jo 1428 matkailijaan. (Picard

1996, 25-26.) Kansainvälinen turismi Balille, kuten myös koko Indonesian alueelle säilyi verrattain vähäisenä 1960 -luvun loppupuolelle saakka (Picard 1996, 42).

Vuoden 1965 kriisin jälkeen, uuden presidentin, Suharton myötä, Indonesia siirtyi uuteen hallinnolliseen aikakauteen, "the New Order". Uuden hallituksen ensimmäisiä tehtäviä oli vakauttaa maan poliittinen ja taloudellinen tilanne. Talouselämän kohentaminen aloitettiin ulkomaisen valuutan ja ulkomaisten asiantuntijoiden avulla - vuonna 1969 asiantuntijoiden ryhmä julkaisi viisivuotissuunnitelmiin perustuvan kehitysohjelman, jonka päätarkoitus oli nostaa maan talous 25:ssä vuodessa aallonpohjasta, johon se oli sodan jälkeen suistunut. Ensimmäinen viisivuotissuunnitelma (1969-1974) painotti kansainvälisen turismin tärkeyttä Indonesian kansantaloudelle ja hahmotteli perustan matkailua koskevalle lainsäädännölle. Suunnitelman julkaisua seurasivat useat matkailua koskevat tutkimukset, jotka painottivat matkailun keskittämisen tärkeyttä - Indonesian matkailu tuli näiden tutkimusten mukaan keskittää Balille, sillä sen nimi oli jo maailmalla tunnettu. Balista tuli Indonesian "näyteikkuna" - show window , matkailun kehityksen malli. (Picard 1996, 43-45.)

Koska Balista tuli matkailun kehittämisen keskipiste Indonesian valtion alueella, oli tarpeen laatia pelkästään Balin matkailun kehittämistä käsittelevä suunnitelma. Suunnitelman laatiminen annettiin ranskalaisen yhtiön tehtäväksi, se julkaisi raporttinsa vuonna 1971. Balin matkailua käsittelevä *Master Plan* arvioi Baliilla vierailevan vuoteen 1985 tultaessa 734 000 matkailijaa vuosittain. Konsultit ehdottivat rakennettavaksi 9500 hotellihuonetta, jotta kasvavaan kysyntään pystyttäisiin vastaamaan. Konsultit suosittelivat, että turismi tulisi keskittää yhteen paikkaan, joka ei olisi paikallisen väestön läheisyydessä, meren rannalla, lähellä lentokenttää eikä liian kaukana saaren eteläosan nähtävyyksistä. Sanurin ja Kutan ranta-alueiden kehittämisellä oli rajansa, joten konsultit suosittelivat 6950 huoneen rakentamista Nusa Duan alueelle, saaren eteläkärkeen. Sanurin, Kutan ja Denpasarin alueelle huoneita rakennettaisiin yhteensä 2550 kappaletta. Suunnitelma oli tarkoitus toteuttaa vuoteen 1985 mennessä. (Picard 1996, 45-46.)

Master Planin hyväksymisen jälkeen matkailusta tuli virallisesti Balin toiseksi tärkein elinkeino maanviljelyn jälkeen. Kansainvälinen matkailu alkoi vilkkaana, kansainvälisten turistien määrä nousi vuosien 1968 ja 1973 välillä 51 000:sta aina 270 000:een. Vuodesta 1976 alkaen matkailijoiden määrä laski jatkuvasti, vasta vuonna 1987 matkailijoiden määrä kääntyi kasvuun, vuotuinen kasvuvauhti oli noin 20%. Tällä hetkellä ei tiedetä varmasti, kuinka monta matkailijaa Balilla käy vuosittain, ainoat julkaistut luvut perustuvat Balin turistitoimiston laatimiin tilastoihin, jotka koskevat ainoastaan kansainvälisiä matkailijoita, jotka ovat saapuneet Balille suorilla, kansainvälisillä lennoilla. Tilastot eivät ota huomioon kotimaisia ja ulkomaisia matkailijoita, jotka saapuvat maan sisäisillä lennoilla, lautalla tai laivalla. Arvioiden mukaan Balille saapuu vuosittain noin 1,5 miljoonaa ulkomaista matkailijaa. (Picard 1996, 49-51.)

1970 -luvulla Indonesian talous eli nousukauttaan, johtuen lähinnä sen öljyvaroista. Vuonna 1982 öljyn hinta laski, talouskasvu hidastui ja vuonna 1986 maa ajautui lamaan. Öljyn hinnan lasku pakotti vihdoinkin Indonesian hallituksen ottamaan kansainvälisen turismin vakavasti, siitä oli tarkoitus tulla talouden pelastaja. Vuonna 1983 maahan saapuvilta matkailijoilta ei enää vaadittu viisumia, maahan avattiin uusia portteja ja ulkomaisia sijoittajia houkuteltiin tutustumaan Indonesian mahdollisuuksiin turistimaana. Vuonna 1986 ulkomaiset lentoyhtiöt saivat luvan laskeutua Balille ilman välilaskua Jakartassa. Samaan aikaan järjestettiin kampanjoita, joiden tarkoitus oli parantaa väestön tietoisuutta turismin mukanaan tuomista mahdollisuuksista ja samalla luoda turisteja varten vieraanvarainen ilmapiiri. Kampanjat myös kannustivat indonesialaisia kotimaanmatkailuun, jotteivat arvokkaat ulkomaiset dollarit olisi virranneet maasta ulos. Samasta syystä vuonna 1983 voimaan tuli 150 000 rupian (noin 200 USD) maastapoistumisvero. (Picard 1996, 54-55.) Tammikuussa 1998 maastapoistumisvero oli noussut jo 1 000 000 rupiaan. Vuonna 1985 Indonesian turismin tasapaino oli kääntynyt positiiviseksi (Picard 1996, 55).

Bali Statistic Officen vuosittain julkaisemat tilastot osoittavat vuodesta 1969 saakka bruttokansantuotteen jatkuvaa nousua. Vuonna 1994 bruttokansantuote Balilla oli 2 biljoonaa USD, keskimääräinen tulo per henkilö 900 USD, joka on hieman yli valtiollisen keskiarvon. Balin elinkeinoelämä rakenne on muuttunut, maanviljelys on saanut väistyä kaupankäynnin, kuljetusalan ja hotellialan alta. Vuonna 1994 turismin osuus

bruttokansantuotteesta oli 42,2%, kun taas maatalouden osuus oli pudonnut 28%. Vuonna 1994 hotelleiden kapasiteetti ylitti 30 000 huonetta, näistä 17 000 sijaitsi 90:ssä tähditetyssä hotellissa ja loput luokittelemattomissa majataloissa. Samaisena vuonna Balilla oli yli 500 ravintolaa, joissa yhteensä noin 34 000 istumapaikkaa. Hotellien täyttöaste on pikkuhiljaa kohonnut 1980-luvun huonojen vuosien jälkeen, vuonna 1994 se oli tähditetyissä hotelleissa noin 60% ja luokittelemattomissa majapaikoissa noin 35%. Turismin myötä kehittyivät nopeassa tahdissa myös paikalliset matkatoimistot, joita vuonna 1994 oli 178 kappaletta. Nämä toimistot työllistivät lähes 3000 virallista paikallisopasta, ne omistivat yhteensä noin 3200 turistien kuljettamiseen tarkoitettua kulkuneuvoa. (Picard 1996, 56-58.)

BALIN TURISTIALUEET

Balilla voidaan erottaa kolmenlaisia turistisia alueita, jotka eroavat käyttötarkoituksensa vuoksi; alueet, joilla turistit asuvat, paikat, joilla he vierailevat sekä tiet, jotka johtavat kyseisiin paikkoihin. Eniten turismi on vaikuttanut Balin ranta-alueisiin, sillä suurin osa saarelle saapuvista turisteista haluaa asua rannan tuntumassa. Vuonna 1993 saarella oli 21 virallista turistialuetta, jotka kattoivat yhteensä 1437 neliökilometrin kokoisen neljänneksen koko saaren pinta-alasta. Suurin osa saarelle saapuvista matkailijoista viettää lomansa täysin turististen alueiden sisällä. Balilla vierailevat turistit tekevät lomansa aikana keskimäärän kaksi tai kolme retkeä, joita paikalliset matkatoimistot myyvät jokaisessa suuremmassa hotellissa. Retket kulkevat tarkoin määrättyjä reittejä pitkin, reittien varrella on virallisia pysähtymispaikkoja - stopover - sekä tietysti matkamuistomyymälöitä. Suosituimmat retket ovat "Ubud Tour", "Kintamani Tour", "Besakih Tour" sekä "Tanah Lot Tour". (Picard 1996, 66-69.)

Tom Selänniemi (1994) jakaa tutkimuksessaan Ateenan keskusta-periferia -malliksi. Ytimenä on Akropolis ja keskustana sen juurelle levittäytyvä Plakan vanha kaupunki. Mallin keskustassa liikuttaessa suhteellisesti suurempi osuus ihmisistä on turisteja ja vastaavasti pienempi osuus paikallisia asukkaita. Kun taas liikutaan keskustasta ulospäin, turistien osuus pienenee. (Selänniemi 1994, 91-92.)

Bali voidaan jakaa saman periaatteen mukaisesti eri vyöhykkeisiin. Malli ei kuitenkaan tässä tapauksessa ole ympyrän muotoinen, sillä Balilla suurin osa matkailijoista keskittyy neljälle tärkeimmälle turistialueelle; Kuta, Sanur, Nusa Dua ja Ubud. Kolme ensiksimainittua aluetta sijaitsevat Balin eteläosan ranta-alueilla, Ubud on ainoa Balin keskiosassa sijaitseva turistialue.

Kuta

Kutan ranta-alue ei aikaisemmin ollut arvostettu paikka. 1600 -luvun puolivälistä alkaen se oli saarella kukoistavan orjakaupan keskus, myöhemmin siitä kehittyi yhteiskunnan ulkopuolelle jääneiden hylkiöiden karkoituspaiikka sekä ulkomaalaisten kanssa käydyn kaupan keskus. Kuta oli pieni, surkea kyläpahanen upealla ranta-alueella. Vuonna 1936 kaksi amerikkalaista taiteilijaa, Louise Garrett ja Richard Koke, löysivät rannan ja sen kauneudesta mykistyneinä rakensivat sinne useita bungaloweja perinteiseen tyyliin. Näin syntyi Kuta Beach Hotel. Sodan jälkeen, vuonna 1955 KPM rakensi alueelle uuden hotellin, joka oli myöskin nimeltään Kuta Beach Hotel. 1960 -luvun lopussa hippimatkaajat löysivät Kutan, joka tuolloin oli kuuluisa upeasta auringonlaskusta ja hallusinogeenisistä sienistä. Kasvavan asiakaskunnan myötä alueelle nousi pieniä, halpoja hotelleja, ruokakojuja ja matkamuistomyymälöitä kuin sieniä sateella, alue kasvoi ilman minkäänlaista suunnitelmaa. Vasta vuonna 1973 Kutasta tuli virallisesti turistialue, beach resort. Indonesianlaiset sijoittajat kiinnostuivat alueen mahdollisuuksista, alueen urbanisoituminen alkoi. (Picard 1996, 77-79.)

Pikkuhiljaa hippimatkaajat muuttivat pohjoiseen päin, Legianin alueelle, sillä sitä pidettiin vähemmän kaupallistuneena. Ranta-alueen urbanisoituminen jatkui tasaisella tahdilla 1980 -luvulle saakka, vuonna 1994 Kutassa oli jo 46 tähditettyä hotellia ja 380 luokittelematonta majapaikkaa. Huoneiden lukumäärä yhteensä 17 600 huonetta, joka on 60% koko saaren kapasiteetista. Pääosa Kutan turisteista koostuu nuorista, usein australialaisista matkailijoista, jotka tulevat hakemaan halpaa rantalomaa ja sen iloja. Kutan alue houkuttelee lisäksi paljon kotimaisia matkailijoita, joille ulkomaalaiset turistit ovat jo nähtävyys sinänsä. Alue on houkutellut paljon työvoimaa Balin muista osista ja muualta Indonesiasta. Alueen maine on hieman epäilyttävä, se on hyvä paikka etsiä satunnaisia tuttavuuksia, huumeita, tatuointeja tai baareja, sen sijaan monien mielestä aitoa balilaisuutta sieltä ei löydä. (Picard 1996, 79-81.) Kutan kaduilla kulkeminen

vaatii hyviä hermoja, sillä kadut ovat täynnä autoja, koiria, ihmisiä, moottoripyöriä ja tietysti katukauppiaita. Katukauppiat ovat ehdottomasti saaren innokkaimpia, askeltakaan ei pääse etenemään ilman, että joku kauppa sinulle jotakin. Yksinään liikkuvalla naisihmiselle tarjotaan kaikkea mahdollista kopiokelloista omaan seuralaiseen saakka - sanalla sanoen Kuta on saanut sylin täydeltä massaturismin iloja. Alueen asukkaiden keskitulot ovat kolme kertaa korkeammat kuin muualla Balilla (Picard 1996, 82), toisaalta aito balilaisuus on saanut väistyä kaupallisuuden tieltä. Väsynyt matkalainen voi paeta katukaupustelijoita ilmastoituihin tavarataloihin tai istahtaa tutun ja turvallisen McDonald'sin penkille.

Sanur

Sanur on Balin vanhin turistialue, joka on tunnettu rikkaista taiteellisista traditioista. Se koostuu kahdesta kylästä, jonka asukkaat ovat pääasiassa maanviljelijöitä. Ensimmäinen tähditetty hotelli, Sindhu Beach Hotel, rakennettiin vuonna 1956, sen omistaja oli hollantilainen laivayhtiö KPM. Vuonna 1957 Sindhu Beach Hotel siirtyi indoneesialaiselle matkatoimistolle, Natourille. Pikkuhiljaa muitakin hotelleja rakennettiin Sanurin rannoille, ensimmäinen kansainväliset mitat täyttävä hotelli rakennettiin vuonna 1966. Hotelli oli 300 -huoneinen Bali Beach Hotel, Balin ulkomaailmalle avautumisen symboli. Vuosien 1969 ja 1974 välillä rakennettiin 30 uutta hotellia. Vuonna 1994 Sanurin hotellikapasiteetti on 3200 huonetta, joka on vain 10% koko saaren kapasiteetista. (Picard 1996, 73-75.) Tänä päivänä Sanur on rauhallinen, illalla klo 22 jälkeen kaduilla saa kulkea lähes yksinään, ainoa disco on usein puolityhjä. Illan hämähärrytyä saattaa kuulla, kuinka kylän orkesteri harjoittelee *banjarissa*, kylän kokoontumishallissa, aamulla voi aamuvirkku lenkkeilijä törmätä hautajaiskulkueeseen tai keskellä yötä rannalla liikkuja huomata olevansa keskellä uskonnollista seremoniaa. Sanurin alueen ravintoloissa voi ruokailun ohella nauttia balilaisista tanssiesityksistä.

Nusa Dua

Nusa Duan ranta-alue saaren kaakkoisosassa on syntynyt Balin matkailun kehitystä varten suunnitellun *Master Planin* myötä. Suunnitelmassa kehoitettiin sijoittamaan kaikki matkailijat eristetylle alueelle, kauas paikallisasutuksesta. Nusa Dua oli tarkoitukseen sopiva, alueella ei maaperän

karuuden vuoksi ollut juurikaan paikallisasutusta. Alueen rakentaminen alkoi vuonna 1974, ympäristö saatiin valmiiksi vuonna 1979 ja moottoritie, joka yhdisti Nusa Duan saaren tärkeimpiin nähtävyyksiin, valmistui vasta vuonna 1981. Sijoittajat olivat kuitenkin epäluuloisia alueen ja yleensäkin koko Indonesian turismin mahdollisuuksista, vuonna 1980 kansallinen lentoyhtiö Garuda otti aloitteen käsiinsä ja rakensi alueelle 450-huoneisen Nusa Dua Beach -hotellin. Vuonna 1990 alueella oli toiminnassa 5 kansainväliset mitat täyttävää hotellia, vuoteen 1996 mennessä määrä on noussut 10:een viiden tähden hotelliin. Hotellihuoneita on yhteensä 4585, 15% saaren hotellikapasiteetista. Nusa Duan alueelle on paikallisilta asukkailta pääsy kielletty, mikäli he eivät ole alueella töissä. (Picard 1996, 71-73.) Nusa Dua on ylellinen alue, jossa kansainväliset turistit voivat hemmotella itseään porealtaissa, valkohiekkaisilla rannoilla ja kulinaristisissa ravintoloissa - ainoa, mikä alueelta puuttuu, ovat balilaiset.

Ubud

Ubud on Balin turistialueista ainoa, joka ei sijaitse rannalla - sinne saapuvat matkajat arvostavat enemmän taidetta, seremonioita tai tansseja kuin aurinkoa ja rantaelämää. Ubudin alue on ylpeä kulttuurisista traditioistaan, se on sekä balilaisten että turistien mielestä tavallaan Kutan vastakohta, sen vastakkaispari. Varsinaisesti Ubudin alue avautui turisteille vasta vuonna 1976, jolloin sinne saatiin sähkö. 1980 -luvun alussa rakennettiin runsaasti pieniä majataloja, hotellikapasiteetti oli vuonna 1981 450 huonetta, vuonna 1994 se oli noussut jo 2200, mikä on 7% saaren kapasiteetista. Hotellit ovat pieniä, suuret *resort* -tyyppiset hotellit sijaitsevat ranta-alueilla. (Picard 1996, 86-89.)

Aurinkomatkojen Singapore-Bali lomayhdistelmällä matkustavat matkailijat asuivat Sanurin ranta-alueella. Aurinkomatkojen retkiohjelmaan sisältyi neljä retkeä, jotka yhtä poikkeusta lukuunottamatta seurailevat melko tarkasti saaren turistisia reittejä. Poikkeuksen muodostaa Länsi-Balin retki, sillä se suuntautuu Balin länsiosaan, joka on harvaanasuttua aluetta, täysin turistikartan ulkopuolella.

Turistikartan ulkopuoliset alueet

Saaren turistikartan ulkopuolelle jäävät alueet poikkeavat suuresti turistialueista, selvimmin eron huomaa turisteille suunnattujen palvelujen puuttumisesta. Esimerkiksi Länsi-Balin pääkaupungin Negaran torilla ei myydä matkamuistoja eikä rantavaatteita, sen sijaan sieltä voi hankkia perinteisen balilaisen asun tai ostaa tarvikkeita uhrilahjojen tekoa varten. Torilla kulkiessaan tuntee olevansa nähtävyyks; katukauppiat eivät hyökkää satunnaisten turistien kimppuun vaan ennemminkin liittyvät nauravaan, valkonaamaa osoittelevaan väkijoukkoon. Käydessäni ystäväni kanssa pienessä, Negaran lähellä olevassa kylässä talonväki tiedusteli ystävältäni, kuinka tämä pystyi keskustelemaan kanssani (7.3.1998). Negarassa ei myöskään ole rahanvaihtajia - selvä merkki turistien puuttumisesta. Turistikartan ulkopuolelle jääviin alueisiin tutustuminen ei aina ole helppoa, tiet ovat huonokuntoisia eikä asukkaiden englanninkielen taito ole itsestäänselvyys. Seikkalunhaluiset turistit voivat vuokrata auton tai moottoripyörän ja tutkia saaren sisäosia. Paikallisilla bemo -busseilla pääsee saareen eri osiin - niillä matkustaminen ei kuitenkaan ole suositeltavaa, sillä bemo -busseilla ei ole vakuutuksia. Pienet bemo -bussit ahdetaan niin täyteen kuin mahdollista, ennen kuin matkustajia on tarpeeksi, bemo ei bussiasemalta liikahda. Bussit ovat kuumia, ahtaita ja meluisia - toisaalta bemoilla matkustava saa aivan erilaisen kosketuksen paikalliseen väestöön kuin turistialueiden sisällä pysyttelevä matkailija.

...lähdin matkaan aamulla kello 7 ja matkustin ensimmäisellä bussilla Sanurin alueelta Balin pääkaupunkiin Denpasariin. Denpasarissa jouduin matkustamaan kaupungin sisäisillä bemobusseilla toiselle bussiasemalle, jolta lähtivät pitkän matkan bemos mm. Negaraan. Kuulostaa helpolta, ystäväni oli antanut minulle tarkat ohjeet, kuinka toimia. Ongelma oli ainoastaan siinä, ettei näin aikaisin aamulla missään näkynyt Ubungin asemalle ajavia pieniä, sinisiä kaupunkibusseja. Kysyin ensimmäiseltä vastaantulijalta, mistä mahtaisin bussin löytää, mutta minulle vakuutettiin, ettei niitä ole olemassakaan. Tiesin, että kohta joku tarjoutuisi ajamaan minut perille ja vaatisi siitä tietysti kalliin hinnan, en kuitenkaan jaksanut ruveta inttämään, sillä olin jo myöhässä. Tingittyäni kyydin kohtuulliseen hintaan kuljettajani lähti viemään minua eteenpäin. Saavuttuamme Ubungin bussiasemalle kuljettajani huuti jo kaukaa, mihin olen menossa. Ennen kuin sain auton ovea auki, minua kiidätettiin jo eteenpäin ja uusi oppaani istutti minut pienen bemobussin takapenkille, ennen kuin ehdin kissaa sanoa. Ystäväni oli kehottanut minua

matkustamaan isoilla busseilla, ei näillä pienillä, mutta minkäs teet - olin tukevasti paikallani enkä ilmeisesti pääsisi mihinkään, ennen kuin osa matkustajista jäisi pois. [...] Matkan aikana herätin kohtuullisesti huomiota, vierustoverini kyselivät, mihin olin matkalla ja miksi, lapset nauroivat, osoittelivat, heikkohermoisimmat säikähtivät outoa näkyä - yksinäistä, valkoihoista nuorta naista ei näissä busseissa oltu nähty miesmuistiin, jos ikinä. Matkalla bussimme moottori ylikuumentui, huilasimme hetken, etsimme vettä ja jatkoimme taas matkaa.... Päästessämme vihdoin perille Negaraan koko bussiasema kohahti, kun kömmin hikisenä ja nuhruisena bussista ulos. Paikalle singahti kaksi kyydin tarjoajaa, muut vain tuijottivat hölmistyneenä. Lepäsin hetken ja lähdin etsimään hevostäkkiä, jotka täällä toimittivat taksin virkaa. (6.3.1998.)

Negaran kaupunki on ainoastaan yksi esimerkki turistikartan ulkopuolelle jäävistä alueista. Se kertoo kuitenkin hyvin siitä, millaista elämä on turististen reittien ulkopuolella - turisteja ei juuri näe eikä heitä varten ole minkäänlaisia palveluita. Paikallinen väestö on ystävällistä ja uteliasta, monia ärsyttävät katukauppiat puuttuvat kokonaan.

NYKYPÄIVÄN BALI - KULTTUURIEN KOHTAAMISTILANTEITA

Picardin (1996) mukaan kulttuuri on balilaisen identiteetin merkittävä, jonka on tarkoitus suojella balilaisia länsimaisen kulttuurin tuhoilta. Turismin lisääntymisen myötä on käynyt selväksi, ettei Balin kulttuuri kuulu enää pelkästään balilaisille - loppujen lopuksi uskonnolliset rituaalit, perinteiset tavat ja taiteelliset traditiot ovat se, josta Bali tunnetaan ja jonka vuoksi yhä useammat turistit saapuvat saarelle. Balilainen kulttuuri on jo niin tiukasti sidoksissa turismiin, että kulttuuristen ja turististen vaikutteiden erottaminen on vaikeata, samoin on yhä vaikeampaa ja vaikeampaa pitää turismi erillään kulttuurista. Balin turistisen pääoman arvo riippuu sen kulttuuriperinnön kulttuurisesta arvosta. (Picard 1996, 181-182.) Vickersin (1989) mukaan balilainen kulttuuri on tänä päivänä enemmän tai vähemmän turismin markkinoijien sekä Indonesian hallituksen turistitoimiston luoman mielikuvan mukainen; balilaisuus tarkoittaa pukeutumista saronkeihin, polttohautajaisten järjestämistä tai tanssimista perinteen määräämien kuvioiden mukaan. Balilaisille ei tulisi mieleenkään kyseenalaistaa kyseistä mielikuvaa, sillä siitä on tullut jo osa balilaista identiteettiä. (Vickers 1989, 195.)

Seuraavissa kappaleissa pyrin kuvailemaan yleisimpiä tilanteita, joissa matkailijat pääsevät kosketuksiin balilaisen kulttuurin kanssa. Missään nimessä oheinen kuvaus ei ole kaikenkattava kertomus turistiksesta Balista, ainoastaan läpileikkaus balilaisen kulttuurin niistä osista, jotka useimmiten tavoittavat saarelle saapuvat matkailijan. Unohtaa ei sovi myöskään Balin upeata luontoa, monelle matkailijalle se saattaa sittenkin olla se mieleenpainuvuin elämys.

Taidetta, matkamuuistoja, veistoksia, maalauksia...

Balille saapuva turisti kohtaa ensimmäiseksi rikkaan, balilaisen taide-elämän. Jo 1930 -luvulla Balilla vierailut Geoffrey Gorer (1986) kirjoitti, kuinka yksi Balin luonteenomaisimmista piirteistä on sen asukkaiden rakkaus taiteeseen sen kaikissa ilmenemismuodoissa. Hänen mukaansa taide on Balilla ainoastaan yksi uskonnon ilmenemismuoto, näiden kahden erottaminen toisistaan olisi väärän kahtiajaon luomista. Taide on elävää, jatkuvassa muutoksen ja kehityksen tilassa. Kaikki klassisen taiteen muodot ovat vielä löydettävissä, mutta niitä ei palvota koskemattomina täydellisyyden ilmentyminä. Ne ovat perusta, jolle modernien parannusehdotusten ja muutosten peruskivet lasketaan. (Gorer 1986, 63-64.)

Samaan asiaan viittaa myös Picard (1996, 128-129) käyttäessään termiä "selective adaptation", valikoiva sopeutuminen, millä hän tarkoittaa balilaisten kykyä "suodattaa" ulkomaiset vaikutteet - perinteisten arvojen kanssa ristiriidassa olevat vaikutteet unohtuvat ja häviävät saman tien.

Balille saapuva turisti huomaa ensimmäiseksi lentokentällä olevan suuren, tempeleiden portteja muistuttavan rakennelman:

Lentokentän ulkopuolella oleva antiikkisen näköinen porttirakennelma syytti hetkeksi mielenkiintoni, mutta innostuksen liekki ei jaksanut kauan lepattaa. Lähempi tarkastelu osoitti portin veistosten olevan hirviömäisiä hahmoja ja koko rakennelma näytti suoraan sanottuna rappeutuneelta. (27.10.1996.)

Kaikki eivät suinkaan suhtaudu kyseiseen rakennelmaan yhtä negatiivisesti, tarkoitukseni on ainoastaan osoittaa, että ensimmäiseksi turisti väkisinkin kiinnittää huomiota taiteellisuuteen, rönsyileviin koristeisiin, joita näyttää olevan kaikkialla, minne vain silmänsä kääntää. Heti lentokentän ulkopuolella

ensimmäisessä risteyksessä turisti lepuuttaa silmiään valtavassa, liikenneympyränä toimivassa patsaassa:

Kysyttyäni, mikä mahtavan suuri patsas keskellä risteystä oli, oppaani vastasi: "Oh, it is a monument" (27.10.1996).

Siirtomaavallan aikaan monet varsinkin hallinnolliset rakennukset rakennettiin eurooppalaiseen tyyliin. Vuonna 1974 hallitus määräsi, että hallinnolliset ja kaupalliset rakennukset täytyy rakentaa "balilaiseen tyyliin" - tämä tarkoitti lähinnä Gianyarin alueelle tyypillisiä ornamenttikoristeita, jotka ammensivat aiheensa pääasiassa mytologiasta. (Picard 1996, 175.) Nykyään useimmat hotellit on rakennettu samaan tyyliin, osa elementeistä on lainattu temppleriarkkitehtuurista. Avoaula on tyypillinen balilaisissa hotelleissa, usein hotellin puutarhassa on bungaloweja ja hotellien sisustuksissa pyritään noudattelemaan balilaisia aiheita. Matkailija tuntee todellakin olevansa perillä!

Sekä hotelleiden että varsinkin tien varsien pikkukaupoissa turisti tuntee välillä hukkuvan balilaiseen taiteeseen. Värikkäät batiikkivaatteet täyttävät vaatetangot, pienoisveistokset kutsuvat ostajaansa ja jokaisella itseään kunnioittavalla katukauppialla on myynnissä ainakin yksi käsin maalattu taulu ja muutama aito hopeakorju. Made in Bali - tietenkin!

Uskonto, uhrilahjat ja uskonnolliset symbolit

Balin uskonto on hindulaisuuden muoto, johon vaikuttavat useat syntyperäiset elementit, esimerkiksi esi-isien palvonta ja usko luonnossa liikkuviin ylliluonnollisiin voimiin. Balilaiset uskovat, että kaikkivaltias jumala on läsnä kaikkialla maailmankaikkeudessa ja luojaan roolissaan luo sopusoinnun luomistapahtumassa. Lukuisat jumalat ja henget, jotka ovat kaikkivaltiaan jumalan ilmenemismuotoja, omaavat tiettyjä kosmisia voimia ja ne yhdistetään luodun maailman eri elementteihin. Jumalien paholaismaiset puolet liitetään luonnon viiteen eri elementtiin. Elementit täytyy pitää hallinnassa, jotteivät ne tuhoaisi kosmoksen tasapainoa. (Brinkgreve 1996 [1992], 19-20).

Balilaiset itse kutsuvat uskontoaan nimellä *agama Hindu-Bali* (Bali-hindulaisuus) tai *agama tirta* (veden uskonto), joka viittaa pyhän veden tärkeään osaan uskonnollisissa seremonioissa. Brahmaanikastiin kuuluvilla papeilla on tärkeä osa seremonioissa, jotka liittyvät jollakin tapaa

kuninkaalliseen kastiin. Brahmaanikastiin kuulumattomat papit liittyvät läheisesti kylän elämään ja kylätemppeleissä suoritettaviin seremonioihin. (Geertz 1972, 64.)

Balin hindulaisuus on yksijumalainen uskonto, jossa kaikkivaltias jumalaa palvotaan yleensä eri ilmenemismuotojensa kautta. Uskonossa on runsaasti vaikutteita hindulaisuudesta ja buddhalaisuudesta sekä animismista ja esisien palvonnasta. Tärkein on kaikkivaltias jumala, Sanghyang Widi, jonka eri ilmenemismuotoja Intian hindulaisuudesta tutut jumalat Brahma, Vishnu ja Siwa ovat. Näiden jumalien alapuolella on useita luontoon liitettyjä jumaluuksia, jotka ovat myös kaikkivaltiaan jumalan eri ilmenemismuotoja, esimerkiksi tuulen jumala Dewa Bayu on kaikkivaltias jumala kyvyssään luoda tuuli. Balilaiset uskovat myös pahoihin henkiin ja noitiin, jotka yleensä liikkuvat pimeällä. (APA Insight Guides 1995, 92-93).

Uhrilahjat ovat tärkein keino säilyttää hyvät suhteet kaikkien näiden näkymättömän maailman elementtien välillä. Uhrilahja on ennenkaikkea lahja, jolla on oma elämänkaarensa, sen ainesosat ovat luonnon hedelmiä, jotka säilyvät tuoreina ainoastaan muutaman päivän. Kun uhrilahja on kerran uhrattu, sitä ei voida enää käyttää uudestaan. Se luodaan aina uudestaan ja uudestaan, jolloin se kuvastaa toivoa, että luonto itse jatkaa hedelmällisyytensä uudistamista. Uhrilahjan muodossa luonnon materiaalit palautetaan alkulähteilleen. (Brinkgreve 1996 [1992], 19-20.)

Balin uskonnolle luonteenomaisia ovat lukuisat rituaalit, joissa monimutkaiset uhrilahjat näyttelevät pääosaa. Uhrilahjojen lukumäärä vaihtelee rituaalin luonteesta riippuen. Jumalille ja pahoille hengille tarkoitettut uhrilahjat ovat osa kaikkia seremonioita, lahjat asetetaan aina sekä hyvälle että pahoille hengille - maailmankaikkeuden tasapaino täytyy säilyttää. (Brinkgreve 1996 [1992], 24.) Uhrilahjoja asetetaan päivittäin sekä aamulla että illalla kaikkiin mahdollisiin paikkoihin - kotitempeleiden alttareille, ovien eteen jalkakäytävälle, uimarannalle, autojen tuulilasiin... Kaduilla kävelevä turisti huomaa väkisinkin tallaavansa jalkakäytävillä olevien uhrilahjojen päälle.

Tänä päivänä uhrilahjojen ja rituaalisten koristeiden maallistuminen on yhä yleisempää, hotellin käyttävät uhrilahjoja tervehtiäkseen vieraitaan, toimistot pystyttävät rituaalisia koristeita maallisia juhlia varten. Matkamunistot, esimerkiksi T-paidat ammentavat yhä useammin aiheensa uskonnollisista

motiveista. Toinen, turismin mukanaan tuoma muutos liittyy uhrilahjojen valmistamiseen. Turismin parissa työskentelevät naiset eivät enää ehdi valmistaa uhrilahjoja itse, heillä ei ole enää aikaa valmistautua seremonioihin tai auttaa toisia. Koska turismi on tuonut yhä enemmän rahaa ihmisten ulottuville, yhä useammat naiset ostavat uhrilahjat valmiina niitä ammatikseen tekeville naisilta. Suurimmat tilaukset tulevat hotelleilta ja toimistoilta. (Brinkgreve 1996 [1992], 136-137.)

Uskonnolliset seremoniat

Balilaisten elämä on täynnä monimutkaisia uskonnollisia seremonioita ja rituaaleja, joista kenenkään ei ole lupa olla poissa. Balilaiset ovat syvästi uskonnollisia ihmisiä. Matkailijoiden useimmiten Balilla näkemä uskonnollinen seremonia on temppeelijuhla. Jokainen Balin kymmenistä tuhansista temppeleistä viettää syntymäpäiväänsä kerran vuodessa. Temppeelijuhlan aikaan kylän naiset kantavat monimutkaiset uhrilahjat kulkueena temppeelin sisäpihalle. Monimutkaisimmat uhrilahjat saattavat olla jopa kolme metriä korkeita, joten näkymä on todella kuvauksellinen. Temppeelin sisäpihalla tapahtuvan seremonian aikana pappi puhdistaa uhrilahjat pirskottelemalla niiden päälle pyhää vettä, kun hän lukee rukouksia ja mantroja näkymättömät voimat laskeutuvat uhrilahjoihin nauttimaan ruoasta tuoden tullessaan menestystä, hyvinvointia ja pitkää ikää. Suitsukkeen savu kantaa niiden ytimen määränpäähän. Kun rituaali on ohi, naiset kantavat uhrilahjat takaisin kotiin, jossa niiden sisältämät ruokatarvikkeet syödään yhteisellä, kommunaalisella aterialla, jolle ottavat osaa ihmisten lisäksi sekä esi-isät että jumalat. Tällä tavalla uskovat tulevat osaksi maailmankaikkeuden järjestystä. (Brinkgreve 1996 [1992], 28.)

Polttohautajaiset ovat kenties tärkein ihmisen elämänkaareen liittyvä juhla. Polttohautajaiset ovat kalliita tapahtumia, joten niitä ei aina voida järjestää heti kuoleman jälkeen - joskus polttohautaus tapahtuu vasta vuosia kuoleman jälkeen. Polttamaton ruumis ei voi irtaantua maallisista haluista eikä nousta ylös taivaaseen, näin ollen se ei voi myöskään jälleensyntyä. (APA Insight Guides 1995, 81-82.) Balilla jälleensyntymän kehästä vapautumista ei juurikaan ajatella, monet uskovat, ettei sellaista ihmistä olekaan, joka ei jättäisi jotakin kuoleman hetkellä taakseen. Näin ollen ihminen palaa aina takaisin maan päälle. (13.12.1997.)

Toisin kuin muissa turistikohdeissa Balilla turistien on sallittua osallistua kulttuuritapahtumiin, jotka ovat aitoja, eivät pelkästään turisteja varten järjestettyjä (Picard 1996, 126). Kaupallistumisen pelko on kuitenkin sekä hallinnollisten virkamiehien että tavallisten balilaisten yhteinen uhka, keskustelua käydään jatkuvasti siitä, tulisiko turistien pääsyä uskonnollisiin seremonioihin sittenkin rajoittaa - Balin pääasiallisilla turistialueilla balilaisilla ei ole juurikaan mahdollisuutta harjoittaa yksityisiä seremonioita. Yleensä balilaiset kutsuvat mielellään tapaamansa vieraat uskonnollisiin seremonioihin, mutta turistien asiaton käyttäytyminen juhlien aikana on aiheuttanut valituksia. Tyytymättömyys kohdistuu usein paikalliseen oppaaseen, joka on tuonut turistit keskelle juhlatilaisuutta. Useimmat balilaiset pyrkivät vetämään rajan yksityisten, perheen kesken tapahtuvien seremonioiden sekä julkisten tilaisuuksien välille. Esimerkiksi polttohautajaisten alkuosa on julkinen tilaisuus, joka on sitä onnistuneempi kuta enemmän paikalla on väkeä. (Vickers 1989, 197.) Ruumiin palaminen on kuitenkin yksityinen seremonia, jota jäävät seuraamaan ainoastaan vainajan lähipiiriin kuuluneet henkilöt, muu hautajaisväki vaeltaa takaisin surutaloon (25.12.1997).

Niinpä niin... Balilla kaikki on kaupan. Temppeleiden porteilla olevat kyltit, jotka kieltävät asiattomasti pukeutuneilta turisteilta kuten myös menstruoivilta naisilta sisäänpääsyn ovat enää tuskin muuta kuin hetkellisen mielenkiinnon kohde. Temppeleiden sisäpihoilla olevat kyltit kieltävät turisteilta pääsyn temppelein kaikkein pyhimpään, keskuspihalle, mutta esimerkiksi Balin pyhimmän temppelein, Besakih -temppelein porteilla vaanivat jo yritteliäät "paikallisoppaat", jotka vievät maksua vastaan turistit tänne aiemmin ainoastaan uskoille tarkoitetulle paikalle. "It doesn't matter, you wear sarong, yes, no problem". Polttohautajaisia pääsee seuraamaan 14 USD:lla, hintaan sisältyvät ilmastoitu auto, englanninkielen taitoinen opas sekä välipala. Turistien käyttäytyminen on monesti ajattelematonta, valokuvia näpsitään rukoilevien ihmisten silmien edessä eikä pukeutumissääntöjä jokainen kunnioita. Itseäni hämmästytti kaikkein eniten Trunyan -kylässä todistamani tapahtuma:

... Hautausmaan sisäpuolella ensimmäiseksi pisti silmään suuren (pyhän) puun alla oleva alttari, jossa oli siistissä rivissä pääkalloja ja ihmisluita. Paikalla oli suurehko aasialainen turistiryhmä, joka parasta aikaa poseerasi alttarin edessä. Katsoin

äimistyneenä, kun eräs miehistä poimi pääkallon käteensä ja poseerasi sen kanssa! Eikö ihmisillä ole minkäänlaisia tapoja! (6.2.1998.)

Aasiassa kuolemaan suhtaudutaan eri tavalla kuin Suomessa, joten yllä mainittu tapahtuma ei ollut vainajia kohtaan yhtä suuri loukkaus kuin se olisi ollut Suomessa. Suomalaisessa kulttuurissa kasvaneena ja sen arvot sisäistäneenä olin kuitenkin hyvin hämmästynyt kyseisen poseerauksen nähtyäni.

Uskonnolliset seremoniat ovat Balilla osa jokapäiväistä elämää, temppelijuhlia näkee päivittäin, silloin tällöin myös pääasiallisilla turistialueilla, jossa ne keräävät varsinainen juhla- ja valokuvaavien lisäksi joukon valokuvaavia turisteja. Uskontoa ovat monet tutkijat pitäneet Balin kulttuurin kantavana voimana; niin kauan kuin balilaiset säilyttävät uskontonsa, he pystyvät vastustamaan turismin mukanaan tuomia länsimaisia vaikutteita suodattaen ne siten, että ainoastaan perinteisten arvojen mukaiset uudet tavat omaksutaan kulttuuriin piiriin (Picard 1996, 128).

Tanssiesityksiä

Balilla tanssi on osa jokapäiväistä elämää, tanssiesityksiin voi törmätä kaikkialla. Tanssijat ovat anonyymeja, heidän kauttaan ilmentyvät koko kyläyhteisön ajatukset. Tanssiesityksiä järjestetään tilapäisesti esitystä varten pystytetyillä paviljongeilla, temppelien pihamailla, palatsien etupihoilla, hotelleissa, *banjar* -rakennuksissa... Balilaisten tanssien mainitaan joskus olevan peräisin Intiasta tai ainakin olevan sukua intialaisille tansseille, kaikki tutkijat eivät kuitenkaan hyväksy tätä teoriaa. Balilaisia tansseja tutkittaessa on laskettu 30 erilaista jalkojen ja jalkaterien liikettä, 16 käsivarsien liikettä, 19 kämmenien ja sormien liikettä, 14 vartalon liikettä, 20 niskan ja hartioiden liikettä sekä 16 erilaista ilmettä. Kaikki nämä liikkeet osuvat yksiin musiikin kanssa, taidon saavuttaa ainoastaan harjoittelemalla pienestä pitäen. (Mabbett 1985, 130-136.)

Tanssiesitysten alkuperä voidaan löytää uskonnosta, alunperin ne olivat jumalille tarkoitettua viihdettä. Jumalat laskeutuvat ihmisten keskuuteen temppelijuhlien aikaan - ihmisten tehtävä on pitää jumalat tyytyväisinä, jotta nämä saapuisivat toistekin vieraisille. Koska jumalat olivat vaativa yleisö, tanssiesitysten täytyi olla ensiluokkaisia ja vaihtelevia. Perinnettä muokattiin

myöhemmin yläluokan tarpeisiin - yläluokan uskottiin olevan jumalten jälkeläisiä. Kun hollantilaiset valloittivat Balin, yläluokan asema romahti ja tanssiesitykset siirtyivät kyliin, koko kansan iloksi. Tansseista tuli kansantaidetta, niiden tyyli muuttui nopeammaksi ja elinvoimaisemmaksi. (Mabbett 1985, 136.)

Toisen maailmansodan aikana saarelle saapuivat japanilaiset sotilaat ja heidän myötänsä tanssiesitykset saivat uuden yleisön. Tanssiesitysten tyyli muuttui, esitykset lyhenivät ja niihin tuli höysteeksi tippa huumoria - aikaisemmin jumalat olivat erottaneet hyvän esiintyjän huonosta, uusi yleisö taas oli tietämätöntä ja kärsimätöntä. Jotkut tähän aikaan syntyneistä tansseista ovat edelleen suosittuja turistien parissa. Tanssiesitysten suosio toi rahaa paikallisten asukkaiden ulottuville ja balilaiset ryhtyivät vaalimaan omaa kulttuuriaan, Denpasariin perustettiin *Conservatory of music and drama* sekä *Academy of Balinese dance and drama*. Tänä päivänä turisteille esitettävät tanssit kuuluvat vanhaan traditioon, joskin yksityiskohdat saattavat olla uusia. Kaikilla tansseilla ei ole enää uskonnollista merkitystä, yleensä turistien näkemiä tansseja voisi kutsua profaaneiksi. (Mabbett 1985, 139.)

Tänä päivänä Balilla toimii satakunta tanssiryhmää, jotka esittävät turisteille tarkoitettuja näytöksiä. Useimmat ryhmät toimivat Gianyarin sekä Badungin maakunnissa, pääasiallisilla turistialueilla. Ennen kuin ryhmä saa luvan esiintyä yleisölle, sen täytyy hankkia itselleen todistus ryhmän taiteellisesta tasosta - *Certificate of Artistic Excellence*. Turisteille suunnatut esitykset kestävät tunnista puoleentoista, mikä on balilaisella mittapuulla vähän - perinteiset esitykset kestävät jopa viisi tuntia. Turisteille tarkoitettujen tanssiesitykset ovat melko samankaltaisia, esitykset voidaan jakaa karkeasti kahteen kategoriaan; tanssit, jotka balilaisten itsensä mielestä ovat pelkkää viihdettä sekä tanssit, joihin liittyy elementtejä pyhistä transsitansseista. (Picard 1996, 138-139.)

Barong ja Kris -tanssi syntyi Balin ensimmäisten turistien kiinnostuksesta näitä myyttisiä, naamioituja hahmoja kohtaan. Hahmot ovat myyttisiä hirviöitä, joista Barong kuvataan useimmiten ystävälliseksi lohikäärmeeksi tai leijonaksi ja Rangda pahaksi noidaksi. Hahmojen välisessä kamppailussa on kyse tuhoavien ja suojelevien voimien taistelusta - länsimaiseen tapaan tulkittuna ikuinen hyvän ja pahan välinen taistelu. Viime vuosisadan loppupuolella tämä kosminen taistelu sisällytettiin teatteriseen esitykseen, joka juonsi juurensa

ikivanhasta, taikuutta käsittelevästä kirjallisuudesta, *Calonarang*. Kyseessä on henkien karkoittamisesta kertova draama, joka huipentuu *Barongin* ja *Rangdan* kohtaamiseen. *Barong* -hahmoa seuraavat sen kannattajat, *kris* -tanssijat, jotka taikavoimien ansiosta kääntävät lopulta tikarit omaa rintaansa kohti. Speaktaakkelimainen draama kiinnosti turisteja. 1930 -luvulla Jane Belo saapui Balille tutkimaan transsitansseja ja häntä varten tämä rituaalinen esitys järjestettiin ensimmäistä kertaa päivänvalossa, jotta se voitiin valokuvata ja filmata. Vuonna 1936 Denjalanin ja Pagutanin kylät alkoivat kilpailla keskenään esittämällä näitä *Calonarang* -esityksiä turisteille. Samana vuonna Singapadun tanssijat ja hieman myöhemmin Batubulanin kylän tanssijat ryhtyivät järjestämään turisteille kaupallisia esityksiä. Sodan jälkeen Singapadun ja Batubulanin kylän tanssiryhmät herättivät draaman uudestaan henkiin ja nykyään kyliin tulvii aamulla tusinoittain turistibusseja seuraamaan päivittäin järjestettäviä esityksiä. (Picard 1996, 146-149.)

Aivan kuten *barong* ja *kris* -tanssi myös *sanghyang* -tanssit olivat alunperin pahojen henkien karkoitukseen käytettyjä esityksiä. Yleisimpiä ovat *Sanghyang Dedari*, enkelitanssi sekä *Sanghyang Jaran*, tulitanssi. Enkelitanssin esittäjinä ovat aina kaksi alle murrosikäistä tyttöä, uskotaan, että lapset ovat lähempänä taivasta kuin aikuiset. Tulitanssin esittäjä taas on nuori mies, johon tanssin aikana laskeutuu hevosen henki, jonka käyttäytymistä hän imitoi tanssien transsissa palavien hiilien päällä. 1930 -luvulla kehitettiin *kecak* -tanssi, apinatanssi, jossa esityksen musiikillisen rungon muodostaa aikaisemmin *sanghyang* -tanssien säestäjänä toiminut kymmenien miesten kuoro. 1970 -luvulla Bonan kylässä *kecak* -tanssi yhdistettiin näihin kahteen transsitanssin muotoon, enkelitanssiin ja tulitanssiin - tänä päivänä show esitetään Bonan kylässä kuutena päivänä viikossa. (Picard 1996, 149-151.)

Sekä *barong* ja *kris* -tanssi että Bonan kylässä järjestettävä *kecak*-, enkeli- ja tulitanssiesitys kuuluvat saarella järjestettävien kansainvälisten retkien ohjelmaan. Kyseiset esitykset on sisällytetty myös Aurinkomatkojen retkiohjelmaan. Esitykset toistuvat aina saman kaavan mukaisesti. Noin kymmenen minuuttia ennen esityksen alkua lavalle tuodaan uhrilahjat, tunnin mittaisen esityksen jälkeen tilalle tuodaan uudet uhrilahjat. Yleisö seuraa esitystä keskittyneesti, jutustelua ei katsomosta juurikaan kuulu. Valokuvaaminen kuuluu asiaan. Yleisölle jaetaan ennen esityksen alkua lehtinen, jossa esityksen kulku on selostettu, lehtisiä on saatavilla useilla eri

kielillä. Aurinkomatkojen asiakkaille on tarjolla suomenkielinen selostus. Esityksiä on vaikea seurata, mikäli ei tunne tarinaa, niinpä yleisöä tarkkaillaessaan huomaa selvästi, kuinka mielenkiinto herpaantuu useimmiten pitkien dialogien aikana, joita ei ole ohjelmalehtisissä juurta jaksain selvitetty. (22.12.1997, 24.12.1997.) *Barong* ja *kris* -tanssiin lisättiin 1930 -luvulla humoristisia elementtejä. Humoristiset kohtaukset ovat helppoja seurata ja pitävät yleisön mielenkiinnon hereillä, *barong* ja *kris* -tanssissa humoristiset elementit ovat jatkuvasti lisääntyneet. (24.12.1997, 4.1.1998.)

Tanssiesityksiin törmää myös varsinkin Sanurin alueen ravintoloissa, talvella 97/98 suosituimpia esityksiä olivat sammakotanssi, naamiotanssi ja legongtanssi. Tanssiesitysten taso vaihtelee todella huomattavasti, joskus esitykset ovat suorastaan surkeita:

... Sammakot hyppivät ja pyöivät lavalla, välillä nousten toistensa olkapäille. Jonkin ajan kuluttua paikalle ilmaantui vielä yksi sammakko, joka asettui lavan keskelle. Uusi sammakko oli ilmeisesti päähenkilö, sillä se oli väreiltään selvästi vanhaa sammakkoa muistuttava ja käyttäytyi muutenkin arvokkaammin kuin nuoremmat serkkunsa. Pian muut sammakot poistuivat lavalta räpylöitään heilutellen ja vanha sammakko jäi yksin istumaan lavan keskelle. Se ei paljoa liikkunut, päätti hieman jaloitella ja kuinka ollakaan lähti kierrokselle yleisön keskelle! Voi ei, seurasi pakollinen poseeraustuokio, sammakko kävi joka ikisessä pöydässä ja minäkin jouduin puoliväkisin ikuistetuksi viereisen pöydän avulaiden japanilaisten avustuksella. Poseerasin tietysti sammakon kera. Tunsin oloni lähes hysteeriseksi, näinkö minä vietän iltaani, sammakoita kuvaten ja yhden kanssa poseeraten? [...] lavalle saapuvat jälleen kolme legong -tanssijaa, jotka esittävät lyhyen tanssinpätkän ja lähtevät kierrokselle pöytien keskelle. Voi ei kai taas poseerauskierrosta! Tällä kertaa kyseessä on eri juttu, tanssijat poseeraavat naiskatsojien kanssa ja raahaavat nämä sitten lavalle balilaista tanssia opettelemaan. (26.12.1997.)

Sama esitys voi kuitenkin viereisessä ravintolassa olla aivan erilainen:

... Luulin seuraavan kohtauksen lykkääntyvän siihen saakka, että sähköt palaisivat, mutta ei - pimeyden keskeltä lavalle pomppi 8 pikkusammakkoa pontevin loikin. Yleisö kohautti, minä hämmästyin, sillä nämä sammakot olivat ihan eri maata kuin aikaisemmin näkemäni. Loikat olivat korkeita ja naamaristaan huolimatta sammakot osasivat poseerata! Olin aivan myyty, esitys oli hauska! ... Sammakko

oli pian vieressäni pyytämässä tanssiin. Kieltäydyin useamman kerran, toisilla oli hauskaa. Asiakkaani ikuistivat minut neuvotteluissa sammakon kera. Lopulta se luovutti ja siirtyi seuraavaan pöytään, josta isä+2 lasta lähtivät innokkaasti mukaan. Yleisö nauroi ja kuvasi, kun uudet yrittäjät pomppivat lavalla sammakon perässä. (8.1.1998.)

Ravintoloissa järjestettävissä esityksissä on rakenteellisesti muitakin eroja kuin esityksen taso verrattuna Batubulanin ja Bonan kylässä järjestettäviin ammattimaisiin esityksiin. Ravintoloiden tanssiesityksiä ei edellä uhrilahjojen asettelu, tämä kuvastaa niiden kuuluvan selvästi tansseihin, jotka balilaiset itse mieltävät puhtaasti viihteeksi. Batubulanin ja Bonan kylän tanssiesitykset on irrotettu alkuperäisestä kontekstistaan, uskonnollisista seremonioista, mutta silti on syytä laittaa lavalle uhrilahjat, jotteivat esityksissä kuvattavat pahat henget pääsisi valloilleen. Toisaalta on syytä lepytellä myös tanssin jumalia, jotta nämä soisivat tanssin onnistuneen esityksen. (13.12.1997.) Ravintoloissa järjestettävissä esityksissä on havaittavissa samoja humoristisia elementtejä kuin ammattimaisissakin esityksissä, mutta ravintolaesityksissä elementit ovat ihmisläheisempiä. Esitysten aikana esiintyjät ottavat kontaktia yleisöön, pyytävät näitä tanssimaan tai poseeraavat yhdessä asiakkaiden kanssa. Ravintoloiden esitykset ovat lyhyempiä, yleensä ne kestävät puolesta tunnista 45 minuuttiin. Yleensä ravintoloissa ei myöskään jaeta tanssin tarinasta kertovaa ohjelmalehtistä, ainoan poikkeuksen teki Swastika -ravintola, jossa sain käsiini sammakkotanssista kertovan lehtisen.

John Urryn (1990, 12-13) termejä käyttäkseni Balilla kaikki on näkemisen arvoista: matkailijat voivat tutustua ainutlaatuiseen objektiin (esimerkiksi Besakih -temppele), nähdä tyypillisen balilaisen kylän sekä seurata tyypillistä balilaista elämänmenoa, joka poikkeaa jyrkästi matkailijoiden omasta elämästä. Joskus täysin tavallisten arkipäivän askareiden, esimerkiksi astioiden pesun tai pyykin pesemisen seuraaminen saattaa epätavallisen ympäristön vuoksi olla nähtävyyttä itsessään. Matkailijoiden omat toimet, uiminen, ostoksilla käynti tai ruokailu, saavat uuden merkityksen nimenomaan epätavallisen ympäristön vuoksi. John Urry (1990, 1) mainitsee meidän tuijottavan sitä, mitä kohtaamme; turistin katseen suuntautumiseen vaikuttavat kuitenkin monet turismin ammattilaiset, jotka muokkaavat ja kehittävät turistin katsetta. Opas on eräs näistä ammattilaisista.

OPPAAN JA MATKAILIJOIDEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS

Palvelun tuottajan, esimerkiksi tarjoilijan, lentohenkilökunnan tai hotellin henkilökunnan sekä kuluttajan välinen vuorovaikutus on osa turistin ostamaa tuotetta. Mikäli sosiaalinen vuorovaikutus on epätydyttävää, ostettu tuote on itse asiassa erilainen kuin asiakas on odottanut. Palveluita ei voida tuottaa kokonaan piilossa asiakkailta vaan nämä näkevät väistämättä osan palvelujen tuotannosta. Palvelua ei voida tuottaa missä tahansa, se täytyy sekä tuottaa että kuluttaa tietyssä paikassa, mikäli kyseinen paikka ei vastaa matkailijan kulttuurisia odotuksia, itse palvelun taso voi olla vaakalaudalla. Turistit ovat etsimässä elämyksiä, niinpä he asettavat myös palveluille korkeita vaatimuksia. (Urry 1990, 40.)

Se, mikä turistin mielestä on näkemisen arvoista, on muotoutunut kulttuuristen käsitysten mukaan. Kulttuurikeskeiset määritelmät kertovat, mikä on erikoislaatuista, näkemisen arvoista. Tämä tarkoittaa sitä, että myös turismiin liittyvien palveluiden on oltava sellaisia, etteivät ne loukkaa turistin jo olemassaolevaa arvomaailmaa. Turistin katseen alla työskentely edellyttää läheistä kontaktia palvelun tuottajan ja kuluttajan välillä, turismiin liittyvät palvelut ovat erityisen työkeskeisiä. Tällaisia palveluita voidaan kutsua myös emotionaaliseksi työksi, asiakkaan kuuntelemisella ja ymmärtämisellä on palveluprosessissa keskeinen osa. (Urry 1990, 66-70.) Oppaan ammatti on ainoastaan yksi turismiin liittyvistä palvelualoista, mutta monesti sen merkitys matkailijan lomatytyväisyyteen on ratkaisevan suuri. Palvelun tason on vastattava matkailijan ostamaa tuotetta.

OPPAAN ROOLI

Oppaan roolia käsitellessäni viitataan usein Erik Cohenin artikkeliin *The Tourist Guide* (1985), sillä mielestäni Cohenin määritelmä käsittelee parhaiten oppaan roolin eri osa-alueita. Cohen (1985, 10-16) jakaa oppaan roolin neljään eri osa-alueeseen:

	Outer-Directed	Inner-Directed
Leadership	1) instrumental	2) social
Mediator	3) interactionary	4) communicative

Lähde: Cohen 1985, 10.

Johtajan rooli, *leadership sphere*, voi suuntautua ryhmästä ulospäin tai sisäänpäin. Ulospäin suuntautuessaan oppaan pääasiallinen tehtävä ryhmän johtajana on varmistaa, että kaikki sujuu suunnitelmien mukaisesti. Opas johtaa ryhmäänsä ennalta määrättyä reittiä pitkin, tarjoaa pääsyn muuten turistien ulottumattomissa oleviin paikkoihin ja kontrolloi ryhmänsä käyttäytymistä. Ryhmän sisällä johtajan roolissa toimiva opas taas on vastuussa ryhmän yhtenäisyydestä ja sen moraalista, hän laukaisee ryhmän sisällä kehittyviä jännitteitä, pitää ryhmänsä hyvällä tuulella ja rohkaisee sen jäseniä toimimaan ryhmän jäsenenä. (Cohen 1985, 10-12.)

Toimiessaan välittäjänä opas voi jälleen suunnata toimintansa joko ryhmän ulkopuolelle tai toimia ryhmän sisällä. Välittäjän roolin suuntautuessa ulospäin opas toimii välittäjänä ryhmänsä ja isäntäkulttuurin välillä sekä hoitaa käytännön järjestelyt, esimerkiksi ruokailut. Välittäjän roolin suuntautuessa ryhmän sisälle oppaan pääasiallinen rooli liittyy informaation tuottamiseen, hän toimii välittäjänä kahden kulttuurin välillä, turistin ja nähtävyyden välimaastossa. Opas voi ohjata ryhmänsä mielenkiinnon suuntautumista valikoimalla nähtävyyksiä, usein ryhmä näkee ainoastaan sen, mitä opas haluaa sen näkevän. Opas jakaa informaatiota nähtävyyksistä ja tulkitsee vierasta kulttuuria tehden sen ymmärrettäväksi toisesta kulttuurista saapuville turisteille. Usein nimenomaan tämä oppaan kommunikatiivinen rooli nähdään oppaan roolin tärkeimmäksi osa-alueeksi. (Cohen 1985, 13-16.)

Oppaan roolin eri osa-alueiden painotus vaihtelee oppaasta riippuen. Cohen (1985, 17) määrittelee neljä eri opastyyppejä oppaan roolin dynamiikan perusteella:

	Outer-Directed	Inner-Directed
Leadership	1) Original Guide	2) Animator
Mediator	3) Tour-leader	4) Professional

Lähde: Cohen 1985, 17.

Original Guide, alkuperäinen opas keskittyy lähinnä käytännön asioiden järjestelyyn, hänen roolinsa on siis ryhmän johtaja, jonka toiminta suuntautuu ryhmästä ulospäin. *Original Guiden* vastakohtana voidaan pitää *Professional Guidea*, ammattiopasta, jonka toiminnassa painottuu ryhmän sisällä toimivan välittäjän rooli, kommunikatiivinen osa-alue. Kehittyneissä turistikäytöksissä oppaan rooli on edelleen eriytynyt synnyttäen kaksi uutta ammattiryhmää: matkanjohtajan eli *Tour-leaderin* ja elävöittäjän eli *Animatorin*. Matkanjohtaja keskittyy lähinnä huolehtimaan ryhmän ja isäntäkulttuurin välisten kontaktien sujumisesta kun taas elävöittäjä vastaa pitkälti ryhmän sisäisestä yhtenäisyydestä ja ryhmäläisten hyvästä tuulesta. (Cohen 1985, 17.)

Oppaan rooliin kohdistuu sekä ulkoisia että sisäisiä rasitteita, esimerkiksi koettaessaan pysyä aikataulussa opas saattaa joutua hoputtamaan ryhmää saaden sen vihat niskoilleen. Opas toimii jatkuvasti raja-alueella, hän on työnantajansa ja turistien välissä samoin kuin turistien ja paikallisen väestön välissä. Ryhmässä saattaa myös kehittyä oppaan rooliin kohdistuvia paineita, jotka usein koskevat määräämisoikeutta ryhmän sisällä. Oppaan rooli sisältää aina jossain määrin näyttelemistä, oman itsen ja oppaan roolin erottaminen luo helposti lisää paineita. (Cohen 1985, 22-23.)

J.C. Hollowayn (1981, 385-390) mukaan oppaan rooli koostuu lukuisista alaroleista, jotka voivat silloin tällöin joutua ristiriitaan keskenään. Se, miten opas ratkaisee ristiriitatilanteet riippuu hänen suhtautumisestaan työhönsä. Tyypillisiä alaroleja ovat esimerkiksi tiedonjakaja, informaation tuottaja, opettaja, motivoija, lähetysaarnaaja, viihdyttäjä, paimen ja ryhmän johtaja. Useimmat oppaat näkevät pääasiallisen roolinsa olevan tiedon tuottaminen ja

jakaminen turisteille, informaativinen funktio on oppaan tapa osoittaa asiantuntemustaan matkustajille. Oppailla on myös tärkeä välittäjän rooli turistien ja isäntäkulttuurin välillä, opas toimii tavallaan "jäänmurtajana" kannustaen turisteja tutustumaan paikalliseen kulttuuriin ja tarjoten pääsyn kulissien taakse. Vieraassa kulttuurissa turistit pysyvät usein ryhmissä, oppaat ovat tietoisia omasta roolistaan ryhmähengen luojina.

J.C.Holloway on siis samoilla linjoilla Erik Cohenin kanssa oppaan eri rooleista - pääällimmäisiksi nousevat oppaan johtajan ja opettajan roolit. Myös Pearce ja Stringer (1991, 148) mainitsevat sosiaalisia ryhmiä käsittelevässä kirjoituksessaan oppaan omaavan joitakin johtajan ominaisuuksia. Geva ja Goldman (1991, 177-178) painottavat omassa tutkimuksessaan oppaan instrumentaalista roolia, opas on vastuussa siitä, että kaikki sujuu ja toimii täten ryhmän itseoikeutettuna johtajana. Vastuu asiakkaan viihtymisestä on oppaalla, joka on jatkuvassa kosketuksessa asiakkaidensa kanssa. Opas on yhtiönsä edustaja, joka korjaa paikan päällä tuotteessa ilmenevät virheet, hän muokkaa tuotetta asiakkaan toiveiden mukaisesti.

Isabel Quiroga (1990) tutkimuksessa 97% pakettimatalla olleista turisteista ilmoitti oppaan työpanoksen olevan korvaamaton ryhmän sisäisten suhteiden toimimisen kannalta. Vanhemmat ihmiset ilmoittivat lähteneensä pakettimatalle turvallisuuden vuoksi, mukana oleva opas hoitaa muodollisuudet ja käytännön järjestelyt, tarjoaa tietoa tavoista ja kulttuurin vaaroista, järjestää huoneet, laukut ja ateriat ja auttaa kieliongelmissa. Opastetut pakettimatkat tyydyttivät kulttuurisia toiveita, tarjosivat tilaisuuden kontaktin luomiseen toisiin matkalaisiin ja antoivat uusia, kontrolloituja elämyksiä. (Quiroga 1990, 199-203.) Quiroga tutkimuksessa painottuu oppaan instrumentaalinen rooli käytännön järjestelyjen hoitajana sekä sosiaalinen rooli ryhmän sisäisten suhteiden edistäjänä, kyseessä ovat siis oppaan johtajan roolin ulospäin ja sisäänpäin suuntautuvat puolet.

Lalli ja Pietilä (1998) ovat opinnäytetyössään tutkineet nimenomaan Aurinkomatkojen oppaiden roolia palvelun laadun muodostumisessa. Opas on matkanjärjestäjän palveluketjussa avainhenkilö, jonka käsissä on asiakkaan kokema palvelun laatu ja siten viime kädessä asiakkaan tyytyväisyys. Tutkimus osoitti, että asiakkaat kokevat Aurinkomatkojen opaspalvelut korkeatasoisiksi, laadullisesti korkeimmalla tasolla olivat asiakkaiden mielestä oppaiden ammattitaito, kohtelias käyttäytyminen sekä täsmällisyys.

Tärkeimmiksi opaspalvelujen kehittämisalueiksi mainittiin oppaiden asiantuntemus, luovuus sekä asiakkaisiin kohdistuvan yksilöllisen huomion antaminen. Asiakkaat toivoivat vastauksissaan myös enemmän oheishjelmaa kohteisiin. (Lalli ja Pietilä 1998, 106-108.)

Lallin ja Pietilän (1998) tutkimuksesta käy ilmi, että asiakkaat toivovat Aurinkomatkojen oppailta enemmän asiantuntemusta, luovuutta ja yksittäisen asiakkaan huomioonottamista samoin kuin enemmän oheishjelmaa kohteisiin. Cohenin (1985) termejä käyttäkseni asiakkaiden mielestä oppaiden instrumentaaliset ja interaktiiviset roolit vastasivat hyvin heidän toivomuksiaan kun taas oppaiden sosiaalisissa ja kommunikatiivisissa kyvyissä olisi vielä parantamisen varaa. Oppaiden elävöittäjän (animator) ja ammattioppaan (professional guide) roolit koettiin niin tärkeiksi, että niihin toivottiin vielä parannusta.

CASE: SINGAPORE-BALI

Lomamatkan rakenne

Aurinkomatkojen Singapore-Bali lomayhdistelmällä matkustavat asiakkaat tapaavat oppaansa ensimmäisen kerran saapuessaan Singaporeen, jossa opas ottaa heidät vastaan ja kuljettaa hotelleihin. Matkan aikana opas kertoo yleisiä asioita Singaporesta. Seuraavana aamuna on vuorossa tervetuloilaisuus, jonka jälkeen opas lähtee halukkaiden kanssa kaupunkikierrokselle. Asiakkailla on mahdollisuus lähteä myös iltaretkelle, oppaansa he tapaavat paitsi retkillä myös hotellipäivystysten yhteydessä. Viidennen päivän aamuna ryhmä on jälleen kokonaisuudessaan paikalla, sillä kyseessä on matkapäivä Balille. Singaporessa lentokenttäkuljetuksen aikana opas kertoo, kuinka Singaporen lentokentällä toimitaan sekä siitä, mitä Denpasarin lentokentällä tapahtuu. Lentomatka kestää 2,5 tuntia ja sen aikana asiakkaat voivat tietysti kysellä oppaalta kaikkea mahdollista.

Balilla opas kuljettaa jälleen ryhmänsä hotelleihin ja pitää seuraavana aamuna tervetuloilaisuuden. Balilla on tarjolla tervetuloillallinen sekä neljä retkeä (tulivuori- ja tempeliretki, balilaisia tansseja, Ubud sekä Länsi-Bali), lisäksi opas päivystää lähes päivittäin hotelleissa. Balilla oppaalla on kaksi vapaapäivää, jotka ajoittuvat matkan loppuvaiheeseen. Ryhmä on kokonaisuudessaan paikalla seuraavan kerran yhdeksän päivän kuluttua,

jolloin on vuorossa jälleen lentokenttäkuljetus, lentomatka Singaporeen sekä lentokenttäkuljetus Singaporen hotelleihin. Seuraavana päivänä on kotimatkan aika, opas kuljettaa jälleen ryhmänsä kentällä kertoen matkan aikana lentokenttämuodollisuuksista. Samalla ohjelma alkaa jälleen alusta, kun ryhmä jää suorittamaan lähtöselvitystä opas lähtee vastaanottamaan saapuvaa ryhmää.

Opastuksen aikana oppailla on ainoastaan harvoja tilaisuuksia vetäytyä parrasvaloista, siitä hetkestä alkaen, kun hän ensimmäisen kerran esittelee itsensä ryhmälleen hän on jatkuvasti yleisön silmien alla. Oppaan on siis pyrittävä ylläpitämään ideaalisuoritusta koko opastuksen ajan. (Holloway 1981, 391.) Normaalisti työtehtävänsä suoritettuaan opas pääsee viettämään vapaa-aikaansa pois yleisön silmien alta, aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Singapore-Bali lomayhdistelmän aikana opas asuu samoissa hotelleissa kuin hänen asiakkaansa ja käytännössä hän tapaa asiakkaitaan hyvin usein hotellin alueella heti huoneesta poistuttuaan. Oppaan ja asiakkaiden välinen vuorovaikutus on tiivistä, usein varsinkin hotellien uima-allasalueilla parrasvaloista vetäytyminen on mahdotonta. Voisi melkein sanoa, että opas joutuu pitämään yllä ideaalisuoritusta koko kaksiviikkoisen matkan ajan.

Sekä Singaporessa että Balilla retkillä ryhmän mukana on aina suomalaisen oppaan lisäksi virallinen paikallisopas. Virallinen paikallisopas huolehtii käytännön järjestelyistä ja auttaa tarpeen vaatiessa esimerkiksi kieliongelmissa - virallinen paikallisopas vastaa paikan päällä instrumentaalisista ja interaktiivisista tehtävistä, suomalainen opas pystyy näin retkillä keskittymään sosiaaliin ja kommunikatiivisiin tehtäviin. Ryhmän viihtyvyyden kannalta myös virallisen paikallisoppaan osallistuminen ryhmän toimintaan on tärkeätä, mutta valitettavan usein hänen roolinsa jää melko etäiseksi johtuen lähinnä kieliongelmissa - aina ei yhteistä kieltä löydy.

Tallennettujen kysymysten analysointi

Analysoidessani matkailijoiden oppaalle esittämiä kysymyksiä jaoin kysymykset viiteen pääluokkaan. Pääluokkaan numero 1 kuuluvat kysymykset liittyvät kohteeseen, liikkumiseen, nähtävyyksiin ja ostosmahdollisuuksiin - mitä kohteessa kannattaa tehdä, mistä mitään löytyä ja miten sinne pääsee. Useimmat kysymykset alkavat kysymyssanalla missä

tai miten. Pääluokkaan numero 2 kuuluvat kysymykset käsittelevät käytännön asioita, esimerkiksi maahantulomuodollisuuksia, aikatauluja, rahanvaihtoa sekä tullimääräyksiä. Kysymyksiä kuvaavia kysymyssanoja ovat kuinka, mihin aikaan, millä tavalla sekä milloin. Pääluokkaan numero 3 kuuluvat kysymykset ovat niin sanottuja mikä -kysymyksiä, kysymyksen perustyyppi on "mikä tämä on?", kysymykset liittyvät siis lähettyvillä, silmien edessä olevaan asiaan. Pääluokan numero 4 kysymykset liittyvät paikalliseen elämänmuotoon ja ne ovat saaneet kuvailevaksi kysymyssanakseen "miksi?". Pääluokkaan numero 5 kuuluvat kysymykset käsittelevät yksinkertaisesti oppaan elämää. Kysymyssanoilla kuvaillen kysymysten pääluokat ovat siis seuraavanlaiset:

I	Missä? Milloin? Miten mennään?
II	Mihin aikaan? Kuinka? Millä tavalla?
III	Mikä tämä on?
IV	Miksi?
V	Minkälainen on oppaan elämä?

Pääluokan numero 4 olen jakanut edelleen viiteen alaryhmään, sillä paikalliseen elämänmuotoon liittyvät kysymykset ovat moninaisia ja koskettelevat ihmiselämän kaikkia puolia. Pääluokan numero 4 alaluokat ovat seuraavanlaiset:

IVa	sosiaaliset asiat, palkat, hinnat, asuminen, väestö
IVb	luonto, ilmasto, rannat
IVc	uskonto, kulttuuri, tavat, historia
IVd	taide
IVe	ajankohtaiset asiat

Kysymykset on tallennettu 27.1.1998 - 7.3.1998, niitä kertyi kaiken kaikkiaan 508 kappaletta. Kysymykset jakaantuivat pääluokkiin seuraavanlaisesti:

I	132 kpl	26%
II	143 kpl	28%
III	25 kpl	5%
IV	154 kpl	30%
V	54 kpl	11%

Jaottelusta käy selkeästi ilmi, millainen on oppaan rooli nimenomaan Singapore-Bali lomayhdistelmässä, jokainen pääluokka painottaa oppaan roolin eri puolia:

Opas toimii tavallaan elävänä karttana, hän tietää missä sijaitsevat parhaat kaupungit, mitkä ovat kohteen parhaat nähtävyydet, mikä on hyvä ravintola, missä on lähin metroasema ja paljonko matka maksaa - opas toimii siis välittäjänä matkailijoiden ja paikallisen kulttuurin välillä säästämällä matkailijoilta erehtymisen tai eksymisen vaivan, oppaan toiminnassa painottuu interaktiivinen osa-alue (pääluokka numero I, 26%).

Missä on lähin apteekki / tavaratalo / rahanvaihtaja / taksiasema?

Missä voi vaihtaa rahaa?

Kuinka eläintarhaan pääsee?

Minä päivinä kaupungit ovat kiinni?

Mihin kannattaa lähteä ostoksille?

Missä on hyvä ruokapaikka?

Kannattaako Balilla teettää silmälasit?

Paljonko T-paidoista kannattaa maksaa?

Joskus oppaalta kysytään asioita, joihin vastaaminen edellyttäisi selvännäkijän kykyjä (*Mistä löytäisimme paratiisin seuraavaksi vuodeksi?*), joskus taas pyydetään inspiraatiota (*Mitä me huomenna tekisimme?*). Asiakkaat haluavat saada hyviä neuvoja, jottei heidän tarvitsisi tuhlata lomaansa turhaan etsimiseen. Asiakkaat eivät anna anteeksi huonoja neuvoja...

Miksi et kertonut, että lähempänäkin on bussipysäkki? Nyt meiltä meni hirveästi aikaa, kun menimme ensin tälle pysäkiille metrolla ja sitten odottelimme bussia! (18.2.1999)

... ja haluavat toisaalta toimia itsekin asiantuntijoina kertomalle oppaalle löytämästään uudesta ravintolasta / kaupasta / discosta / räätälistä, jota opas ei ole muistanut heille mainita. Niinpä niin, hyvästä kartasta ei puutu yhtään yksityiskohtaa, miksi sen pitäisi siis puuttua oppaan tietovarastosta?

Opas vastaa myös käytännön asioiden järjestelyistä, tietää aikataulut, järjestää lentoliput, auttaa kieliongelmissa ja huoneiden luovutukseen

liittyvissä asioissa (pääluokka numero II, 28%). Opas toimii ryhmän johtajana huolehtien siitä, että käytännön järjestelyt pelaavat. Tyypilliset käytännön asioita koskevat kysymykset olivat seuraavanlaisia:

Kuinka tallelokero toimii?

Täytyykö Balille mentäessä täyttää maahansaapumislomake?

Mikä on yhteisen huoneen numero?

Mikä on hotellimme nimi Bangkokissa?

Mihin aikaan lähdemme hotellista perjantaina?

Minkä lentoyhtiön koneella lennämme Balille?

Kuinka suurella koneella lennämme Balille?

Kuinka retkelle pitää pukeutua?

Pääluokkaan numero III kertyi ainoastaan 5% esitetyistä kysymyksistä, 25 kappaletta. Kysymykset käsitelivät suoranaisesti silmien edessä näkyviä asioita, tyypillisimpiä kysymyksiä olivat *Mikä kukka tämä on? Mikä tämä hedelmä on? Mikä tuo lintu on?*

Pelkästään näkeminen ei kuitenkaan riitä - matkailijat haluavat myös tietoa paikallisesta kulttuurista (pääluokka numero IV, 30%). Pääluokkaan numero IV kuuluvat kysymykset, 154 kpl, 30% kaikista esitetyistä kysymyksistä jakaantuivat alaluokkiinsa seuraavanlaisesti:

IVa	61 kpl	12% (kaikista kysymyksistä)
IVb	35 kpl	7% (kaikista kysymyksistä)
IVc	31 kpl	6% (kaikista kysymyksistä)
IVd	7 kpl	1% (kaikista kysymyksistä)
IVe	20 kpl	4% (kaikista kysymyksistä)

Ihmiset tulkitsevat sosiaalista käyttäytymistä kulttuurisen tiedon pohjalta, joka on usein tiedostamatonta. Ihmiset eivät juuri puhu asioista, jotka sopivat heidän omaan kulttuuriseen tietopohjaansa. Kiinnittämällä huomiota siihen, mistä puhutaan, saadaan selville, millaiset sosiaaliseen käyttäytymiseen liittyvät asiat herättävät huomiota. Totutuista normeista poikkeaminen herättää keskustelua ja aiheuttaa selitysyrityksiä. (White 1985, 345.) Enemmistö pääluokan numero 4 kysymyksistä, 61 kpl, käsiteli sosiaalisia asioita, palkkoja, hintoja, väestörakennetta, asumista - tavallisen ihmisen elämää vieraassa kulttuurissa. Tyypillisiä kysymyksiä olivat:

Paljonko täällä on ihmisten keskipalkka?
Paljonko autot maksavat?
Onko turismi muuttanut Balia?
Ovatko lauantai ja sunnuntai täälläkin vapaapäiviä?
Onko kouluissa kesälomia?
Paljonko ihmisiä kuolee liikenteessä vuosittain?
Minkä ikäisinä lapset aloittavat koulunkäynnin?
Mikä on asuntojen neliöhinta?
Onko minkäänlaista sosiaaliturvaa?

Ero suomalaisen yhteiskuntaan koettiin suureksi siis nimenomaan tavallisen ihmisen jokapäiväisen elämän kannalta, kysymyksistä huomaa selvästi, kuinka paikallinen kulttuuri ja ihmisten jokapäiväinen elämä pyritään suhteuttamaan suomalaiseen elämäntyyliin - halutaan tietää, onko täällä mikään asia samalla tavalla kuin meillä.

Pääluokan numero 4 alaluokkiin IVb sekä IVc kertyi lähes yhtäpaljon kysymyksiä, 35 kappaletta sekä 31 kappaletta. Kysymykset käsittelivät luontoa, ilmastoa, rantoja, uskontoa, kulttuuria, tapoja, historiaa - sanalla sanoen yhteiskunnan rakennetta sekä maata, jossa se sijaitsee. Luonto ja ilmasto poikkeavat suuresti Suomen oloista ja herättivät siten runsaasti kysymyksiä, esimerkiksi *Sataako täällä aina näin paljon?* oli varmasti yksi yleisimmistä kysymyksistä. Luontoa ja ilmastoa koskevat kysymykset käsittelivät myös Balin eläimistöä, vuorovesivaihtelun korkeutta sekä sadekauden pituutta. Suomalaiset ovat tropiikissa todellakin kaukana omasta ympäristöstään, jossa itsestäänselvytykset eivät enää olekaan itsestäänselvyyksiä:

Onko kuu täällä aina täysi?

Uskonto, kulttuuri ja tavat aiheuttivat myös runsaasti selitysrityksiä. Eniten herätti ihmetystä balilainen uskonto, erityisesti jokapäiväiset uhrilahjat nähtiin poikkeuksellina uskonnon harjoittamisen muotona:

Miksi poltetaan noita suitsukkeita?

Mitä nuo kadun laidalla olevat pienet korit ovat?

Mitä on pyhä vesi?

Mitä se vesi on, jota pirskotellaan uhrilahjojen päälle?

Miksi miehillä on kaksi hametta päällekkäin?

Kysymykset käsittelevät asioita, jotka ovat täysin erilaisia kuin suomalaiset tavat, kukaan ei esimerkiksi koskaan kysynyt, miksi ihmiset ajavat täällä autolla hevuskärryjen sijasta. Joskus kysymykset olivat hyvinkin laaja-alaisia venyttäen oppaan tietämyksen äärirajoilleen:

Onko sinun mielestäsi ihmisen alkuperä Afrikassa vai Aasiassa?

Mielenkiintoista on alaluokkaan IVd kuuluvien kysymysten vähäisyys, taide ei itsessään herättänyt juurikaan kysymyksiä. Alaluokkaan IVe liittyvät kysymykset käsittelevät ajankohtaisia aiheita, Indonesian metsäpaloja, valuuttakriisiä sekä poliittisia oloja. Aiheita käsiteltiin talvella 1997/1998 laajalti Suomen lehdistössä. (Esimerkiksi HS 22.9.1997, HS 1.10.1997, HS 12.10.1997, KSML 1.11.1997, KSML 19.1.1998, KSML 19.1.1998, KSML 24.1.1998, KSML 10.2.1998, KSML 13.2.1998)

Kysymyksistä ei suoranaisesti käy ilmi, millainen rooli oppaalla on ryhmän sisäisten suhteiden järjestelijänä. Pääluokkaan numero V kuuluvat kysymykset viittaavat kuitenkin epäsuorasti tähän asiaan, oppaan elämään liittyvät kysymykset ovat keino aloittaa keskustelu ja usein tällä tavalla alkanut tilanne kestää jopa tunnin, keskustelunaiheet rönsyilevät oppaan ja matkailijoiden elämän välillä. Oppaan elämään liittyviä kysymyksiä on aineistossa 54 kpl, 11% kaikista esitetyistä kysymyksistä - matkailijoilla on selvästi tarve "seurustella" oppaansa kanssa. Kysymykset käsittelevät usein oppaan yksityiselämää:

*Oletko jo kauan ollut täällä?
 Onko sinulla poikaystävää?
 Onko sinulla perhettä?
 Käykö olosi koskaan yksinäiseksi?
 Mihinkin menet kesäksi?
 Missä asut?
 Mitä teet vapaa-ajallasi?
 Kuinka usein käyt Suomessa?*

Turismia siirtymäriittinä on ensimmäisenä käsitelty Van Gennep (1960 [1908]), myöhemmin teoriaan toi syvyyttä Victor Turner rituaalisia prosesseja käsittelevissä tutkimuksissaan. Myöhemmin teoriaan liitettiin pyhiinvaelluksen käsite. Matkailua siirtymäriittinä tai pyhiinvaelluksena käsittelevät tutkijat puhuvat yleensä liminaalitalasta, johon matkailijat siirtyvät matkansa aikana palatakseen matkan jälkeen arkielämän pariin. Liminaalitalassa ihmistä eivät sido arkielämän pelisäännöt, normaalisti tukahdutetut viihteet nousevat pintaan. (Nash 1996, 40-43.) Matkansa aikana suomalaiset matkailijat kysyvät oppaalta asioita, joita Suomessa normaalisti ei kysytä, ennen kuin tuttavuus on syventynyt ystävyudeksi. Matkailijat saattavat kertoa oppaalle hyvin henkilökohtaisia asioita jo ensitapaamisella (esimerkiksi 8.12.1998) - asia, jota he eivät todennäköisesti tekisi kotonaan. Opas mielletään osaksi matkaa, henkilöksi, jolla ei ole minkäänlaisia yhtymäkohtia matkailijoiden arkielämäänsä ja jolle voi siis paljastaa asioita, jotka yleensä kuuluvat tiukasti kodin seinien sisäpuolelle. Oppaan elämää kohtaan osoitetaan jatkuvaa mielenkiintoa, jonka voi tulkita myös yritykseksi ymmärtää sitä, kuinka joku voi olla jatkuvasti lomalla palaamatta koskaan arkielämän pariin.

Kyselylomakkeiden maininnat oppaasta

Tallennettujen kysymysten analysoinnissa painottuivat oppaan instrumentaalinen, interaktiivinen sekä kommunikatiivinen rooli, viimeksimainitun noustessa tärkeimmäksi. Kysymykset eivät kuitenkaan kerro koko totuutta, tutkimalla kyselylomakkeiden mainintoja oppaasta saadaan selville, millainen käsitys asiakkailta itsellään on oppaansa toiminnasta.

Kyselylomakkeita jakaessani en ole pyytänyt asiakkaitani kertomaan oppaasta tai hänen työstään heidän lomansa aikana, pikemminkin olen painottanut sitä, ettei kyseisellä lomakkeella ole mitään tekemistä Aurinkomatkojen kanssa. Olen pyytänyt asiakkaita kirjoittamaan kertomuksen, josta käyvät ilmi matkustusmotiivit sekä lomasta päällimmäisinä mieleen jääneet asiat. Tästä huolimatta 52:ssa lomakkeessa on opasta sivuava maininta, tämä on 40% palautuneista lomakkeista. Mainintojen korkea lukumäärä viittaa siihen, että oppaalla on ollut asiakkaiden loman onnistumisen kannalta suuri merkitys. Eriyisen mielenkiintoinen on postissa saapunut lomake (N454-130), sillä se on pitkäkök referaatti, 245 sanaa, oppaan retkien aikana kertomista asioista.

Kyselylomakkeiden opasta koskevissa maininnoissa painottuu nimenomaan oppaan kommunikatiivinen rooli välittäjähenkilönä, joka tulkitsee ryhmälle ympärillä näkyvää vierasta kulttuuria. Avainsana on "tieto", kontekstista käy ilmi, että se liitetään useimmiten retkiin:

- ... oppaan referaatit matkan kohteissa erinomaisia (M482-25)*
- ... kiitos mielenkiintoisista matkoista ja selostuksista (N472-27)*
- ... kiitos hyvästä ja sujuvasta opastuksesta (N?3-32)*
- ... kiitos ... tietomäärästä, jonka sain (N323-47)*
- ... saimme tietoa ja opastusta kaikissa tilanteissa (N404-56)*
- ... opastus ja kerronta retkillä erinomainen (??4-72)*
- ... selostus ja opastus olivat tosi hyviä, eipä tarvinnut kysellä (??4-74)*
- ... opas selvittänyt jo etukäteen tärkeät asiat (N445-94)*
- ... ihmettelen tietomäärää, jonka jaksoit meille kertoa (N407-123)*
- ... matkaoppaan kertomukset ... hyviä ja valaisevia (M397-124)*
- ... oppaan ammatillinen ote, paikalliseen kulttuuriin perehtyminen herätti kunnioitusta (M497-122)*

Oppaaseen kyselylomakkeissa usein liitetyt adjektiivit "hyvä" ja "erinomainen" selittyvät myös silloin tällöin oppaan kommunikatiivisten kykyjen valossa:

- ... oppaalta, joka oli todella hyvä, sai paljon tietoa (N471-6)*
- ... meillä oli hyvä opas ... kiitos avustasi ja selostuksistasi (N235-91)*
- ... matkaopas todella hyvä, tietoa on saatu paljon (N497-121)*

Usein lomakkeissa kiitellään opasta tai selitellään hänen työnsä vaikutusta asiakkaiden loman onnistumiseen:

- ... oppaan asiantuntemus avasi Balin tietoutta (N411-8)*
- ... ennen en ole saanut mistään maasta näin hyvää kuvaa (N472-27)*
- ... kiitos matkani onnistumisesta ja kaikkea hyvää (N323-47)*
- ... loman onnistumisessa Sinulla suuri osuus (N404-56)*
- ... kiitos ... opastuksestasi, mielenkiintoista, hyvällä ilmaisutaidolla kerrottu, tietomme karttuivat (??5-87)*
- ... ilman näitä kertomuksia ja retkiä saaresta olisi jäänyt vaillinainen kuva (M397-124)*
- ... opas on se sielu, joka tekee retkistä onnistuneen (N265-81)*

Toinen oppaan toimintaan läheisesti liitetty elementti on oppaan instrumentaalinen rooli käytännön asioiden järjestelijänä:

- ... matkan onnistumisesta oppaalle 10+, niin hyvin järjestettyä kaikki oli (N482-29)*
- ... kiitos asiantuntevasta opastuksesta ja asioiden hoitamisesta (N474-51)*
- ... kiittäen hyvästä matkanjärjestämisestä ja asiantuntemuksesta (M414-54)*
- ... matkanjärjestelyt toimivat moitteettomasti, siitä oppaalle kiitos (N477-117)*

Opasta kiitetään myös pariin otteeseen huolenpidosta, joka rinnastuu selkeästi käytännön asioiden järjestelyyn.

Kyselylomakkeissa oppaan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liitetään usein sanat miellyttävä, palvelualtis, rauhallinen ja pätevä. Kyselylomakkeiden maininnat oppaasta tuntuvat olevan hyvin positiivisia, niihin on kuitenkin syytä suhtautua lähdekriittisesti. Mitä olisivat kirjoittaneet ne 60% vastaajista, jotka eivät kertomuksissaan sivunneet oppaan työtä? Ne vastaajista, jotka kirjoittavat kyselylomakkeessa oppaasta tai hänen työstään, ovat olleet oppaan toimintaan tyytyväisiä ja se on vaikuttanut positiivisesti heidän lomansa onnistumiseen. Ne vastaajista, jotka puolestaan eivät ole olleet oppaan toimintaan tyytyväisiä, todennäköisesti jättivät lomakkeen palauttamatta tai eivät maininneet kertomuksissaan opasta - todennäköisesti opas ei kuitenkaan ole kenenkään lomaa pilannut.

Kyselylomakkeissa ei kertaakaan mainittu oppaan interaktiivista roolia, jolle sitä sitten rinnasteta avainsanaan "tieto". Kontekstia tarkastelemalla selviää, ettei tämä ole tarkoituksenmukaista - "tieto" liitetään nimenomaan retkiin ja niiltä saatuun tietoon. Oppaan sosiaalinen rooli loistaa myös poissaolollaan, kukaan ei kiitä opasta siitä, että tämä on pitänyt ryhmän hyvällä tuulella. Tämä johtuu osaltaan matkan rakenteesta, koska ryhmä ei ole jatkuvasti kokonaisuudessaan paikalla, ryhmän sisäiset suhteet muodostuvat omalla painollaan, ilman oppaan myötävaikutusta. Oppaan päätehtäväksi nähdään tiedon jakaminen ja käytännön järjestelyiden hoitaminen.

Retket ja Aurinkomatkojen toiminta loman aikana

Kyselylomakkeissa mainitaan retket tai Aurinkomatkojen toiminta loman aikana yhteensä 56 kertaa. Aurinkomatkojen toimintaa kiitellään "hyvin järjestetyksi", kaikki on "toiminut moitteettomasti" (yhteensä 4 kertaa). Maininnat ovat osittain päällekkäisiä opasta käsittelevien mainintojen kanssa. Geva ja Goldman (1991) ovat todenneet oppaan toiminnan heijastuvan yhtiön imagoon. Opastettua matkaa luonnehtii tuotannon ja kulutuksen erottamattomuus; yhtiö, opas ja matkailijat tekevät yhdessä tuotteen. Yhtiö määrää puitteet, opas on vastuussa yksittäisen retken toteuttamisesta, opas on yhtiön edustaja, jonka tehtävä on korjata paikan päällä yhtiön toiminnassa mahdollisesti esiintyvät virheet. Oppaan ja matkalle osallistuvien matkailijoiden välille kehittyvä suhde on usein voimakkaampi kuin suhde matkailijoiden ja yhtiön välillä, sillä opas on fyysisesti lähempänä matkailijoita. (Geva ja Goldman 1991, 177-178.)

Oppaan suoritusta arvioidaan usein retkien kautta, sillä se on hänen työnsä näkyvimpiä osa-alueita. Kertomuksissa Aurinkomatkojen järjestämät retket koettiin "antoisiksi" (7 kertaa), "hyviksi" (6 kertaa) ja "mielenkiintoisiksi" (7 kertaa), sillä niiden avulla "tutustui laajemmin" (6 kertaa) Balin saareen, historiaan ja luontoon. Retkien avulla "sai kuvan elämästä Balilla" (2 kertaa), ne "antoivat tuntumaa" (2 kertaa), niiden avulla pääsi "syvemmälle ihmisten elämään". Retkiä arvioitaessa tiedon tuottaminen, oppaan kommunikatiivinen rooli nousee jälleen pinnalle - retki koetaan hyväksi, mikäli sen aikana on saatu uutta tietoa, jonka avulla vieraan kulttuurin ymmärtäminen käy helpommaksi. "Kielitaidottomuus" (2 kertaa) vaikeuttaa omin päin liikkumista:

Ja retket antavat aina matkalle todellista sisältöä ja elämyksiä. Joten ilman niitä, matka olisi todella lattea. Varsinkin kielitaidottomana [...] se ei onnistuisi millään muotoa kivaksi matkaksi eikä siitä saisi mitään käsitystä. (N436-109)

Retkiliä täytyy myös "nähdä paljon" (3 kertaa) ja niiden täytyy olla "hyvin järjestettyjä" (2 kertaa). Aina ei kaikki ole mennyt aivan nappiin, "sateinen sää" (2 kertaa) voi latistaa retkitunnelman.

Negatiivinen stereotyyppi passiivisesta turistista on syvälle juurtunut turismin antropologian mielikuvaan (Urbain 1989, 107). Turistinen kokemus pohjautuu epäaitoon tilanteeseen ja on siten aina moraalisesti vähempiarvoisempi kuin tieteellinen tutkimus - tällainen on ainakin älymystön mielipide. Turistilla ei ole vakavaa, funktionaalista roolia matkakohteessa, hänen kokemuksensa on aina pinnallinen. (MacCannell 1976, 102.) Nykypäivän matkailija ei halua olla massaturisti, usein valmiille retkelle lähtöä pitää selitellä:

Yleensä emme paljoakaan osallistu retkille vaan kuljemme omia teitämme, mutta Aasian kulttuurit ovat niin vieraita, että omaehtoinen liikkuminen tuntuu vähän hankalalta. (N472-27)

Yleensä ryhmämatkoilla en harrasta noita yhteisiä kiertoajeluita ja retkiä. Nyt ne olivat kyllä hyvä tapa liikkua. (M735-78)

Seuramatkailu on sinänsä erittäin helppoa ja turvallista, mutta myös tylsää ja passivoivaa [...] kieltämättä tällä kertaa [...] enkä juurikaan kaivannut "aitoon Baliin" tutustumista seuramatkan tarjoamia valmisretkiä enemmän. (N677-125)

Toisaalta matkailijalla on eräänlainen "sosiaalinen velvoite" osallistua seuramatkan aikana ainakin yhdelle järjestetylle retkelle (*tietysti tutustuimme Baliin retkien muodossa* [N484-73]), retkille lähtemättä jättäminen vaatii selittelyä:

... aiemmilla lomamatkoilla [...] tuli runsaasti osallistuttua retkille sekä myöskin omatoimisesti tutustuttua maiden kulttuureihin, historiaan ja nähtävyyksiin. Nyt halusin vain oleskella ja nauttia. (M673-43)

Opas merkitsijänä

Mikä sitten matkalla on näkemisen arvoista? Urryn (1990) mukaan näkemisen arvoisen kohteen täytyy erota selvästi jokapäiväisestä elämästä, turismi aiheutuu siis pohjimmiltaan vastakkainasettelusta jokapäiväisen ja epätavallisen välillä. Vastakkainasettelu voi toteutua usealla eri tavalla, nähty kohde voi olla ainutlaatuinen, se voi olla jonkin asian tyypillinen edustaja, aikaisemmin tutun asian epätavallisen aspektin näkeminen, tuttuja asioita suorittavien ihmisten näkeminen epätavallisissa yhteyksissä, jokapäiväisten askareiden suorittaminen epätavallisessa visuaalisessa ympäristössä tai merkitsijän näkeminen, joka kertoo, että kyseinen esine on todellakin epätavallinen. Turismi sisältää unelmia, jotka eivät kuitenkaan ole yksittäisen matkustajan yksityisomaisuutta - ne sisältävät mainosten ja median luomia merkitsijöitä, jotka kertovat, millainen unelman kohde todellisuudessa on. (Urry 1990, 11-13.)

Tom Selänniemi (1994) käyttää tutkimuksessaan Dean MacCannellin turistiattraktion määritelmää, jonka mukaan turistiattraktio koostuu turistista / nähtävyydestä / merkitsijästä. Merkitsijä on nähtävyydestä kertova informaatiolähde, jonka perusteella turisti pääättelee, onko nähtävyys todella näkemisen arvoinen. (Selänniemi 1994, 10.) MacCannellin (1976) mukaan nähtävyyksien luonne on keinotekoinen - nähtävyyden merkitys on kulttuurisidonnainen, yhteiskunnan luoma käsite, ilman siihen liittyvää merkitsijää nähtävyydellä ei välttämättä olisi minkäänlaista arvoa matkailijan silmissä. MacCannell rinnastaa turismin maailmassa vallitsevat suhteet Charles Peircen ja Ferninand de Saussuren semiotiikan alalla tekemään havaintoon merkitsijän ja merkityksen välisen suhteen keinotekoisesta luonteesta (MacCannell 1976, 117-119).

Neil Leiper (1990) määrittelee turistiattraktion järjestelmäksi, joka koostuu kolmesta osa-alueesta; turistista eli ihmiselementistä, ytimeistä eli keskeisestä elementistä sekä merkitsijästä eli informatiivisesta elementistä. Ydin, attraktiosysteemin keskuselementti voi olla mikä tahansa, minkä matkailija kokee näkemisen arvoiseksi, keskuselementtejä on siis lukematon määrä. (Leiper 1990, 371-373.)

Merkitsijät ovat informaatiolähteitä mistä tahansa ilmiöstä, joka on potentiaalinen turistiattraktion ydinelementti. Jokaisella turistiattraktiolla on ainakin yksi toimiva merkitsijä. Merkitsijöitä on useanlaisia, kohteestaan irroitettu merkitsijä toimii eri paikassa kuin ydin, josta se kertoo. Kohteestaan irroitettut merkitsijät voidaan edelleen jakaa tietoon, joka vastaanotetaan ennen lähtöä ytimen luo (generating markers) tai merkitsijöihin, jotka ovat ytimen luo johtavan tien varrella (transit markers). Pysyvät merkitsijät (contiguous markers) ovat sen ytimen luona, johon ne viittaavat. Merkitsijöiden jakoa voidaan soveltaa esimerkiksi turismiin liittyvään mediaan - matkatoimistovirkailija jakaa tietoa ennen matkakohteeseen lähtöä, lomaoppaan kuvat ovat tavallaan kohteeseen johtavan tien varrella, opas selostuksineen nähtävyysspaikalla on pysyvä merkitsijä. (Leiper 1990, 377-378.)

Opasta voidaan siis käsitellä merkitsijänä, jonka tuottaman informaation perusteella matkailijat päättävät nähtävyyden tai turistiattraktion arvon. Opas valikoi mielenkiintoisia paikkoja joko oman mieltymyksensä, ammatillisen koulutuksensa tai matkailijoiden oletettujen kiinnostuksen kohteiden mukaisesti, joka tapauksessa hänen valintansa määräävät ryhmän kiinnostuksen suuntautumisen matkan aikana (Cohen 1985, 14-15). Usein on totta, että ryhmä ei näe sitä, mitä opas ei halua sen näkevän.

Koska sekä oppaalle esitettyjen kysymysten että kyselylomakkeiden analysointi painottavat oppaan roolin informatiivista luonnetta, opas voidaan perustellusti käsitellä merkitsijäksi, joka antaa asiakkaalle tietoa sinällään merkityksettömästä kohteesta ja tekee siitä nähtävyyden. Oppaan jakaman informaation voi olettaa vaikuttavan jollain tavalla siihen, millaisena suomalainen matkailija kokee balilaisen kulttuurin - vai mieltääkö hän sitä kulttuuriksi ollenkaan? Pystyäksemme todistamaan oletuksen todenperäisyyden, meidän on ensin tutkittava, millainen on Bali suomalaisen matkailijan silmin.

BALI SUOMALAISEN MATKAILIJAN SILMIN

Turismin tutkimus on edennyt kolmea päälinjaa pitkin, joista ensimmäinen tutkii turismia akkulturaatio- tai kehitystapahtumana, jossa eri kulttuurien edustajat kohtaavat. Toinen näkökulma tutkii turismia siirtymäriittien pohjalta henkilökohtaisena muutoksena, kolmas tutkimustapa näkee turismin eräänlaisena superstruktuurina. (Nash 1996, 14-15.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen suomalaista matkailua Balilla akkulturaationa, jossa eri kulttuurien edustajat kohtaavat. Kohtaus on suhteellisen lyhyt, sillä suomalaiset matkailijat viettävät Balilla ainoastaan yhdeksän päivää, ei voi siis olettaa matkailijoiden muuttuvan näin lyhyen matkan aikana. Mielenkiintoista on tutkia sitä tapaa, jolla balilainen kulttuuri välittyy suomalaisille matkailijoille.

Furnham ja Bochner (1986) käyttävät kulttuurien kohtaamisen yksilöllisiä vaikutuksia käsittelevässä teoksessaan kahta muuttujaa, joiden avulla he muodostavat erilaisia matkailija- tai muuttajatyyppejä. Kyseessä ovat maantieteellinen etäisyys ja kulttuurinen samankaltaisuus / erilaisuus. Periaatteessa on mahdollista muuttaa maantieteellisesti lyhyt matka mutta päätyä aivan erilaiseen taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen yhteiskuntaan. Toisaalta on myös mahdollista muuttaa maantieteellisesti pitkä matka ja päätyä yhteiskuntaan, joka on täysin samanlainen kuin paikka, josta lähdettiin. Äärityyppejä ovat maan sisällä tapahtuva matkailu, jolloin matkustetaan lyhyt maantieteellinen matka ja koetaan vain pieniä kulttuurisia eroja sekä esimerkiksi toiselle mantereelle matkustus, jolloin maantieteellisesti pitkän matkan jälkeen päädytään yhteiskuntaan, jonka kieli, ilmasto, uskonto, talouselämä, poliittinen elämä ja sosiaaliset tavat ovat täysin erilaisia kuin matkailijan kotimaassa. (Furnham ja Bochner 1986, 54-55.)

Tutkittaessa suomalaisia matkailijoita Aasiassa on päivän selvää, että he kuuluvat matkailijan äärityyppiin, joka matkustaa pitkän maantieteellisen matkan ja päätyy kotimaastaan täysin poikkeavaan kulttuuriin. Tämä käy selkeästi ilmi myös matkailijoiden oppaalle esittämistä kysymyksistä, mitään elämänaluetta ei pidetä itsestäänselvytenä vaan kaikki vaatii selitystä. Tutkittaessa sitä, millaisena vieras kulttuuri suomalaisille matkailijoille välittyy, Bali on erityisen hedelmällinen tutkimuskohde, sillä se eroaa täysin matkailijoiden kotimaasta. Balia käsittelevää suomenkielistä kirjallisuutta ei juurikaan ole saatavilla, joten oppaan rooli vieraan kulttuurin tulkitsijana on tärkeä. Usein matkailijoiden ennakkoon hankkima tieto Balista koostuu

matkaesitteistä, Suomen televisiossa esitetyistä Balia käsittelevistä ohjelmista sekä lehtiartikkeleista. Seuraavaksi käsittelen Balista suomalaisille matkailijoille välittyntä kuvaa kyselylomakkeiden vastausten perusteella.

TYYPILLINEN MATKAILIJA

Kyselylomakkeessa asiakkailta kysyttiin sukupuolta, syntymävuotta, koulutusta ja matkaseuruetta. Aikaisemmista ulkomaanmatkoista tiedustelin matkojen lukumäärää sekä sitä, onko henkilö käynyt aikaisemmin Aasiassa ja jos, niin missä. Vastausten perusteella voimme määritellä, millainen oli tyypillinen Singapore-Bali -lomayhdistelmällä matkustava matkailija talvikaudella 1998/1999.

Palautuneita lomakkeita oli 130 kappaletta, joista osa oli kahden ihmisen täyttämiä. Mikäli lomakkeessa mainittiin kahden henkilön syntymävuosi, lomake tuli tavallaan tilastoitua kahteen kertaan. Vastaajista 64 kpl oli naisia ja 58 miehiä, 16 kertaa vastaajan sukupuoli ei käynyt ilmi. Naisia ja miehiä on vastaajissa suunnilleen yhtä paljon, mikä selittyy tarkastelemalla matkaseuruetta: peräti 94 henkilöä ilmoitti olevansa matkalla joko avio- tai avopuolisonsa kanssa. Ystävän kanssa oli lähtenyt matkalle 19 henkilöä, joista 16 oli naisia - tämä selittää naisten hienoisen ylivoiman, näyttää siltä, että miehet eivät lähde ystävänsä kanssa kahdestaan matkalle vaan matkustavat mieluummin oman elämäkumppaninsa kanssa. Tai sitten yksin - vastaajista 5 oli matkalla yksin, heistä 4 oli miehiä. Perheen kanssa matkusti 17 vastaajaa, heistä 7 ryhmässä numero 4, jonka matka-ajankohta oli 21.12.1998-4.1.1999. Tämä selittynee yksinkertaisesti sillä, että lasten ollessa joululomalla on helpompi lähteä matkalle kuin lukuvuoden aikana. Lisäksi 3 henkilöä ilmoitti olevansa matkalla seuralaisen kanssa, joka ei ollut mikään edellämainituista - kyseessä olivat äiti, poika ja poika eli tavallaan puolikas perhe.

Syntymävuosien perusteella suurin osa vastaajista oli 50-60 vuoden ikäisiä. Vuosina 1921-1930 syntyneitä vastaajia oli 10 henkilöä, vuosina 1931-1940 syntyneitä oli 20 henkilöä, vuosina 1941-1950 syntyneitä peräti 49 kappaletta, vuosina 1951-1960 oli syntynyt 19 henkilöä, vuosina 1961-1970 14 henkilöä, vuonna 1971 syntyneitä tai sitä nuorempia oli aineistossa 6 henkilöä. 20 vastaajaa ei ilmoittanut kysyttäessä syntymävuottaan.

Kysyttäessä vastaajan koulutusta olen tilastoinut ainoastaan yhden vaihtoehdon jokaisesta lomakkeesta, mikäli rastitettuna on ollut useampi vaihtoehto, olen tilastoinut korkeinta koulutusastetta ilmoittavan vaihtoehdon. Koulutuksessa on enemmän vaihtelua kuin aikaisemmissa kysymyksissä, yksinään vaihtoehto ei nouse selkeästi ylitse muiden. 37 vastaajaa ilmoitti omaavansa korkeakoulututkinnon, 27 henkilöä oli suorittanut lukion, 32 oli käynyt ammattikoulun, pelkästään peruskoulun käyneitä oli vastaajista 7, kansakoulun tai oppikoulun käyneitä molempia 11 henkilöä. Kahdessa lomakkeessa kohta on jätetty tyhjäksi. Samassa yhteydessä tiedusteltiin vastaajien kielitaitoa, joka osoitti matkailijoiden olevan hyvin kielitaitoisia. Mikäli vastaaja on ilmoittanut hallitsevansa jotakin vierasta kieltä "auttavasti", "tarpeeksi" tai "niin että pärjää", olen listannut kielen joka tapauksessa, kielitaidon tasosta välittämättä. Moni jätti tämän kohdan vastaamatta, peräti 32 henkilöä ei ole kirjoittanut kohtaan mitään. Tyhjä viiva saattaa tarkoittaa sitä, ettei vastaaja katso itsellään olevan minkäänlaista kielitaitoa - varmaa se ei ole, joten en ole siirtänyt tyhjiä kohtia muihin vaihtoehtoihin. 11 vastaajaa kertoo hallitsevansa ainoastaan suomen kielen, 20 vastaajaa puhuu yhtä vierasta kieltä, 31 henkilöä hallitsee kaksi vierasta kieltä, 24 henkilöä puhuu kolmea vierasta kieltä, neljää tai useampaa vierasta kieltä puhuu ainoastaan 10 henkilöä. Kaksi vastaajaa oli ilmoittanut kielitaitonsa olevan "heikko" tai "välttävä" kieliä sen kummemmin erittelemättä.

Singapore-Bali -lomayhdistelmän matkakohteekseen valinneet matkailijat ovat matkustelleet paljon, 130:stä vastaajasta peräti 114 on tehnyt yli 10 ulkomaanmatkaa. 15 henkilöä ilmoitti tehneensä matkoja 6-10 kappaletta, 2 henkilöä oli matkustanut ulkomailla ainoastaan 2-5 kertaa. Kukaan vastaajista ei ollut matkalla ensimmäistä kertaa. Hieman enemmän hajontaa löytyy kysyttäessä, onko matkailija käynyt aiemmin Aasiassa - 31 vastaajaa (23%) on ensimmäisellä matkallaan Aasiassa. Kysyttäessä, missä päin Aasia matkailija on aikaisemmin käynyt, mainituksi tulivat lähes kaikki Aasian maat ja muutama sen ulkopuoleltakin. Ehdottomasti eniten mainintoja sai Thaimaa (72 kpl, n=258), seuraavina tulivat Intia (37 kpl), Kiina (26 kpl), Malesia (20 kpl), Turkki (16 kpl), Japani (11 kpl) sekä Singapore (10 kpl). Maita, joissa oli käynyt alle kymmenen matkailijaa olivat Etelä-Korea, Taiwan, Macao, Malediivit, Indonesia, Burma, Sri Lanka, Hong Kong, Nepal, Filippiinit, Bali, Israel sekä Jordania.

Tyypillinen Singapore-Bali -lomayhdistelmän valitseva matkailija on 50-60 vuotias, puolisonsa kanssa matkustava henkilö. Hän on saanut ammatillisen, lukiopohjaisen tai korkeakoulutasoisen koulutuksen ja puhuu oman äidinkieltensä lisäksi yhdestä kolmeen vierasta kieltä. Elämänsä aikana hän on tehnyt yli kymmenen ulkomaanmatkaa, joista yksi tai useampi on suuntautunut Aasiaan, yleisimmin Thaimaahan. Kyseilylomakkeiden vastauksien perusteella saavutetut tulokset ovat yhtäpitäviä omien havaintojeni kanssa.

MATKUSTUSMOTIIVIT

Matkustaminen huvin vuoksi on itsessään opittua toimintaa, josta sen kerran opittuaan ihminen ei helposti luovu vaan haluaa matkustaa aina vain enemmän. Totuus ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen; suurin osa ihmisistä matkustaa useammasta kuin yhdestä syystä. Matkustusmotiveja voidaan erottaa neljänlaisia: fyysiset, kulttuuriset, ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sekä statuksen hankkimiseen liittyvät syyt. Fyysistä syistä matkustava henkilö haluaa rentoutua, urheilla, ottaa aurinkoa tai hoitaa terveyttään kun taas kulttuurisista syistä matkustava henkilö on kiinnostuneempi eri maiden kulttuurista, taiteesta, uskonnosta tai vaikkapa tanssitaiteesta. Syyt, jotka liittyvät ihmisten väliseen vuorovaikutukseen pitävät sisällään muun muassa halun tavata uusia ihmisiä tai verestää vanhoja tuttavuuksia, päästä irti arjen rutiineista tai paeta oman elämänpiirin rajoittuneisuutta. Ihminen voi matkustaa myös saadakseen arvostusta, matkat saattavat liittyä työhön tai vapaa-aikaan. (McIntosh 1972, 52-53.) Matkailua rajoittavat tekijät toimivat päinvastaisella tavalla pitäen ihmiset tiiviisti kotilieden tuntumassa. Matkailua rajoittavat tekijät voidaan jakaa viiteen laajaan kategoriaan: matkailun kustannukset, ajan puute, fyysiset rajoitukset, perheeseen liittyvät veivollisuudet sekä mielenkiinnon puute. (McIntosh 1972, 58.) McIntoshin luokittelut vaikuttavat yksinkertaistetuilla eivätkä väittämättä soveltu sellaisinaan nykymaailman tarkasteluun. Tutkiessani, miksi tutkimukseni aiheena olevat suomalaiset matkailijat ovat valinneet matkakohteekseen juuri Singapore-Bali -lomayhdistelmän, käytän McIntoshin mainitsema kategoriaita hieman mukaillen.

McIntoshin (1972, 52) mukaan fyysiset matkustusmotiivit käsittävät kaiken, mikä liittyy jollakin tavalla fyysiseen toimintaan sekä jännityksen vähentämiseen fyysisten toimintojen kautta. Omassa tutkimuksessani olen liittänyt tähän kategoriaan myös matkakohdetta, Balia, koskevat fyysiset piirteet, esimerkiksi ilmaston, lämmön tai uintimahdollisuudet, samoin maininnat hyvästä yhdistelmästä sekä kaupunki- että rantalomaa. Fyysiset syyt näin nähtynä käsittelevät paitsi ihmisen fyysistä toimintaa myös matkakohteen luonnetta, sen ulospäin näkyviä piirteitä. Statuksen hankkimiseen liittyviä syitä käsitellessäni olen laajentanut McIntoshin (1972, 52-53) määritelmää koskemaan uuden kokemista, halua matkustaa sinne, missä ei olla vielä koskaan käyty. Ostoksien tekeminen ensisijaisena matkustusmotiivina on myös mielestäni osoitus statuksen hankkimisesta - kotiin vietyjen tavaroiden symbolinen arvo piilee nimenomaan siinä, ettei aivan jokaisella ole mahdollisuutta käydä noutamassa niitä toiselta puolelta maapalloa.

Tutkimusaineistoa analysoitaessa kävi pian tarpeelliseksi luoda viides matkustusmotiivien kategoria, nimittäin matkailijasta itsestään riippumattomat syyt, jotka ohjasivat hänet kyseiselle matkalle. Tätä matkustusmotiivia voisi pitää myös matkailua rajoittavana tekijänä, mikä vaikuttaa hieman oudolta valinnalta - matkailijathan ovat kuitenkin lähteneet matkailuun. Tarkasteltaessa aineistoa käy selvästi esille, että oikeastaan kaikki asiakkaat eivät olleet edes tulossa Singapore-Balille, he halusivat mennä jonnekin muualle, jonne eivät itsestään riippumattomista syistä päässeet. Usein Singapore-Bali -lomayhdistelmä on ollut ainoa vaihtoehto, jossa on vielä ollut myymättömiä paikkoja jäljellä, joten asiakkaan on ollut tavallaan "pakko" saapua tänne. Aineistoa tarkasteltaessa on myös mielenkiintoista kiinnittää huomiota siihen, onko kyseinen matkustusmotiivi vaikuttanut itse matkakokemukseen. Matkailijasta itsestään riippumattomia syitä ovat lisäksi esimerkiksi akkilähtö tai sattumalta valittu matkakohde, sellaisena voisi pitää myös ystävän tekemää päätöstä matkakohteesta.

Matkailija mainitsee usein useita matkustusmotiiveja, jotka saivat hänet lähtemään Singapore-Bali -lomayhdistelmälle. Viiteen eri kategoriaan jaettuna matkustusmotiivien jakautuminen näyttää seuraavanlaiselta:

I	fyysiset syyt	29%
II	kulttuuriset syyt	9%
III	henkilöiden välisiin suhteisiin liittyvät syyt	5%
IV	statusarvot	40%
V	matkailijasta itsestään riippumattomat syyt	17%

Tärkeimmäksi nousevat selvästi statusarvot (pääluokka IV, 40%), matkalle lähdetään siis hakemaan uusia kokemuksia, tutustumaan ennestään käymättömiin paikkoihin. Matkustusmotiiviksi mainitaan usein halu matkustaa Aasiaan, nähdä pallonpuoliskon toinen puoli, lähteä tarpeeksi kauaksi tai matkustaa ennen kokemattomaan kohteeseen. Pääluokkaan IV olen luokitellut myös matkustusmotiivit, joissa Bali on valittu matkakohteeksi, koska se on *eksoottinen, mielenkiintoinen tai ollut haaveissa jo pitkään*.

Toisella pallonpuoliskolla käynnissä on aina hohtoa. Nyt oli kaukoidän vuoro. (M532-22)

Valitsimme Balin mielenkiintoisuutensa vuoksi ja että lomamatkan anti olisi muutakin kuin pelkästään rannalla makoilua. (M482-25)

Halusin ainakin kerran käydä päiväntasaajan toisella puolella. (M333-33)

Halusimme kesämaahan eikä aivan tavalliseen turistikohteeseen. (N407-123)

Kokeaksemme jotain muuta kuin eurooppalaista massaturismia. (M397-124)

Periaatteeni on: vain kerran samaan paikkaan. (??5-90)

Toiseksi suurimman ryhmän muodostavat fyysiset syyt (pääluokka I, 29%), jossa matkustusmotiivit muodostuvat lähinnä toiveesta päästä lämpimään. Toinen yleinen syy on yhdistelmän luonne; kaupunki- ja rantaloma samassa paketissa sopii monelle matkailijalle. Yhdistelmän luonteeseen liittyvät matkustusmotiivit voisi luokitella myös pääluokkaan IV, sillä matkan aikana näkee kaksi kaukaista valtiota ja jollekulle se saattaa olla keino lisätä omaa maailmanmatkajan mainettaan matkakertomuksia esitellessään. Useimmiten tämän motiivin takaa paistaa kuitenkin toisenlainen tarina: kaupungissa katsellaan ympäristöä ja rannalla rentoudutaan - tämän vuoksi olen päättänyt luokittelemaan nämä matkustusmotiivit pääluokkaan nro I. Muita

vastauksissa esiintyviä fyysisiä matkustusmotiveja ovat hyvät uintimahdollisuudet, sopiva ajankohta sekä kaunis luonto.

Tuntui sopivalta, sekä kaupunki- että rantalomakohde. (N483-39)

Halusin nähdä Singaporen ja rentoutua Baiilia. Tällainen

yhdistelmä sopi kuvioihin. (M673-43)

Joululoman aika, kirikkaat, lämpimät vedet. (M464-60)

Lämmin, sopiva ajankohta. (N655-80)

Takuulämmin... (M75-84)

Kaipasin lämmintä ja sitä täältä löytyy. (N235-91)

Useimmiten vastauksissa annetaan useampi kuin yksi matkustusmotiivi ja yleisin yhdistelmä on muotoa I+IV: fyysiset syyt korreloivat voimakkaasti statuksen hankkimiseen liittyvien syiden kanssa. Vaikka matkailija haluaisi vain lähteä rannalle ottamaan aurinkoa ja rentoutumaan, hän ei halua tehdä sitä samalla rannalla "massaturistien" kanssa - kaukaisesta rannasta saa arvostusta muiden matkailijoiden silmissä.

... rantaloma eksoottisella paikalla. (M462-26)

Aiemmin kokematon, lämmintä. (M513-40)

Lämpö, eksoottisuus, meri koralliriuttoineen ja muine

nähtävyyksineen, ostosmahdollisuudet. (M503-45)

Takuuvarman lämmön ja uusien elämyksien vuoksi. (M514-69)

Eksoottikka viehätti ja takuulämmin sää! (N494-73)

Takuulämmin, ennestään tuntematon kohde. (M75-84)

Koska halusimme lähteä kaukomatkalle ja lämpimään. (N477-117)

Matkustusmotiivien luokittelussa yllättävää oli matkailijasta itsestään riippumattomien syiden (pääluokka V, 17%) suuri määrä. Suuri osa matkakohteen valinnoista johtuu siitä, ettei muille kaukomatkoille ole enää ollut tilaa, muita ryhmään kuuluvia syitä ovat esimerkiksi sattuma, äkkilähtö tai matkakumppanin valinta. Mielenkiintoista on myös, etteivät pääluokkaan nro V kuuluvat syyt yleensä korreloi muihin pääluokkiin kuuluvien syiden kanssa, mikäli toinen matkustusmotiivi mainitaan, se on yleensä statuksen hankkimiseen liittyvä. Vaikka muuta syytä ei mainittaisikaan, matkailijasta itsestään riippumattoman syyn takaa voidaan joka tapauksessa nähdä matkan statusarvo: peruuntunutta kaukomatkaa ei vaihdeta Välimeren

rantalomakohteeseen, mikäli Thaimaan matkoja ei ole jäljellä, Aasiaan lähdetään kuitenkin.

Amerikan puoli ei kiinnosta, arabimaat ei kiinnosta, Thaimaa loppuunmyyty, matkatoimisto ehdotti. (N411-2)

Monet kaukomatkat jo lopussa. (N281-5)

Kaikki Thaimaan matkat oli jo myyty, valitsimme siitä, mitä oli jäljellä. (M531-7)

Ei muuta tarjolla. Muut myyty! Thaimaa/Phuket oli tarkoitus mennä (M481-9)

Kaikki muut sopivat kohteet oli jo myyty loppuun. Aasiaan joka tapauksessa halusimme. (M612-23)

Sattuma. (M533-37)

Täysin sattuma, siinä vaiheessa kun varasimme, tämä oli ainoa mielenkiintoinen missä vielä oli tilaa. (N684-52)

Ensisijaisen kohteen tilalle hyvät hotellit. (M505-83)

Kaukomatkoista ei ollut enää muita paikkoja vapaina. (N446-101)

Se oli vaihtoehto Jamaican peruutetulle matkalle. (N336-105)

Matkustusmotiivien valossa näyttää siltä, että kaukomatkoille, tässä tapauksessa Singapore-Bali -lomayhdistelmälle lähdetään nimenomaan statusarvojen vuoksi. Matkalle lähdetään aina vain kauemmaksi, kohteisiin, joissa ei olla vielä käyty - lämmintä myös kaivataan, rannalla rentoutuminen on toinen tärkeä matkustusmotiivi. Kulttuurisista syistä matkalle lähti ainoastaan 9% (pääluokka II), sukulaisten tai ystävien tapaaminen (pääluokka III, 5%) toimi motiivina vieläkin harvemmillä.

MIELIKUVA BALISTA ENNEN MATKALLE LÄHTÖÄ

Matkailuun kuuluu unelmoinia, uuden tai arkielämästä poikkeavan kokemuksen odotusta. Unelmat eivät synny itsestään, nykypäivän maailmassa niiden luojia ovat matkailumainokset ja muut mediat. (Urry 1990, 13.) Jokainen mainos on väistämättä osittainen totuus, jonka arvot kumpuavat kielestä itsestään. Mainokset tähtäävät jonkin asian edistämiseen eivätkä selittämiseen, ne ovat turistisen mielikuvituksen "esitutinnan" tuloksia. Mainos tehoaa, koska se "tuntee" kohdehenkilönsä. (Urbain 1989, 108-109.)

Yksi vanhimmista syistä lähteä matkalle oli varmasti halu nähdä jotakin epätavallista, tänä päivänä tätä puhdasta "uutta" ei ole enää olemassakaan (Urbain 1989, 107). Maailma on enenevässä määrin, sekä taloudellisesti että kulttuurisesti, sidoksissa maailmanlaajuisten prosessien verkkoon, jotka toisaalta aiheuttavat yhdenmukaistumista mutta toisaalta saattavat johtaa uuden todellisuuden löytymiseen (Clifford 1988, 17). Sosiaalinen todellisuus muovautuu matkailijoiden kollektiivisten kokemusten kautta, modernin massaturismin myötä turistinen mielikuvitus on muuttunut monimutkaisemmaksi ja omaksunut taipumuksen tuoda mukaan "sisäpiiriläisen" omaa ajattelutapaa. Moderni tietoisuus rakentaa mielikuvia ainoastaan luodakseen ne uudestaan, jotta ne sopisivat muuttuviin arvoihin. Aivan kuten yksittäinen matkailija on vapaa valitsemaan tiedon tulvasta mieleisensä merkitsijät, samoin maailman eri alueet ovat vapaita muokkaamaan omaa imagoaan ennen turistin saapumista. (MacCannell 1976, 141-142.) Mikäli matkasta kirjoitetun kertomuksen rakenteita tarkastellaan globaalilla tasolla, matkaa voidaan pitää siirtymänä vanhasta tiedosta uuteen (Urbain 1989, 115).

Balin imago matkailukohteena on muuttunut tietoisien imagonrakennuksen myötä (ks. luku 2). Bali on Indonesian tärkein turistikohde, jonka nimi tunnetaan ympäri maapalloa (Picard 1996, 174). Singapore-Bali -lomayhdistelmälle saapuvilla matkailijoilla on ennakko-odotuksia, jotka kulminoituvat Balista ennen matkaa luodussa mielikuvassa. Matkailijat odottavat löytävänsä Balin, joka vastaa heidän ennakko-odotuksiaan.

Olen esittänyt asiakkaille kysymyksen *Minkälainen mielikuva Teillä oli Balista ennen matkalle lähtöä?* Analysoidessani vastauksia olen etsinyt usein toistuvia sanoja, avainsanoja, joiden avulla lähden tutkimaan, millaisia ennakko-odotuksia matkailijoilla on ennen matkalle lähtöä. Avainsanat liittyvät laajempiin teemoihin: luontoon, kulttuuriin, paikallisiin ihmisiin ja elämäntapaan sekä uuden kokemuksen etsintään, matkan statusarvoon. Samankaltaista jaottelua käytän myöhemmin tutkiessani, kuinka ennen matkalle lähtöä luotu mielikuva vastaa todellisuutta. Mielenkiintoista on huomata, kuinka samankaltaisia vastaukset ovat - MacCannell (1976, 32) on todennut, kuinka saman kulttuurisen taustan omaavat, toisilleen täysin vieraat ihmiset tulkitsevat kulttuurisia tuotteita samojen koodien kautta. Heidän tuttavuutensa alkaa jo ennen tapaamista, solidaarisuus rakentuu yhteisten kulttuuristen muotojen kautta.

Vastauksissa luontoa kuvaavista sanoista "lämmin" toistuu 21 kertaa, "kuuma" -sanaa on käytetty 8 kertaa. Muita luontoa tai ilmastoa kuvaavia adjektiiveja ovat "kaunis" (19 kertaa), "kosteaa" (5 kertaa), "sateinen" (3 kertaa), "aurinkoinen" (6 kertaa), "vihreä", "vehreä" tai "rehevä" (yhteensä 15 kertaa) sekä "trooppinen" (7 kertaa). "Palmut" sekä "valkoiset hiekkarannat" esiintyvät vastauksissa yhteensä 12 kertaa. Yleistä ilmapiiriä kuvataan yleisimmin sanalla "rauhallinen" (4 kertaa) sekä "leppoisa" (1 kerta). Mikäli kaikki luontoa kuvaavat sanat lasketaan yhteen, ne muodostavat mielikuvassa ehdottomasti suurimman ryhmän. Suomalaisen matkailijan Balilla huojhtelevat palmut valkoisella hiekkarannalla, luonto on trooppista, rehevää viidakkoa, aurinko paistaa ja lämpötila kipuaa hellelukemiin. Kuva on kuin suoraan matkailumainoksesta... Kosteus tai sateisuus on mainittu ainoastaan 8 kertaa, vaikka esimerkiksi Aurinkomatkojen esitteessä mainitaan lähes päivittäiset sadekuurot - negatiiviset asiat suodattuvat pois mielikuvaa muodostettaessa.

Kulttuurisista arvoista vastauksissa mainitaan "tanssi" tai "tanssijatytöt" 5 kertaa, "temppeilit" 2 kertaa, "patsaat" tai "veistokset" 3 kertaa sekä "alkuperäinen", "eri tyylinen", "ainutlaatuinen" tai "mielenkiintoinen" kulttuuri yhteensä 7 kertaa. Kulttuuria käsittelevien mainintojen vähäisyys noudattelee samaa linjaa matkustusmotiivien analysoinnin kanssa - koska kulttuuriset syyt eivät ole tärkeimpiä matkustusmotiiveja, ne eivät dominoi ennako-odotuksia.

Paikallisista ihmisistä tai elämäntavasta puhuttaessa vastauksissa on yksi sana ylitse muiden, "ystävällinen" esiintyi teksteissä 16 kertaa. "Hymyilevä" mainitaan kaksi kertaa, tosin sitä voidaan tässä yhteydessä pitää lähes "ystävällisen" synonyymina. Paikallisia ihmisiä kuvattiin myös sanoilla "hillittykäytöksisiä", "tummia", "primitiivisiä" (yhteensä 3 kertaa) sekä "väestökooltaan pientä" (1 kerta). Koime kertaa vastattiin "jokapäiväinen elämä kuin Thaimaassa". Yksi vastaaja uskoo, ettei "oikeita" balilaisia ole enää olemassakaan (... *turismilla pilattu, ei "oikeita" balilaisia*). Sanat "alkukantainen", "alkeellinen", "vaatimaton" tai "köyhä" esiintyvät vastauksissa yhteensä 7 kertaa. Paikalliseen elämäntapaan liittyen vastauksissa esiintyy myös oletuksia kohteen hintatasosta, jonka uskotaan olevan "halpa" tai "edullinen" yhteensä 5 kertaa. Negatiivisia puolia paikallisesta elämänmuodosta on mainittu ainoastaan yhdessä vastauksessa, jossa mainitaan "kauppiaiden olevan ikäviä".

1960 -luvulta lähtien Balia on markkinoitu maanpäällisenä paratiisina. Paratiisisaaren imago on muotoutunut jo 1930 -luvulla, markkinoinnin ammattilaisten käsissä se on muovautunut äärimmäisyyksiin saakka. (Vickers 1989, 189.) 1950 -luvulla Hollywoodissa filmattu elokuva *South Pacific* vakiinnutti Balin paratiisimaisen imagon, sillä elokuvassa Baliin liitettiin kaikki etelämeren saarten parhaat ominaisuudet. Balista tuli myyttinen "Bali Hai", amerikkalainen unelma. (Vickers 1989, 3.) Mainonta on ollut ilmeisen tehokasta, sillä kyselylomakkeiden vastauksissa sana "paratiisisaari", "lomaparatiisi", "maanpäällinen paratiisi" tai "matkailijaparatiisi" esiintyy 23 kertaa. Millainen sitten on suomalaisen matkailijan paratiisi? Paratiisin jäljille pääsemme parhaiten tarkastelemalla sitä, millaisessa kontekstissa sana "paratiisisaari" esiintyy.

9 kertaa sana "paratiisisaari" esiintyy yksinään, sanalla on itseisarvoa eikä se vaadi selityksiä. Kaksi kertaa viitataan edellämainittuun elokuvaan *South Pacific*:

Elokuvan South Pacific mukaan paratiisisaari (N474-51)

*Jo 50-60 -luvulla luodut mielikuvat alkukantaisesta paratiisisaaresta...
(M414-54)*

10 kertaa "paratiisisaari" esiintyy luontoa kuvaavien adjektiivien yhteydessä. "Paratiisimainen luonto" mainitaan 3 kertaa, muuten paratiisia kuvaillaan sanoilla kuuma, kostea, vihreä, kaunis, eksoottinen ja leppoisa. Palmut ja valkoiset hiekkarannat liitetään paratiisiin kaksi kertaa. Paratiisiin kuuluvat myös ystävälliset ihmiset (3 kertaa). Ystävällisten ihmisten puute on paha epäkohta, joka saattaa jopa pilata paratiisin (*lomaparatiisi mutta turismilla pilattu, ei "oikeita" balilaisia [N814-65]*). Paratiisi suomalaisittain on lämmin paikka, jossa on hyvät uintimahdollisuudet ja kaunis luonto.

Mielikuva paratiisisaaresta on osoitus matkan statusarvosta, ihan jokaisella "matti meikäläisellä" ei ole mahdollisuutta piipahtaa paratiisin puolella. Samoin matkan statusarvoa kuvaa sana "eksoottinen", joka esiintyy vastauksissa 18 kertaa. Eksoottinen tarkoittaa *vierasmaalaista, kaukomaista, etenkin trooppista* (Otavan Iso Fokus 1 1971, 599), eksotiikka taas *kiehtovaa vierasmaalaisuutta, kiehtovaa erilaisuutta tai outoutta* (Suomalaisen Sivistyssanakirja 1992, 77). Matkalta haetaan uutta, ennen näkemätöntä kokemusta, joka ei vielä ole osa koko kansan kollektiivista tietoisuutta.

BALI SUOMALAISEN MATKAILIJAN SILMIN

Kysymys *Kirjoittakaa kertomus lomastanne Balilla* oli osalle vastaajista vaikea. Usein toivottiin strukturoitua, rasti ruutuun -tyylistä lomaketta, koska sen täyttäminen olisi ollut helpompaa - vapaamuotoisen tekstin tuottaminen koettiin hankalaksi. Neuvojakin jaettiin auliisti:

Ps. Olisi varmaan helpompi vastata kysymyksiin kuin kirjoittaa kertomus ja sinun olisi helpompi tulkita mielipiteitä, vai??? (N396-106)

Tästä huolimatta lomakkeita palautui 130 kappaletta, 75%. Vapaamuotoisten kertomusten pituus vaihteli kolmesta sanasta yli 500 sanan mittaisiin kirjoitelmiin, kertomusten keskipituus on 79 sanaa. Vastauksissa kohta oli jätetty tyhjäksi 4 kertaa.

Kansankulttuurin eri elementtien voidaan katsoa koostuvan enemmän tai vähemmän valmiiden perusmuotojen erilaisista yhdistelmistä. Perusmuotoja ovat skeema, motiivi, teema sekä formula. (Burke 1994, 124.) Elementit vaeltavat, niitä yhdistellään eri tavalla siten että tuloksena on perustarinasta uusi variantti. Formula on elementeistä pienin, teema ja motiivi saattavat kestää jopa useita satoja rivejä. (Burke 1994, 130.) Analysoidessani kertomuksia havaitsin Peter Burken kansankulttuurin muotoja koskevat ajatukset hyödyllisiksi myös omaa tutkimustani ajatellen. Jaoin kertomukset ensin teemoihin, joiden takaa paljastui yllättäen Balia koskevan kertomuksen perusrunko.

Perusteemoja on kuusi kappaletta: opas, retket ja Aurinkomatkojen toiminta kohteessa, luonto, uskonto ja kulttuuri, positiiviset lomakokemukset sekä negatiiviset lomakokemukset. Näistä luontoteema jakautuu edelleen positiivisiin ja negatiivisiin mainintoihin. Positiivisten lomakokemusten alaluokkia ovat 1) matkan mieleenpainuvin elämys, 2) matkan tapahtumat, 3) paikalliset ihmiset sekä 4) yleistä. Samoin negatiiviset lomakokemukset jakautuvat edelleen neljään alaluokkaan: 1) infrastruktuuri, 2) katukauppiaat, 3) hotellin hintataso sekä 4) yleistä. Lomakertomusten yleinen runko on seuraavanlainen:

opasretket, Aurinkomatkojen toiminta loman aikanaluonto

- * positiiviset maininnat
- * negatiiviset maininnat

uskonto, kulttuuripositiiviset lomakokemukset

- * matkan mieleenpainuvin elämys
- * matkan tapahtumat
- * paikalliset ihmiset
- * yleistä

negatiiviset lomakokemukset

- * infrastruktuuri
- * katukauppiat
- * hotellin hintataso
- * yleistä

Pisimmissä kertomuksissa kaikki peruselementit ovat läsnä, lyhyemmissä niitä yhdistellään eri tavoin - kaikissa kertomuksissa on kuitenkin jotakin tarinan perusrungosta. Runkoa voisi luonnehtia vaikkapa kertomuksen ideaalityypiksi, jonka avulla kertomuksen yksittäisilmiöt kootaan yhtenäiseksi ajatuskuvaksi (Hietaniemi 1992, 14). Opasta sekä retkiä ja Aurinkomatkojen toimintaa loman aikana sivuavia mainintoja olen käsitellyt jo edellisessä luvussa, seuraavaksi paneudun siihen, millainen kuva Balista matkailijoille välittyi.

Luonto

Vastauksissa Balin luonto mainitaan positiivisessa merkityksessä 64 kertaa. Luontoa kuvattiin osittain samoilla sanoilla kuin aikaisemmin ennen matkaa muodostuneessa mielikuvassa - "lämmin" (21 kertaa), "kuuma" (4 kertaa), "kaunis" (15 kertaa), "kosteaa" (8 kertaa), "sade" tai "sateinen" (yhteensä 10 kertaa), "aurinkoinen" (9 kertaa), "vihreä", "vehreä", "vehmas" tai "rehevä" (yhteensä 16 kertaa). Sana "upea" esiintyi vastauksissa 9 kertaa. "Paratiisisaari" mainitaan 6 kertaa, kolme kertaa se liitetään hotellin puutarhaan ja 3 kertaa yleisemmin ympäröivään luontoon. Mielenkiintoista on havaita, kuinka mielikuvassa huojahdelleet palmut ja valkoiset hiekkarannat

ovat jääneet pois, niiden tilalla mainitaan "maisema" (11 kertaa) ja "hotellin puutarha" tai "hotellin alue" (11 kertaa). Kaiken kaikkiaan luonto on vastannut matkailijan mielikuvaa lähes täysin, ainoastaan valkoisen hiekkarannan ovat syrjäyttäneet viidakkoiset maisemat. Tätä kuvaa myös usein esiintynyt lausahdus "luonto oli parasta".

Ilmasto ja ympäristö eksoottista, tiesi odottaa, kuitenkin erilainen verrattuna muihin vastaaviin kokemuksiin. Kaikki se kukkien rehevyys [...] jäi takuulla mieleen. Esim. monet huonekasvit täällä esillä ihan "oikeasti". (M532-22)

Sanoja voidaan käyttää sekä positiivisessa että negatiivisessa merkityksessä, lähes samoin sanoin Balin luontoa on kuvattu negatiivisesti 43 kertaa. Monelle ilmasto on liian "lämmin" (4 kertaa), "kuuma" (10 kertaa), "kosteaa" (12 kertaa) tai "sateinen" (23 kertaa). "Meri", "merenranta" tai "koralliriutat" mainitaan yhteensä 15 kertaa mutta tällä kertaa negatiivisessa merkityksessä: sanat liitetään adjektiiveihin "saastunut", "heinäinen" ja "uimakelvoton". Suurimmat pettymykset johtuvat ilmaston sateisuudesta sekä merenrannan laadusta, kauan kaivattu kuumuuskaan ei kaikille sovi.

En osannut kuvitella, että trooppinen ilmasto päiväntasaajan eteläpuolella on niinkin kostea ja kuuma kuin mitä se oli. Ranta ei ollut valkoista hiekkaa [...] meressä oli "inhottavia" kasveja [...] tosin rantahietikolla ei pystynyt polttavan auringon vuoksi kovin paljoa liikkumaan. (N324-64)

Uskonto ja kulttuuri

Vuonna 1977 Indonesian valtion viralliseksi matkailupolitiikaksi valittiin kulttuurimatkailu, *Cultural Tourism* (Picard 1996, 129). Balilla tämä tarkoitti sekä balilaisen kulttuurin avaamista turisteille että turismin säätelyä paikallisten auktoriteettien toimesta. Temppeleiden ja hallintovirastojen eteen pystytettiin englanninkielisiä kylttejä, joissa matkailijoita kehoitetaan käyttäytymään asianmukaisesti. (Vickers 1989, 196.) Balilla matkailijat voivat osallistua kulttuurisiin tapahtumiin, esimerkiksi hautajaisiin, jotka ovat "aidosti balilaisia" (Picard 1996, 126).

Matkustusmotiveissa kulttuuriset syyt eivät olleet tärkeimpiä eivätkä ne nousseet esille ennen matkaa muodostuneessa mielikuvassa. Kertomuksissa uskontoa tai kulttuuria käsitteleviä mainintoja on 45 kappaletta. Balilaisen uskonnon näkyvin muoto, uhrilahjat, mainittiin vastauksissa 8 kertaa. Uskonnon ja uhrilahjojen näkyminen jokapäiväisessä elämässä ihmetyttää, uskonnolliset rituaalit tekevät syvän vaikutuksen - aina matkailija ei kuitenkaan jaksaa ymmärtää uskontoa, joka on niin erilainen kuin hänen omansa:

"Uhriroposeet" tuntuivat sotkevan kadun varret, myös meressä niitä uiskenteli! (2512-15)

Uhrilahjoja joka puolella jaloissa. Oli kiusallista loikkia niiden ylitse. (N392-17)

Eniten hämmästytti heidän uskontonsa: uhrilahjojen väsäminen ja uskonnon jatkuva, ainakin näennäinen esilläolo. (M612-23)

Uskonnon ja uhrilahjojen osuus huomattava, joskus jopa mieltii, onko se heillä niin syvällä sisimmässä vaiko osakseen vain turistien vuoksi harjoitettua. (N683-42)

Tehokkaana länsimaalaisena työläisnaisena jäi ihmetyttämään myös se ajan määrä, jonka naiset käyttävät uhrilahjoihin, jotka sitten ovat vain roskan arvoisia. Vähän ristiriitaista uhrata aikaa niin paljon joutavaan ja mikä roskan määrä. (N26-113)

Balilainen uskonto on suomalaiselle sekä liikaa että liian vähän - uskonnon jatkuva esilläolo ahdistaa, toisaalta kulttuurin "pyhät paikat", temppelit eivät ole tarpeeksi koristeellisia oikeuttaakseen suomalaiselle ajattelutavalle vieraan palvontamuodon. MacCannellin (1976, 121) mukaan jokainen turisti ei välttämättä tunnista näkemäänsä kohdetta nähtävyydeksi, osittain tästä johtuen turistia on arvosteltu siitä, ettei hän aina näe edessään olevaa nähtävyyttä.

Tyhjät temppelit, rauniot. (M481-9)

Temppelien runsaus oli liiallista. (N392-17)

Temppelit yllättävän ankeita. (M435-77)

Kielteisenä koin ihmisten "taikauskoisuuden" ja liiallisen temppeli- ja pyhimyspalvonnan. (M462)

Vaikka uskontoon suhtaudutaan ihmetellen, varovaisesti ja jopa kielteisesti, helpommin hahmotettava taide-elämä koetaan yleensä positiivisena.

Taide, veistokset, yksityiskohdat tekivät vaikutuksen. Samoin tanssit ja kansanperinne. Uskonto ei oikein avautunut, vaikutti aika primitiiviseltä. Luultavasti sen takana on kuitenkin enemmän filosofiaa kuin pintapuolisella tutustumisella saattaa nähdä. (??5-97)

"Käsityö" tai "käsityötaito" mainitaan vastauksissa 5 kertaa, siihen liitetty adjektiivi on aina positiivinen ("korkealuokkainen", "ihana", "huippu", "taidokas"). "Tanssi" tai "tanssiesitys" mainitaan 4 kertaa, kuitenkin ilman kuvailevaa adjektiivia - tanssit mainitaan joko luettelossa muiden taideteollisten tuotteiden kanssa tai yhtenä mieleenpainuvana, lomalla koettuna asiana. "Veistokset", "patsaat" tai "puutyö" esiintyvät vastauksissa 10 kertaa, "maalaustaide" mainitaan 3 kertaa. Nämä sanat saavat seurakseen adjektiivit "viimeistelyjä", "koristeellisia", "huippu", "maailman huippuluokkaa" sekä "taidokas". "Taide" esiintyy sanana neljä kertaa hieman irrallisena käsitteenä - vastauksissa ei selitetä, mitä "taide" on, ilmeisesti oletetaan lukijan ymmärtävän kirjoittajan tarkoituksen. Yhtä poikkeusta lukuunottamatta taide- ja käsiteolliset tuotteet nähdään Balin parhaimpina puolina:

Ihmetyttämään jäivät ne lukuisat patsaat ja hirviöt. Miksi kaikki kuin samasta muotista? (N?6-113)

Vastauksissa sana "kulttuuri" esiintyy 15 kertaa. Kulttuuria käsitteenä kuvataan suhteellisen neutraalein termein, "kulttuurin" yhteydessä sana "erilainen" tai "toisenlainen" esiintyy 7 kertaa, "mielenkiintoinen" tai "kiinnostava" se on 3 kertaa, 2 kertaa "kulttuuri" luetellaan asioiden joukossa, joihin matkalla on tutustuttu. Yksi vastaaja on iloisesti yllättynyt, koska "... *sen oma kulttuuri on säilynyt hyvin turismista huolimatta (M531-7)*". Negatiiviseen sävyyn kulttuuria kuvataan ainoastaan kerran:

Ihmetytti se jonkilainen "raamittomuus" kulttuurissa, krääsää, tyyliittömyyttä - vai kävimmekö väärissä paikoissa? (N451-11)

Tässäkin lausahdusta kaunistellaan loppukaneetilla "vai kävimmekö väärissä paikoissa?" Kulttuuri on käsitteenä vaikea määritellä, ilmeisesti se on tarpeeksi "vaaraton", jotta sitä voidaan käsitellä neutraalisti, liikaa kiihtymättä. Vaikka kulttuuri on tärkeä osa Balin virallista imagoa, näyttää siltä, ettei se ole tehnyt lähtemätöntä vaikutusta suomalaisen matkailijan tajuntaan.

Positiiviset lomakokemukset

Matkan mieleenpainuvien elämys

MacCannellin (1976) mukaan matkailijan halu tutustua toisen ihmisen "todelliseen elämään" on merkki "totuuden" ja "todellisuuden" -käsitteiden uudelleenmuotoutumisesta. Esimodernin yhteiskunnan muoto oli henkilöiden välisen vuorovaikutuksen tulosta, jolloin näiden kahden käsitteen erottaminen oli ensiarvoisen tärkeää. Nyky-yhteiskunta toimii todellisuuden kulttuuristen representaatioiden kautta, tasolla, joka on henkilöiden välisen vuorovaikutuksen yläpuolella. (MacCannell 1976, 91-92.)

Sosiaalinen yhteiskunta on jaettu etu- ja takaosiin, joista etuosa on tarkoitettu tapaamispaikaksi ja takaosa "kotiväen" rentoutumispaikaksi. Turistilla ei ole pääsyä näyttämön taakse. Näyttämön takaosat ovat paikkoja, jonne salaisuudet on piilotettu - näin ainakin uskotaan. Turisti pyrkii näkemään näyttämön taakse päästäkseen tutustumaan "todelliseen" elämään, epäonnistuessaan pyrkimyksissään hän turhautuu helposti. Turisti on jatkuvasti autenttisuuden, todellisen elämän jäljillä. (MacCannell 1976, 92-94.)

Kertomuksissa matkan mieleenpainuvimmaksi elämykseksi on mainittu Länsi-Balin retki 13 kertaa. Länsi-Balin retki poistuu Tom Selänniemen (1994, 92) termein turistikartan ulkopuolelle. Länsi-Balin pääkaupungissa Negarassa ajellaan paikallisilla hevostakseilla, vierailaan islaminuskaisen perheen tolppatalossa sekä paikallisessa kylässä. Mieleenpainuvinta on turistien puute - Länsi-Balin retkellä ei yleensä tapaa ainuttakaan valkoihoista ihmistä oman ryhmän ulkopuolelta. Polttohautajaiset on mainittu mieleenpainuvimmaksi elämykseksi 7 kertaa, koskenlaskuretki kansainvälisen oppaan johdolla kaksi kertaa, paikallisen ystävän ravintolassa vierailu on mainittu kerran samoin kuin vahingossa nähty kukkotappelu. Eräs pariskunta kuvaa moottoripyörämatkaa laavakenttien poikki Batur-järvelle "unohtumattomaksi

elämykseksi" (18.12.1998). Etsiessään aitoa, autenttista elämystä turisti kokee sen usein sattumalta, vahingossa, tavallaan törmää siihen (MacCannell 1976, 97). Matkan mieleenpainuvimmat elämykset on koettu turistialueiden ulkopuolella, lähellä "oikeaa, aitoa" elämää.

Kiertoajelu Negarassa poneilla: ihmisille vaikoinen turisti vielä jonkinlainen nähtävyyskin: hymyt, huiskutukset. Ikivanha asuintalo paaluilla, muslimien kaupunginosassa: alkeellista, mutta siistiä, ei juuri huonekaluja, mutta: televisio hyllyssä, samoin kannettava stereosoitin/radio. Kauppahalli väreineen, äänineen, hajuieneen. Bussiasema pienine busseineen - Vierailu kylään metsän keskelle. Paikallinen orkesteri lavallaan, lounastarjoilu riisipellon laitaan rakennetulla katollisella lavalla. Yksinkertaista mutta maukasta. Kookospalmujen runkoihin hakatut "sadonkorjuuportaat". Hurja kuumuus kylän raitilla, kangasta kutova nainen vierellään tappelukukkojen häkit ... (M385-89)

Matkan tapahtumat

Vapaamuotoisessa kysymyksessä *Kirjoittakaa kertomus lomastanne Baliila* ei suoranaisesti kysytä, mitä matkailijat ovat lomansa aikana tehneet. Kysymyksen voi ymmärtää monella tavalla, kaikkiaan 39 vastausta keskittyy kokonaan tai osittain loman tapahtumien kuvailuun. Lomailijan päivä kuluu "uiden" (17 kertaa), "aurinkoa ottaen" (15 kertaa), "ostoksilla" (21 kertaa), "syömässä" (16 kertaa), "retkillä", "kierrellessä" tai "ympäristöön tutustuttaessa" (yhteensä 27 kertaa), "snorklatessa", "sukeltamassa", "lasinpohjaveneellä ajellessa" tai "kanoottia melomassa" (yhteensä 17 kertaa) sekä "rantakävelyillä" (8 kertaa). Matkan päätarkoitus on "rentoutuminen", "oleskelu", "loikoilu" tai "lepääminen" (yhteensä 21 kertaa).

Lepäsimme, uimme, pelasimme korttia, kiertelimme kauppoja, teetimme vaatteita, kävelimme rannalla [...] Söimme! Ruoka oli hyvää. (?451-11)

Tyypillinen lomapäivä alkoi aamupalalla hotellin aamiaisella ja jatkui joko merenrannalla tai uima-altaalla oleskelulla. Iltapäivällä oli vuorossa syöminen ja sitten taas oleskelua ja uimista.

Päiväohjelmaani kuului myös paikallisten hedeimäjuomien

*nauttiminen ja kanoottimelonta. Auringon laskeutumisessa oli vuorossa lähtö Sanurin kaduille etsimään sopivaa ruokapaikkaa. (M673-43)
Täytti matkan tarkoituksen, mikä oli pelkästään levätä. (N26-110)
Lomakokemuksena tämä oli siis ihan erilainen kuin mikään muu viettämäni loma. Koskaan viimeiseen 10 vuoteen en ole maannut paikoillani näin pitkään. (M735-78)*

Tom Selänniemi (1994) on tutkimuksessaan suomalaisturisteista Ateenassa muodostanut kolme matkailijatyyppeä: lomailija, kulttuurimatkailija ja pyhiinvaeltaja. Lomailija on tutkimuksessa alemman koulutuksen saanut, alle kymmenen kertaa ulkomailla matkaillut, puolisonsa seurassa matkustava henkilö, jonka matkakohteen valinnassa tärkeällä sijalla ovat olleet aurinko, lämpö, edullisuus ja pako arjesta. Tärkeintä lomailijalle on aurinko, lämpö ja rentoutuminen, matkasuunnitelmissa etusijalla ovat rentoutuminen ja virkistäytyminen. (Selänniemi 1994, 60-63.)

Vaikka tutkimukseni suomalaismatkailijalla Balilla tuntuisi olevan yhtäläisyyksiä Ateenassa matkailevaan lomailijaan myös eroavaisuuksia löytyy. Koska kyselylomakkeessa ei ole suoraan kysytty loman tapahtumia, edellämainittujen lomatapahtumien yleistäminen koskemaan kaikkia Balilla vierailleita suomalaismatkailijoita on arveluttavaa - vaikkakin omat havaintoni tukevat vastausten kertomaa tarinaa. Halu rentoutua ja nauttia auringosta, uimisesta ja rantaelämästä tuntuu myös olevan sekä alemman että korkeamman koulutuksen saaneiden henkilöiden prioriteetti. Balille saapuneista suomalaismatkailijoista 88% on tehnyt elämänsä aikana yli 10 ulkomaanmatkaa, joten tottumattomasta matkailijasta ei ole kysymys.

Paikalliset ihmiset

Tutkiessani suomalaismatkailijoiden ennen matkalle lähtöä muotoutunutta mielikuvaa Balista paikallisten ihmisten ystävällisyys mainittiin 16 kertaa. Balilaiset ovat täyttäneet heihin kohdistuneet odotukset, sillä kertomuksissa paikallisiin ihmisiin viitattiin 72 kertaa. "Ystävällisyys" mainittiin nyt 53 kertaa, "hymy" tai "hymyileväisyys" yhteensä 7 kertaa. Muista balilaisiin ihmisiin liitettyjä adjektiiveja ovat "palvelualtis" (12 kertaa), "rehellinen" (7 kertaa), "kohtelias" (6 kertaa) sekä "auttavainen" (5 kertaa). Monet ovat ihmisten ystävällisyydestä yllättyneitä:

Baliilaiset olivat ehkä vieläkin ystävällisempiä kuin etukäteen odotimme. (N73-44)

Toiset ovat hieman epäilevällä kannalla:

Ihmiset kuitenkin olivat parasta. Aito, sydämellinen ystävyys mikä täällä huokui, oli sellaista, jota ei muualla ole saanut tässä määrin kokea. (Tämmöinen mielikuva jäi, jos ihmiset osasivat hämätä, niin olivat siinä sitten tosi taitavia). (M532-22)

Vastauksissa on ainoastaan yksi maininta, jossa paikallisiin ihmisiin suhtaudutaan negatiivisesti, syynä on ikävä kokemus epärehellisyydestä. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että toive tavata ystävällisiä ihmisiä on toteutunut yli odotusten.

Yleistä

Matkailijalla on lomalle lähtiessään ennakko-odotuksia, joiden toteutuminen vaikuttaa suuresti onnistuneen loman kokemukseen. Kertomuksissa todettiin "täytti toiveet", "täytti ennakko-odotukset" tai "loma vastasi odotuksia" kaikkiaan 13 kertaa. Loma on ollut "onnistunut" (4 kertaa), "mielenkiintoinen" (3 kertaa), "mukava" (4 kertaa) ja "hieno" (3 kertaa). Matkalta on jäänyt "myönteisiä muistoja" (3 kertaa), matkakohde on ollut "hyvä" (2 kertaa) ja kaikki on "sujunut hyvin" (2 kertaa), matkailija on "tyytyväinen" (2 kertaa). Mielenkiintoista on huomata jälleen sana "paratiisisaari", "paratiisiloma" tai "lomaparatiisi", joka esiintyy kaikkiaan 5 kertaa - nyt paratiisia ei liitetä luontoon, vaan se esiintyy yhdessä muiden, loman onnistumista kuvaavien adjektiivien kanssa. Saari on paratiisi, mikäli kaikki sujuu hyvin ja ennakko-odotukset täyttyvät.

Suuri osa loman onnistumisesta on hotellilla, hotelli ja sen ympäristö mainitaan vastauksissa positiiviseen sävyyn 32 kertaa. Hotelli on "hyvä" (8 kertaa), koska se on "siisti" (4 kertaa), "mukava" (3 kertaa), "OK" (3 kertaa), "aamiainen" on hyvä (3 kertaa) ja "palvelu" pelaa (4 kertaa). Myös hotellin "puutarhaan" (5 kertaa) ja "uima-allasalueeseen" kiinnitetään huomiota, mikäli kaikki on kunnossa, hotelli on "täyttänyt odotukset" (2 kertaa). Hotellin tärkeys loman onnistumisen kannalta on kiistatonta.

Positiivisten lomakokemusten joukossa mainitaan lisäksi "ruoka" (21 kertaa), johon muutamaa poikkeusta ("herkullinen", "maittava", "suolaton") lukuunottamatta liitetään sana "hyvä". Ennen matkaa muodostuneessa mielikuvassa silloin tällöin mainittu "edullinen hintataso" esiintyy kertomuksissa positiivisena asiana 8 kertaa. Positiiviset lomakokemukset ovat tehneet monelle lomasta Baliilla unohtumattoman elämyksen:

Viettämäni aika Balilla on ollut yksi värikkäimmistä ja maailmaa avartavimmista ajoista elämässäni [...] ainakin minulle jäi Balista erittäin lämminhenkinen kuva. Upea ja kokemusrikas loma kokonaisuudessaan. (N835-79)

Negatiiviset lomakokemukset

Matkailija ei varsinaisesti näe kohdetta, hän näkee siitä ainoastaan osia. Nämä osat ovat symbolisia merkitsijöitä systeemissä, josta lopulta muodostuu kokonaisuus. Yksinään jokainen systeemin osa on nähtävyys, jolla on oma merkitsijänsä. Nähtävyyksien merkityksellisyys matkailijalle määräytyy kahdella tavalla; nähtävyys voi olla palanen tietoa, jonka omaksumalla matkailija täydentää kokemuksensa tai se voi olla nähtävyys omalla oikeudellaan. Aina matkailija ei koe näkemäänsä merkityksellinä nähtävyytenä; nähtävyys on menettänyt merkitsijänsä ja on siten epätäydellinen kokonaisuus. (MacCannell 1976, 111-112.)

Nähtävyys ilman merkitsijää voi johtua siitä, että merkitsijä on jo liitetty toiseen, samankaltaiseen nähtävyyteen. Merkitsijän puuttuminen saattaa johtua myös siitä, että matkailijalta yksinkertaisesti puuttuu relevanttia tietoa. Tilanne, jossa nähtävyydellä ei ole merkitsijöitä, voi aiheuttaa pettymystä - matkailija *sitoutuu* nähtävyyteen, tutkii ja tarkkailee eikä silti ilman merkitsijöitä voi ymmärtää, miksi nähtävyys on näkemisen arvoinen. Matkailija voi vastaavasti *sitoutua* merkitsijään, jolloin se saattaa estää häntä huomaamasta, ettei nähtävyys itse asiassa olekaan näkemisen arvoinen. (MacCannell 1976, 112-113)

Paratiisissa on aina käärmeikin. (N?6-113)

Infrastruktuu

Balin imagoon paratiisisaarena eivät sovi muhkuraiset jalkakäytävät tai avoviemärit - ympäristön infrastruktuu oli loman aikana yksi suurimpia pettymyksen aiheuttajia, negatiivisia mainintoja on kertomuksissa 26 kappaletta. Ympäristön "epäsiisteys" (5 kertaa), "siivottomuus" (1 kerran) sekä "likaisuus" (1 kerran) pistivät silmään. Paikan "siisteys" (7 kertaa) ei vastannut odotuksia, kylät olivat "rähjäisiä" (2 kertaa), "eivät kovin esteettisiä" (1 kerran) tai "nuhruisia" (1 kerran).

Alkunäkymä kauppakadusta oli todella epäsiisti, kesti joitakin päiviä ennenkuin osasi erottaa eri talot toisistaan, löysi roskikset ja huomasi jotain järjestystäkin sekameiskassa. (M654-53)

Vanha suomalainen sananlasku toteaa "kauneus on katsojan silmässä" - vanhan kansan viisaus pitää jälleen paikkansa, sillä aivan päinvastaisia lausuntoja on aineistossa 3 kappaletta:

Siisteys ja puhtaus jäi silmään. (M532-22)

Hygieniä hyvä sijainnin huomioiden. (M534-70)

Saaren siisteys ja pinta-alan tehokas käyttö oli yllätys. (M446-103)

"Huonokuntoiset kadut" ja "huono valaistus" (8 kertaa) samoin kuin "ruuhkainen liikenne" (2 kertaa), "sekava liikennekulttuuri" (1 kerran) sekä "julkisen liikenteen puuttuminen" (1 kerta) vaikeuttivat liikkumista sekä Sanurin alueella että muualla Balin saarella. Saaren infrastruktuu oli "heikko" ja "kehittymätön" (yhteensä 2 kertaa).

Suhtautuminen ympäristöön on esimerkki nähtävyydestä, joita puuttuu oma merkitysijä (ks. MacCannell 1976, 112). Matkailija vertaa ympärillään näkyvää katukuvaa suomalaiseen vastineeseensa eikä ilman sopivaa informaatiota ymmärrä, mikä tässä näkymässä on näkemisen arvoista. Katukuva muuttuu merkitykselliseksi vasta, kun siihen liitetään oikea informaatio, miksi asiat tehdään Balilla eri tavalla kuin Suomessa. Toisaalta reaktio johtuu varmasti osaltaan kulttuurishokista. Furnham ja Bochner (1986, 131) mainitsevat tutkimuksessaan kulttuurishokin neljä vaihetta: kuherruskuukausi, kriisi, toipuminen ja sopeutuminen. Matkailija on kokenut kuherruskuukautensa

Singaporessa, joka on tehokkaasti organisoitu kaupunkivaltio. Kriisi koetaan Balilla - ei vähiten Singaporen ja Balin suuren erilaisuuden vuoksi.

Kuten arvella saattaa menomatka jälleen aiheuttaa "shokin", kun ympärillä näkyy "hökkeleitä", likainen jokiuoma jne. Tilannetta tietenkin vastakohtaisuus bisnesstyypiseen Singaporeen ja yllhygieeniseen Suomen hyvinvointivaltioon. (N683-42)

Katukauppiat

Katukauppias on indonesian kielellä *dagang acung*, mikä tarkoittaa tavaroita ylös nostamalla tapahtuvaa kaupankäyntiä. Termi tulee katukauppiaiden tavasta nostaa tuotteita ylös kohti bussin ikkunaa, turistin ulottuville. Katukauppiat tietävät turistibussien reitit ja odottavat väsymättä pysähdyspaikoilla valmiina ryntäämään saapuvan ryhmän ympärille. Turistit ovat jo osoittaneet väsymisen merkkejä näitä jatkuvia hyökkäyksiä kohtaan. Paikalliset viranomaiset ovat myös huolissaan tilanteesta, Balin hyvä maine on vaarassa. Viime aikoina Balin turistialueille on pystytetty *pasar seni* -nimisiä taidekauppoja, joiden tarkoitus on koota katukauppiat yhdelle alueelle ja näin taata turistien rauhallinen kulku muualla. Valitettavasti tarvittavan alkupääoman puute ajaa katukauppiat edelleen kaduille uusien asiakkaiden etsintään. (Picard 1996, 61.)

Tänä päivänä Balin turistialueilla ei pääse rauhassa kulkemaan kuulematta katukauppiaiden huutoja. Tavaroita ei ilman ostoaikeita kannata katsella. Katukauppiat on kautta linjan koettu kertomuksissa negatiivisena asiana, heitä käsitteleviä mainintoja on vastauksissa 30 kappaletta. Katukauppiat "ärsyttävät" (3 kertaa), "häiritsevät" (5 kertaa) ja "käyvät hermoille" (1 kerran) yrittäessään "tyrkyttää" (4 kertaa) tavaroitaan. Katukauppiaiden käytös koetaan "tunkeilevana" (3 kertaa), "hyökkäävänä" (2 kertaa), "päälleikäyvä" (1 kerran) ja "aggressiivisena" (1 kerran). Kauppiaita on "liian paljon" (6 kertaa), he ovat "innokkaita" (3 kertaa) eikä "tinkimiseen" (3 kertaa) riitä mielenkiintoa.

Ja tietysti kaupustelijoita. Illalla kadulla kävellessä n. 10 metrin välein pysähtyy kohdalle auto ja mies huutaa sieltä: haloo, haloo, HALOO! Aina kovempaa jos ei ole kuulevinaan. No, sitten täytyy pää kääntää ja mies kysyy: transport? massage? VERY GOOD! Ja taas kerran ne tutut NO THANK YOU't ja yleensä vielä useampaan kertaan ennenkuin auto jatkaa matkaa, jotta sitten tulee seuraava kaupustelija tai auto pysähtyy kohdalle. (M483-46)

Paratiisin kaupallisuus saattaa olla loman suurin pettymys (N587-115).

Hotellin hintataso

Hotellin tasolla on suuri merkitys loman onnistumiseen, kuten aikaisemmin *positiivisten lomakokemusten* kohdalla on todettu. Positiivisena mainittiin lisäksi Balin "edullinen hintataso" (8 kertaa), käsitys esiintyy myös ennen lomaa muodostuneessa mielikuvassa. Poikkeuksen Balin muuten edulliseen hintatasoon muodostavat tasokkaat hotellit, joiden hintataso on kansainvälistä luokkaa. Hotellin hintatasosta valitetaan kertomuksissa kaikkiaan 17 kertaa.

Hotellin hintatasoon liitetään sanat "korkea" (9 kertaa), "huikea" (2 kertaa), "kohtuuton" (1 kerta), "törkeän kova" (1 kerta) sekä "kansainvälistä tasoa" (1 kerta). Hotellissa on "sukahinnat" (1 kerta) eikä sitä "voi käsittää" (1 kerta). Hotellin hintataso aiheuttaa voimakkaita reaktioita, matkailijoiden mielestä hotellilla ei ole oikeutta rahastaa asiakkailtaan moninkertaisia hintoja verrattuna paikalliseen hintatasoon. Matkailijat ymmärtävät kyllä sen, että suurten hotelliketjujen hinnat ovat kansainvälistä tasoa - Balilla ero paikallisten ravintoloiden hintoihin on kuitenkin niin suuri, että monet yksinkertaisesti kieltäytyvät käyttämästä hotellin palveluita. Matkailijalla on tunne, että häntä on petetty: palveluita tarjotaan mutta miilä hinnaila?

Hotellin (mm. oluen) hinnat olivat käsittämättömän korkeita, jos tarkoitus on saada hotelli pidettyä pystyssä. (?462-31)

Hotellin hinnat korkeat varsinkin verrattuna balilaisiin hintoihin.

Suuret hotellit rahastavat turisteja. (M574-75)

Hotellin hintataso oli liian korkea. siksi söimmekin paikallisissa ravintoloissa (juomaakaan ei voinut edes ajatella). Hotellin puolesta olisi toivonut enemmän järjestettyä illtaohjelmaa, hieman halvemmin hinnoin! (N366-101)

Yleistä

Vaikka hotelleihin oltiin yleensä tyytyväisiä, myös jokunen negatiivinen maininta löytyy. Hotellin "tasoon" ei oltu tyytyväisiä (3 kertaa) tai "huoneissa" ja "yleisissä tiloissa" (yhteensä 4 kertaa) oli toivomisen varaa. "Ero hotelliin ja ulkopuolisen elämän välillä" oli häiritsevän suuri (3 kertaa), "riippuvuus turismista" (2 kertaa) ja sen mukanaan tuomat epäkohdat sekä Balin "alhainen elintaso" (5 kertaa) koettiin negatiivisina tekijöinä.

Hotellin alueella tuntee olevan luksusreservaatissa. Miellyttävää, turvallista mutta kosketus kansaan puuttuu. Ihmisten asuminen uskomattoman aikeellista. (N472-27)

Riippuvuus turisteista ja elintasoerot kiusallisen suuria. (M513-40)
Ikävintä nähdä balilaisten reippaasti heikentynyt elintaso, joka selvästi heijastui asenteissa. (N674-76)

Muita pettymyksen aiheita lomalla olivat kauppojen samankaltaisuus (3 kertaa), ikävä kokemus epärehellisyydestä (2 kertaa), sairastelu (2 kertaa), tyytymättömyys matkanjärjestäjän luomiin aikatauluihin (2 kertaa), Kutan epamiellyttävyyys vierailukohteena (2 kertaa), Denpaserin lentokenttä, paikallisen valuutan liian monet noliat, vaikeus tutustua paikalliseen väestöön (2 kertaa) sekä harmistuminen apinan siepatessa silmälasit.

Matkan yhteenvedo oli negatiivinen ainoastaan 5 kertaa. Matkustusmotiveissa mainitut *matkailijasta itsestään riippumattomat syyt* (pääluokka V) eivät kuitenkaan olleet negatiivisten yhteenvedojen syy - lähinnä matkan epäonnistumiseen ovat olleet syynä liian korkeat odotukset.

Ei sellainen paratiisisaari kuin olin kuvitellut. (M612-23)

Pettymys, ehkä odotin liikaa. (N324-64)

POHDINTAA

Henkilön käyttäytyminen uudessa ympäristössä on sidoksissa hänen ennako-odotuksiinsa sekä toiminnasta johtuvien seurauksien subjektiiviseen arvostukseen. Kun mallia (*expectancy-value model*) on sovellettu muuttoliikkeen tutkimiseen on huomattu, että muuttajan ennako-odotukset ja niiden täytyminen vaikuttavat suuresti uuteen maahan sopeutumiseen. Taloudellisista syistä muuttavilla ihmisillä on usein korkeat odotukset, on myös todisteita siitä, että matalat odotukset johtavat parempaan sopeutumiseen. (Furnham ja Bochner 1986, 173-174.)

Ennen matkalle lähtöä muodostuneessa mielikuvassa Bali on eksoottinen paratiisisaari; lämmin, aurinkoinen, vihreä, vehreä ja rehevä. Paimut ja valkoiset hiekkarannat kuuluvat paratiisiin kuten myös ystävälliset ihmiset ja edullinen hintataso. Ennako-odotukset ovat pääosin täyttyneet: luonto on sellainen kuin odotettiin, tosin hieman kuumempi ja kosteampi kuin osattiin kuvitella. Baliilaiset ovat juuri niin ystävällisiä, kuin ennen matkaa osattiin jo kuvitellakin - oikeastaan vieläkin ystävällisempiä. Suomalaisten matkailijoiden lomakokemukset Baliilta ovat pääosin positiivisia, mikä johtuu ennako-odotusten täyttymisestä. Negatiiviset lomakokemukset eivät ole ristiriidassa ennako-odotusten kanssa, niitä ei ennen lomaa osattu edes ajatella, joten ne eivät ole päässeet pilaamaan lomakokemusta. Poikkeuksiakin toki löytyy: "pieleen mennyt" loma johtuu usein liian korkeista ennako-odotuksista. Matalat ennako-odotukset ovat johtaneet toisenlaiseen tulokseen: matkailijat, jotka ovat tulleet Baliille "viimeisenä vaihtoehtona", ovat yleensä olleet matkaansa tyytyväisiä.

Emme päässeet haluamaamme kohteeseen, matkatmsto suositteli.

Hyvä valinta. (M476-102)

Matkalia muodostuu ihmissuhteita, joiden vaikutus matkailijan lomatytyväisyyteen sekä Balista jääneeseen kuvaan saattaa olla hyvinkin suuri. Ihmissuhteiden tarjoama tuki edesauttaa sopeutumista uuteen ympäristöön kun taas puuttuvat ihmissuhteet johtavat usein masennukseen (Furnham ja Bochner, 1985)

MATKAKUMPPANEIDEN VAIKUTUS LOMAKOKEMUKSEEN

Ryhmä

Tutkittaessa matkakokemuksen vaikutusta yksittäiseen matkailijaan ryhmän vaikutus on syytä ottaa huomioon, ryhmämatkalla olevat matkailijat kokevat erilaisia sopeutumisongelmia kuin yksinään matkustavat ihmiset. Ryhmän muut jäsenet voivat vähentää kohtaamisia isäntäkultuurin kanssa ja joskus jopa dominoida yksittäisen turistin elämää sekä määrätä hänen tekojaan. (Nash 1996, 46-49.) Ryhmämatkalla oleva turisti ei välttämättä palaa matkaltaan uutena ihmisenä, matkat ovat yleensä kestoiltaan lyhyitä, turistit viettävät usein suurimman osan ajastaan toisten ryhmäläisten kanssa ja kontaktit isäntäkultuuriin jäävät vähäisiksi (Nash 1996, 87).

Sosiaalinen ryhmä on kokonaisuus, jolla on psykologisia vaikutuksia yksilöön. Ryhmä saattaa käyttää yksilöön nähden informatiivista tai normatiivista vaikutusvaltaa. Ryhmiä voidaan luonnehtia sen perusteella, missä määrin se tarjoaa jäsenilleen emotionaalisia palkintoja sekä pyrkii saavuttamaan ryhmälle asetettuja tavoitteita. Ryhmän toimintaan vaikuttavat muun muassa kommunikaation taso ryhmän sisällä, johtajan toiminta sekä päätösten teko ryhmän kesken. Ryhmämatkoilla ryhmän jäsenet tarjoavat tietoa ja vaimiita ratkaisuja siitä, mitä kannattaa nähdä, lisäksi ryhmän tuki auttaa yksilöitä sopeutumaan ulkopuoliseen kulttuuriin, isäntäkultuuriin. (Pearce ja Stringer, 1991, 146-148.)

Mikäli turistit viettävät suurimman osan ajastaan bussissa, he ovat melkoisen eristettyjä ympäristöstään. Ympäröivän maailman kaukaisuus edesauttaa ryhmän sisäistä vuorovaikutusta. Ryhmiä, jotka syntyvät pakettimatkojen aikana, voidaan kuvailla useilla termeillä; ne ovat yleensä kestoiltaan lyhytaikaisia, sen jäsenet ovat viettämässä vapaa-aikaansa, ne ovat heterogeenisiä, ryhmän jäsenet jakavat samat kokemukset sekä tietoisuuden uuden elämyksen kokemisesta. Kaikilla näillä seikoilla on vaikutusta ryhmän toimivuuteen, lisäksi voidaan mainita ongelmien lisääntyvän ryhmäkon kasvaessa. Ryhmien kasvaessa jokaiselle ryhmän jäsenelle on vähemmän tilaa, pysähdyksiin jää vähemmän aikaa, vuorovaikutus oppaan kanssa jää minimiin, yhteisymmärrys ryhmän sisällä on lähes utopiaa ja henkilökohtainen paiveilu täyttä haaveilua. (Quiroga 1990, 187-188.)

Aurinkomatkojen Singapore-Bali lomayhdistelmällä matkustavat henkilöt ovat yhtenä ryhmänä koolla ainoastaan lentokenttäkuljetusten aikana sekä lentomatoilla Singapore-Bali ja Bali-Singapore. Perillä kohteissa matkailijat voivat valita, liittyvätkö he mukaan Aurinkomatkojen järjestetyille retkille vai retkeilevätkö omin päin. Koska kyseessä olevat ryhmät ovat kooltaan varsin pieniä, ryhmän sisällä syntyy usein ystävyysuhteita. Lisäksi ryhmäläiset näkevät toisiaan lähes päivittäin asuessaan samassa hotellissa. Vaikka matkailijat eivät täytäkään kaikkia sosiaalisen ryhmän tunnusmerkkejä, ei ryhmän vaikutusta matkailijoiden lomakokemukseen voi myöskään unohtaa.

Ryhmä muotoutuu hyvin nopeasti. Samassa hotellissa asuvat henkilöt tutustuvat helpommin kuin kaukana toisistaan asuvat henkilöt, aikatauluja on helpompi suunnitella. Yksin matkustavat henkilöt etsivät yleensä seuraa joko ystävän seurassa matkustavista henkilöistä, samanikäisistä pariskunnista tai sitten oppaasta, joka on joukossa "pariton" osapuoli. Samanikäiset pariskunnat ystäväystyvät helpommin. (ryhmä 3, 7.12.1998-21.12.1998.) Ongelmatilanteiden sattuessa ryhmä saattaa kääntyä yhtenä miehenä opasta vastaan, ongelman ratkettua mielipide muuttuu päinvastaiseksi ja ryhmä saattaa jopa häätää keskuudestaan sen sääntöjä vastaan käyttäytyneen yksilön (29.12.1998).

Kyselylomakkeissa kohdassa *Kirjoittakaa kertomus lomastanne Baliin* mainitaan "saastunut merenpohja" ja "kuolevat korallit" yhteensä 0 kertaa, kaikki maininnat ovat ryhmältä numero 2. On perusteltua olettaa, että henkilöt ovat kauhistelleet merenpohjan tilaa yhdessä, sillä muiden ryhmien kertomuksissa ei kertaakaan mainita kuolevia koralleja. Matkaseurueen kanssa vaihdetaan mielipiteitä, uusien ystävien löytyminen vaikuttaa matkalla viihtymiseen:

Muiden matkalaisten kanssa vaihdettiin mielipiteitä päivittäin, positiivisista ja negatiivisista kokemuksista. (??6-104)

Matkaryhmässä tuli uusia tuttavuuksia ympäri Suomea. (N477-117)

Opas

Kyselylomakkeen kohtaan *Kirjoittakaa kertomus lomastanne Balilla* kirjoitetuissa kertomuksissa opas, retket sekä Aurinkomatkojen toiminta loman aikana mainitaan yhteensä 108 kertaa. Sekä näiden mainintojen että oppaalle esitettyjen kysymysten analysoinnin perusteella käy ilmi oppaan rooli: hän on tiedonjakaja sekä käytännön asioiden hoitaja. Oppaan kommunikaatiivinen rooli nousee päällimmäiseksi, mutta kuinka suuri lopultakin on oppaan tarjoaman tiedon vaikutus matkailijan mielikuviin?

Kyselylomakkeiden uskontoa ja kulttuuria koskevissa maininnoissa on selvästi merkkejä oppaan retkillä jakamasta tiedosta. Maininnat ovat kuitenkin suhteellisen vähäisiä tarkasteittaessa Balista suomalaiselle matkailijalle välittyntä kuvaa. Pääpaino kertomuksissa on itse koetuilla, silmien edessä näkyvillä asioilla: luonto, ilmasto, paikalliset ihmiset, lomapäivän tapahtumat, yhteiskunnan rakenne ja infrastruktuuri ovat jääneet päällimmäisinä asioina mieleen. Jatkotutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoinen on lomake numero 130 (N454-130), joka on referaatti oppaan retkien aikana kertomista asioista. On mahdollista, että oppaan jakama tietomäärä käsitellään vasta myöhemmin loman jo loputtua, jolloin sillä saattaisi olla Balista jääneisiin muistoihin suurempi vaikutus. Täytyy kuitenkin muistaa, etteivät kaikki matkailijat osallistu matkanjärjestäjän tarjoamille retkille. Tällöin he eivät tietenkään voi tulkita ympäristöään oppaan jakaman tiedon pohjalta vaan toimivat omien kokemustensa kautta.

Oppaan merkitys matkan onnistumisen kannalta on kiistaton, hänen jakamaansa tietopakettia arvostetaan mutta se ei määrää matkailijan tapaa käsitellä kokemuksiaan. Pääpaino on matkailijan omalla kokemuksella, asiakastyytyväisyyteen vaikuttavat ennakko-odotusten toteutuminen sekä käytännön järjestelyjen onnistuminen matkailijoiden välisiä ihmissuhteita unohtamatta. Toisaalta oppaan toiminta voidaan nähdä ihmissuhteiden muotoutumisen kautta. Tärkeätä ei ole pelkästään oppaan ammattitaito vaan myös hänen kykynsä hoitaa matkan aikana syntyviä ihmissuhteita.

Tuolla se Sari seisoj kaksi viikkoa sitten meitä odottamassa ja nyt on kuin perheenjäsen. (8.2.1998)

Matkan päättyessä opasta usein kiitetään "matkan onnistumisesta", sillä

Näin pitkällä matkalla oppaalla on tärkeä osuus matkan onnistumisessa. (3.1.1999)

Suomalaismatkailijan muistoissa Balia luonnehtivat sen upea luonto, ystävälliset ihmiset ja rauhallinen, kiireetön ilmapiiri. Ennako-odotukset ovat täyttyneet, samoin matkustusmotiivit, oppaan ja matkanjärjestäjän palvelut ovat toimineet toivotulla tavalla. Lomalla on nautittu auringosta, lämmöstä ja eksoottisesta, erilaisesta ympäristöstä. Balin kulttuuri ei ole tärkeimpien matkustusmotiivien joukossa, se esiintyy ennakkoon muodostuneissa mielikuvissa vain harvoin eikä matkailijoiden kirjoittamissa kertomuksissakaan nouse päällimmäiseksi muistikuvaksi. "Kulttuurimatkailijoita" joukossa on vain muutamia. Ikäviä asioitakin lomalle mahtuu, huonokuntoiset tiet ja linkkimiseen perustuva kaupankäynti eivät suomalaista matkailijaa miellytä. Yhteenveto lomasta on kuitenkin plussan puolella, Balista jäi

... mukavia muistoja stressittömän ympäristön ansiosta. (N482-29)

LÄHTEET :

ALKUPERÄISAINEISTO

27.1.-7.3.1998 asiakkaiden ja oppaan tapaamistilanteissa tallennetut, oppaalle esitetyt kysymykset, kaikkiaan 508 kappaletta. Kysymykset on tallennettu disketille.

Havaintopäiväkirja, muistiinpanot on tehty osittain käsin ja osittain tallennettu disketille. Päiväkirjoja on kolme kappaletta, talvikausi 96/97, talvikausi 97/98 sekä talvikausi 98/99.

Kyselylomake, joka on jaettu asiakkaille talvikauden 98/99 aikana. Palautuneita lomakkeita on 130 kappaletta.

Alkuperäisaineisto on tekijän hallussa.

KIRJALLISUUS

- AGAR, Michael H. 1987. Whatever Happened to Cognitive Anthropology: A Partial Review. Teoksessa Applebaum, Herbert (toim.) 1987. Perspectives in Cultural Anthropology. Albany: State University of New York Press.
- APA Insight Guide 1995. Bali. Apa Publications. Singapore: Höfer Press.
- APO, Satu 1993. Kirjoittavat kertojat. SKS:n jäsenlehti Elias 4/1993.
- APPLEBAUM, Herbert (toim.) 1987. Perspectives in Cultural Anthropology. Albany: State University of New York Press.
- AURINKOMATKOJEN lomaopas syksy-talvi-kevät 98/99. Aurinkomatkat 1998.
- BRINGGREVE, Francine 1996 (1992). Offerings. The ritual art of Bali. Valokuvat Stuart Fox. Bali: Image network Indonesia, Sanur.
- BROWN, Michael F. 1985. Individual experience, dreams and the identification of magical stones in an Amazonian society. Teoksessa Dougherty, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive Anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- BURKE, Peter 1994. Popular Culture in Early Modern Europe. Uudistettu painos. Hants: Scolar Press.
- CLIFFORD, James 1988. The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art. Massachusetts: Harvard University Press.
- COHEN, Erik 1985. The Tourist Guide. The Origins, Structure and Dynamics of a Role. Annals of Tourism Research 12. New York: Pergamon Press.
- D'ANDRADE, Roy G. 1985. Character terms and cultural models. Teoksessa Dougherty, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- DOUGHERTY, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- FURNHAM, Adrian & BOCHNER, Stephen 1986. Culture Shock. Psychological reactions to unfamiliar environments. London: Methuen.
- GEERTZ, Clifford 1987. Interpretive anthropology. Teoksessa Applebaum, Herbert (toim.) 1987. Perspectives in Cultural Anthropology. Albany: State University of New York Press.

- GEERTZ, Hildred 1972. Balinese. Teoksessa Lebar, Frank M. (toim.) 1972. Ethnic groups of insular southeast Asia. Volume 1. New Haven: Human Relations Area Files Press.
- GEVA, Aviva & GOLDMAN, Arieh 1991. Satisfaction measurement in guided tours. *Annals of Tourism Research* 18. New York: Pergamon Press.
- CORER, Geoffrey 1986 (1936). Bali and Angkor. A 1930's pleasure trip looking at life and death. Singapore: Oxford University Press.
- GRÖNFORS, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Toinen painos. Juva: WSOY.
- HIETANIEMI, Tapani 1992. Max Weberin "Kaupunki" -kirjan taustasta ja tiedonintressistä. Teoksessa Weber, Max 1992 (1921). Kaupunki. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- HOLLAND, Dorothy C. 1985. From situation to impression. How Americans get to know themselves and one another. Teoksessa Dougherty, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- HOLLOWAY, J. Christopher 1981. The Guided Tour. A Sociological Approach. *Annals of Tourism Research* VIII (3). New York: Pergamon Press.
- JOKINEN, Eeva ja VEIJOLA, Soile 1990. Oman elämänsä turistit. Alkoholipoliittinen tutkimuskeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- LALLI, Marianne & PIETILÄ, Kati 1998. Opas poikineen! - Aurinkomatkojen oppaat ja opaspalvelut asiakkaan näkökulmasta. Julkaisematon opinnäytetyö, Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu.
- LEIPER, Neil 1990. Tourist Attraction Systems. *Annals of Tourism Research* 17 (1). New York: Pergamon Press.
- MABBETT, Hugh 1985. The Balinese. All about the most famous island in the world. New Zealand: January Books.
- MACCANNELL, Dean 1976. The Tourist. A New Theory of the Leisure Class. Massachusetts: Colonial Press.
- MCINTOSH, Robert W. 1972. Tourism principles, practices and philosophies. Toinen painos. Ohio: Grid, Inc.
- NASH, Dennison 1996. Anthropology of tourism. Tourism Social Science Series, University of Connecticut. Bath: Pergamon Bookcraft.

NEUMAN, W. Lawrence 1991. Social research methods. Massachusetts: Allyn and Bacon.

NURMI, Timo, REKIARO, Ilkka, REKIARO, Päivi 1992. Suomalaisen sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus.

OTAVAN ISO FOKUS 1971. 1 osa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

PATTON, Michael Quinn 1991. Qualitative Evaluation and Research Methods. Second Edition. Newbury Park: SAGE publications.

PEARCE, Philip L. & STRINGER, Peter F. 1991. Psychology and tourism. Annals of Tourism Research 18 (1). New York: Pergamon Press.

PICARD, Michel 1996. Bali. Cultural Tourism and Touristic Culture. English edition. Kääntänyt Diana Darling. Singapore: Archipelago Press.

PIETILÄ, Veikko 1976. Sisällön erittely. Toinen korjattu painos. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

QUINN, Naomi 1985. "Commitment" in American marriage: a cultural analysis. Teoksessa Dougherty, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

QUIROGA, Isabel 1990. Characteristics of package tours in Europe. Annals of Tourism Research 17 (1). New York: Pergamon Press.

SELÄNNIEMI, Tom 1994. Pakettimatka pyhään paikkaan. Suomalaisturistit Ateenassa. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.

SMITH, Valene (toim.) 1989. Host and Guests. Toinen, korjattu painos. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

URBAIN, Jean-Didier 1989. The Tourist Adventure and His Images. Annals of Tourism Research 16. New York: Pergamon Press.

URRY, John 1990. The Tourist Gaze. Leisure and Travel in contemporary societies. London: SAGE publications.

VICKERS, Adrian 1989. Bali. A Paradise Created. Singapore: Periplus Editions.

VEIJOLA, Soile 1988. Turismin näyttämöt ja kulissit: huomioita suomalaisesta seuramatkaetiketistä. Alkoholipoliittisen tutkimuskeskuksen tutkimusseloste. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.

WHITE, Geoffrey M. 1985. "Bad ways" and "bad talk": interpretations of interpersonal conflict in a Melanesian society. Teoksessa Dougherty, Janet W. D. (toim.) 1985. Directions in cognitive anthropology. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

WILSON, David 1993. Time and tides in the anthropology of tourism. Teoksessa Hitchcock, Michael: King, Victor T. ja Parnwell, Michael J. G. (toim.) Tourism in South-East Asia. London: Routledge.

WOLF, Charles Jr. 1948. The Indonesian story. The birth, growth and structure of the Indonesian Republic. New York: American Book, Stratford Press.

LEHTILEIKKEET

HS Helsingin Sanomat 22.9.1997. Indonesiassa jo lähes 170 metsäpaloaluetta.

HS Helsingin Sanomat 1.10.1997. Indonesian metsäpalot leviämässä.

HS Helsingin Sanomat 4.10.1997. Sumatran arki jatkuu ennallaan vaarallisen savusumun keskellä.

HS Helsingin Sanomat 12.10.1997. Ahneus tappaa savujen saaren.

KSML Keskisuomalainen 1.11.1997. Suomi lahjoittaa turvepalojen sammutuskaluston Indonesiaan.

KSML Keskisuomalainen 19.1.1998. Indonesian vahva tiikeri osoittautui kuplaksi.

KSML Keskisuomalainen 19.1.1998. Indonesiassa vaaditaan Suharton eroa, Thaimaa häätämässä siirtotyöläisensä.

KSML Keskisuomalainen 24.1.1998. Indonesian uusi budjetti ei poista konkurssiuhkaa.

KSML Keskisuomalainen 10.2.1998. Ruokamellakat ja protestit leviävät Indonesiassa.

KSML Keskisuomalainen 13.2.1998. Suharto varoitti juonittelusta Indonesiassa.

Liite 1

KYSYMYSTEN SISÄLLÖNERITTELYSSÄ KÄYTETYT PÄÄLUOKAT

- I **MISSÄ? MILLOIN? MITEN MENNÄÄN?**
 - missä sijaiisee?
 - milloin se on auki?
 - milloin kannattaa mennä?
 - miten sinne mennään?

- II **KUINKA? MIHIN AIKAAN?**
 - käytännön asioiden järjestely
 - lentoaikataulut
 - ongelmat paikallisen kielen kanssa
 - kuinka tämä toimii?

- III **MIKÄ?**
 - mikä tämä on?

- IV **MIKSI?**
 - paikalliseen kulttuuriin liittyvät kysymykset
 - IV a sosiaaliset asiat, palkat, hinnat, väestö, asuminen
 - IV b luonto, ilmasto rannat
 - IV c uskonto, kulttuuri, tavat, historia
 - IV d taide
 - IV e ajankohtaiset asiat, Kaakkois-Aasian valuuttakriisi, Indonesian metsäpaloit, savusumu, poliittiset tilanne,

- mellakat

- V **OPPAAN ELÄMÄ**

Liite 2

SARI NIINIJÄRVI, KYSELYLOMAKE PRO GRADU -TUTKIELMAA VARTEN, JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON ETNOLOGIAN LAITOS

Opiskelen Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksella ja tällä hetkellä olen valmistelemassa pro gradu -tutkieimaani. Tutkieimani aihe käsittelee matkailua. Oheisen kyselylomakkeen tiedot käsittelen luottamuksellisesti, lomakkeen voitte halutessanne palauttaa myös nimettömänä.

Kiitos avustanne!

Sari Niinijärvi

1. HENKILÖTIEDOT

Nimi:

Osoite:

Syntymävuosi:

Sukupuoli: 1. nainen 2. mies

2. KOULUTUS

- 1 Kansakoulu
- 2 Oppikoulu
- 3 Peruskoulu
- 4 Ammattikoulu
- 5 Lukio (yo-tutkinto)
- 6 Korkeakoulututkinto, mikä:

Arvo tai ammatti:

Kielitaito:

3. MATKASEURUE

Kenen kanssa matkustatte?

- 1 Yksin
- 2 Avio/avopuolison kanssa
- 3 Perheen kanssa
- 4 Ystävän kanssa
- 5 Muussa seurassa, missä?

4. AIKAISEMMAT ULKOMAANMATKAT

Montako ulkomaanlomamatkaa olette tehnyt?

- 1 Tämä on ensimmäinen kerta
- 2 2-5 matkaa
- 3 6-10 matkaa
- 4 yli 10 matkaa

Minne aikaisemmat lomamatkanne ovat suuntautuneet?

Oletteko käyneet aikaisemmin Aasiassa? Jos, niin missä?

5. MATKALLE VALMISTAUTUMINEN

Kuinka aikaisin ennen matkalle lähtöä varasitte matkanne?

Miksi valitsitte matkakohteeksenne Singapore-Bali lomayhdistelmän?

Minkälainen mielikuva Teillä oli Balista ennen matkalle lähtöä?

Hankitteko ennen matkalle lähtöä tietoa Balista?

- 1 Kyllä
- 2 En

Mikäli vastasitte äskeiseen kysymykseen myöntävästi, mistä saitte tietoa?

6. RETKET KOHTEESSA

Osallistuitteko kohteessa Aurinkomatkojen retkille? Ympyröikää oikea vaihtoehto (vaihtoehtoja voi olla useampia).

- 1 Tulivuori- ja temppeliretki
- 2 Balilaisia tansseja
- 3 Käsitöitä, taiteita ja kyläiteitä
- 4 Länsi-Bali

Mikäli vuokrasitte auton, missä kävitte?

Osallistuitteko lomanne aikana kansainvälisille retkille, mille?

Matkustitteko Balilla muulla tavalla, miten?

7. LOMAKOKEMUKSENNE BALILLA

Kirjoittakaa kertomus lomastanne Balilla.

Tarvittaessa voitte jatkaa paperin kääntöpuolelle

Mikä oli lomalla parasta?

Entä huoncointa?

8. LOMAN JÄLKEEN

Muuttuiko käsityksenne Balista lomanne aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei

Mikäli vastasitte edelliseen kysymykseen myöntävästi, mikä oli syy käsityksenne muuttumiseen? Millä tavalla käsityksenne Balista muuttui?

Tulisitteko uudestaan Balille, mikäli Teillä olisi siihen mahdollisuus?

Liite 3

SARI NIINIJÄRVI, KYSELYLOMAKE PRO GRADU -TUTKIELMAA VARTEN,
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON ETNOLOGIAN LAITOS

Opiskelen Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksella ja tällä hetkellä olen valmistelemassa pro gradu -tutkielmaani. Tutkielmani aihe käsittelee matkailua. Oheisen kyselylomakkeen tiedot käsitteiden luottamuksellisesti, lomakkeen voitte halutessanne palauttaa myös nimettömänä

Kiitos avustanne!

Sari Niinijärvi

1. HENKILÖTIEDOT

Nainen

Mies

Syntymävuosi

2. KOULUTUS

- 1 Kansakoulu
- 2 Oppikoulu
- 3 Peruskoulu
- 4 Ammattikoulu
- 5 Lukio (yo-tutkinto)
- 6 Korkeakoulututkinto, mikä:

3. MATKASEURUE

Kenen kanssa matkustatte?

1. Yksin
2. Avio/avopuolison kanssa
3. Perheen kanssa
4. Ystävän kanssa
5. Muussa seurassa, missä?

Kielitaito:

4. AIKAISEMMAT ULKOMAANMATKAT

Montako ulkomaanlomamatkaa olette tehnyt?

- 1 Tämä on ensimmäinen kerta
- 2 2-5 matkaa
- 3 6-10 matkaa
- 4 yli 10 matkaa

Oletteko käyneet aikaisemmin Aasiassa? Jos, niin missä?

5. MATKALLE VALMISTAUTUMINEN

Miksi valitsitte matkakohteeksenne Singapore-Bali lomayhdistelmän?

Minkälainen mielikuva Teillä oli Balista ennen matkalle lähtöä?

6. LOMAKOKEMUKSENNE BALILLA

Kirjoittakaa kertomus lomastanne Balilla.

